

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра податків і фіскальної політики

ГЕРЧАКІВСЬКИЙ СВЯТОСЛАВ
СІДЛЯР ВІКТОРІЯ

ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

Герчаківський С.Д., Сідляр В.В. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. – Тернопіль, 2020. – 250 с.

Рекомендовано Вченою радою Факультету фінансів та обліку Тернопільського національного економічного університету до видання (протокол № 5 від 15 травня 2020 р.).

Рецензенти:

Сідельникова Лариса Петрівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Херсонського національного технічного університету.

Якимчук Петро Миколайович – заступник начальника Головного управління Державної податкової служби України у Тернопільській області.

Шміло Назар Володимирович – директор ТОВ «ЕВЕРЕЛ» (митний брокер).

Навчальний посібник «Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності» орієнтований на засвоєння студентами концептуальних основ реалізації фіскальної політики держави в міжнародній економічній сфері, визначення засад, принципів, основних інструментів фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності, прикладних аспектів використання здобутих теоретичних знань. Метою даного посібника є формування у студентів та фахівців у площині регулювання експортно-імпортних операцій комплексу знань, вмінь та навичок, які необхідні для професійної діяльності у митних, податкових і прикордонних органах, а також тих інституцій, які дотичні до переміщення товарів через митний кордон України. Пропоноване видання розраховано на студентів економічних вузів, проте може стати в нагоді аспірантам, здобувачам, викладачам, широкому колу фахівців у сфері фінансів, митної справи та всім, хто цікавиться теорією та практикою використання податкових інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

ПЕРЕДМОВА

«Митна політика уряду залишається на твердому ґрунті, якщо вона керується не протекціоністськими, а фіскальними цілями, дотримуючись загальної системи податків і мита».

Д. І. Піхно (1853-1913),
український політичний та державний діяч,
професор Київського університету

В умовах сьогодення надто активно проявляються глобалізаційні процеси, спостерігається економічне взаємопроникнення, зростає роль транснаціональних компаній, міжнародних організацій та при цьому все складніше стає окремим державам контролювати світову систему. Проблема визначення місця і ролі держави у фіскальному регулюванні транснаціональних процесів, з виникненням торгових організацій та міжнародного економічного законодавства, традиційно бачиться в реалізації урядом національної фіскальної політики.

Взаємодія між державами з питань фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності (далі - ЗЕД) діє за десятиліттями відпрацьованими механізмами, однак вимагає постійних змін та корегування у відповідності до динаміки світової спільноти. Однак, глобалізаційні процеси в останній час значно трансформують масштаби державного впливу, усе виразнішою стає тенденція «розмивання» економічної незалежності держав. Саме глобалізація, яка об'єднує в себе науково-технологічні, політичні, економічні та соціальні складові і виводить сферу ЗЕД на вищий рівень, вимагає нових концепцій фіскального регулювання за умов інтернаціоналізації всіх сфер людської життєдіяльності.

Міждержавні процеси все більше формують загальну тенденцію до усунення торгових бар'єрів між країнами, але одночасно з цим, ЗЕД залишається одним з основних елементів розвитку світової економіки. Водночас означені процеси останнім часом зіткнулися з новими ризиками. Так, поширення у світі гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом, призвело до суттєвих змін у світовій торгівлі. Провідні торговельні гравці були вимушені запровадити як протекціоністські, так, в окремих випадках, й лібералізаційні

заходи задля збереження ситуації всередині країни (див. додатки). Така ситуація, а також обмеження в роботі морських портів, залізничних вокзалів та аеропортів суттєво ускладнили зовнішньоекономічну діяльність в планетарному вимірі. Поки важко визначити обсяги скорочення світової торгівлі, які уже були спричинені діями країн по захисту від коронавірусу, та тренд загального скорочення протягом 2020 року через відсутність чіткої перспективи вирішення цієї проблеми, а отже цілком ймовірних ще більш жорстких митно-тарифних і нетарифних заходів.

Визначальною метою пропонованого видання є систематизація системи знань, вмінь та навичок, що необхідні для роботи у митних органах, які характеризують процеси фіскального регулювання ЗЕД, теоретичне обґрунтування застосування податкового інструментарію у зовнішній торгівлі, справляння особливих видів мит, порядок переміщення товарів та осіб через митний кордон держави в рамках різних митних режимів та видів зовнішньоекономічних операцій, вивчення організаційно-правових аспектів використання інструментів фіскального регулювання ЗЕД в Європейському Союзі, США, Китаї, Японії тощо.

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Фіскальне регулювання ЗЕД» з урахуванням її місця в структурі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Правовою базою цього навчального посібника є Митний кодекс України, законодавство України, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність, єдиний митний тариф, функціонування митних режимів тощо. Нормативно-правові акти податкового, адміністративного та інших галузей законодавства представлені лише тою мірою, в якій вони пов'язані зі сферою фіскального регулювання ЗЕД. Пропоноване видання розраховано на студентів економічних закладів вищої освіти, проте може стати в нагоді аспірантам, здобувачам, викладачам, широкому колу фахівців у сфері фінансів та всім, хто цікавиться сферою фіскального регулювання ЗЕД.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Суть поняття ЗЕД та її роль в розвитку національної економіки

У сучасному світі існує тенденція до відкритості національних економік, що передбачає значну активізацію зовнішньоекономічних зв'язків. Сьогодні важко знайти приклад закритої економіки, адже практично всі економіки світу стали відкритими тією чи іншою мірою. Всі держави пов'язані між собою складними схемами зовнішньоекономічних відносин – торгівлею, переміщенням капіталів, міграцією трудових ресурсів тощо. Жодна країна не є повністю самодостатньою в тому сенсі, що рівень споживання товарів і послуг не відповідає загальному обсягу їх виробництва в країні. Проте, ступінь самодостатності варіюється залежно від країни.

Одним з найважливіших чинників розвитку національної економіки є зовнішньоекономічна активність, оскільки країна не в змозі забезпечити ефективне функціонування економіки без використання переваг міжнародного розподілу праці та сукупного міжнародного науково-технічного потенціалу. Особливо це актуально за сучасних умов, коли набувають інтенсивного розвитку процеси міжнародної економічної інтеграції, глобалізації світового господарства, транснаціоналізації, міжнародного поділу праці.

Натомість розвиток зовнішньоекономічної діяльності сприяє економічному зростанню, включенню національної економіки у світові господарські процеси, підвищенню її конкурентоспроможності на світових ринках, зростанню науково-технічного рівня виробництва, раціональному використанню ресурсів, покращенню рівня життя населення, розв'язанню багатьох соціальних та екологічних проблем.

На думку професора Гребельника О.П. економічна сутність зовнішньоекономічної діяльності виявляється в такому:

– це важливий і потужний фактор економічного зростання і розвитку кожної країни (національний аспект ЗЕД);

– це спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний і глобальний аспект ЗЕД)¹.

Зовнішньоекономічна діяльність – сфера економічної діяльності підприємств, фірм, компаній і держави, пов'язана із зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільно з іншими країнами проектів тощо².

Основні причини розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країн світу, передусім, обумовлені особливостями їх природно-географічного положення та кліматичними умовами, наявністю сировинних ресурсів, а також відмінностями у рівнях економічного, науково-технічного розвитку країн, та нерівномірним розподілом фінансових та трудових ресурсів та іншими чинниками. Таким чином, необхідність існування та розвитку зовнішньоекономічної діяльності є об'єктивною за сучасних ринкових умов та спричинена, передусім, різними виробничими можливостями. З огляду на це, виникає міжнародна спеціалізація на виробництво певної продукції. Країна, яка виробляє надлишок товару, тобто виробляє більше, ніж споживає, експортує його в інші країни в обмін на надлишок продукції цих країн.

Зрештою, жодна країна світу не може бути повністю економічно незалежною без погіршення економічного зростання. Навіть найбагатші країни купують сировину у найбідніших країн. Якщо кожна країна виробляє лише для власних потреб, то виробництво та споживання товарів буде обмеженим. Зрозуміло, що така ситуація гальмує економічний прогрес та погіршує рівень життя людей. Міжнародна торгівля надає країнам та споживачам можливість отримати ті послуги та товари, які недоступні у власній країні. Крім того, сучасний етап розвитку світогосподарських зв'язків характеризується розширенням усіх форм міжнародних економічних відносин на основі швидкого

---

¹ Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності. 4-те вид. перероб. і доп. К. : «Центр навчальної літератури», 2013. 452 с., с. 10 – 11.

² Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

росту продуктивних сил, який обумовлений прискоренням науково-технічного прогресу.

1.2. Види ЗЕД

Існують різноманітні класифікації видів ЗЕД, оскільки використовуються різні критерії та підходи. Серед науковців економістів немає єдиної точки зору щодо поділу ЗЕД на певні види. Переважно використовується нормативно-правовий підхід до трактування ЗЕД та її видів. Водночас, науковий підхід до дослідження видів ЗЕД має базуватися на вивченні суті ЗЕД, визначенні характерних ознак та передбачає класифікацію залежно від певного критерію.

Узагальнений розподіл ЗЕД на основні види залежно від напрямків підприємницької діяльності та цілей виходу суб'єкта ЗЕД на зовнішній ринок можна представити наступним чином (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Класифікація видів ЗЕД

Зовнішня торгівля передбачає міжнародний обмін товарами, роботами, послугами, інформацією, результатами інтелектуальної діяльності, в тому числі винятковими правами на них (інтелектуальною власністю).

За об'єктом зовнішньоторговельної операції цей вид взаємовідносин охоплює товарні операції, надання послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності та операції з інтелектуальною власністю.

Залежно від напрямку товаропотоку зовнішньоекономічні зв'язки класифікуються на експортні – вивезення товарів із країни, імпортні – ввезення товарів до країни, та транзитні – товаропотік йде через країну до інших держав транзитом.

Зовнішньоторговельні операції з товаром можуть здійснюватись у різних формах. Це може бути купівля-продаж, тобто безпосередній перехід права власності на товар від продавця до покупця, або опосередкована торгівля (передбачає наявність посередників), різні форми операцій зустрічної торгівлі (бартер, компенсаційні угоди, зустрічні закупки тощо).

Сучасна міжнародна торгівля характеризується зростанням частки надання різного виду послуг: інжинірингових, страхових, послуг зв'язку, діяльності у сфері інформаційного обміну та транспортного обслуговування тощо. Необхідно також зауважити, що на світовому ринку прогресивно розвивається торгівля інтелектуальною власністю.

Співробітництво у валютно-фінансовій та кредитній сферах включає взаємовідносини з міжнародного кредитування, фінансування різних проєктів, здійснення платіжно-розрахункових, депозитних і страхових операцій тощо.

Міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини передбачають міграцію капіталів, тобто переміщення за кордон вартості в товарній чи грошовій формі з метою отримання прибутку від підприємницької діяльності або отримання відсотків. Відповідно розрізняють імпорт та експорт підприємницького і позичкового капіталів.

Переміщення підприємницького капіталу є довгостроковими закордонними інвестиціями, що ведуть до створення за кордоном філій, дочірніх компаній і спільних підприємств. Капіталовкладення в закордонні підприємства, що забезпечують контроль за ними з боку інвестора, називаються прямими іноземними інвестиціями. Спонукальним мотивом для таких капіталовкладень є отримання доступу до новітніх технологій, наближення виробництва до ринків збуту, обхід протекціоністських бар'єрів, економія на податкових платежах, зниження витрат на охорону навколишнього середовища та ін.

Рух позичкового капіталу тісно пов'язаний з функціонуванням світового фінансового ринку – системи відносин попиту і пропозиції щодо фінансового

капіталу, який функціонує у міжнародній сфері в якості покупних і платіжних засобів, кредитів, інвестиційних ресурсів. Основною метою світового фінансового ринку є акумуляція і перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою посередників, а основною функцією – забезпечення міжнародної ліквідності, тобто можливості швидко залучити достатню кількість грошових засобів в різних формах на вигідних умовах на наднаціональному рівні.

Операції на світовому фінансовому ринку поділяються на кредитні та інвестиційні, тому фінансовий ринок складається з двох частин:

- світовий кредитний ринок, де грошові ресурси рухаються на принципах поворотності, терміновості, платності й гарантованості;
- світовий ринок цінних паперів, на якому відбувається купівля і продаж фінансових зобов'язань. Вкладення капіталу в закордонні цінні папери (облігації, акції тощо) з метою отримання доходу має назву портфельних інвестицій.

Критерієм розмежування кредитного ринку та ринку цінних паперів виступає тип фінансових зобов'язань чи інструментів, що використовуються.

Міжнародна спеціалізація і кооперування виробництва та науково-технічне співробітництво є безпосереднім співробітництвом партнерів з різних країн у виробництві будь-якої продукції, яка ґрунтується на міжнародному поділі праці, спеціалізації окремих суб'єктів на виробництві певних продуктів або частин продукції з кооперацією виробників для спільного випуску кінцевої продукції.

В основі міжнародної спеціалізації виробництва лежить поділ праці між країнами, при якій зростання концентрації однорідного виробництва й усупільнення праці у світі відбувається на базі диференціації національних виробництв, виділення в самостійні технологічні процеси, в окремі галузі та сфери виробництва випуску однорідних продуктів праці понад внутрішні потреби.

Такий поділ і розвиток викликає безперервне зростання елементів взаємозалежності та взаємодоповнюваності національних економічних систем, їх взаємне переплетення й взаємопроникнення; воно активує зростання процесів обміну товарами, послугами, науково-технічними знаннями і досвідом.

Міжнародна спеціалізація виробництва розвивається у двох напрямках: виробничому і територіальному. Виробничий напрямок передбачає міжгалузеву та внутрішньогалузеву спеціалізацію, а також спеціалізацію окремих підприємств, компаній та об'єднань. У територіальному напрямку виділяють спеціалізацію окремих країн, груп країн та регіонів на виробництві певних видів продукції та їх частин для світового ринку³.

При цьому мова йде про їх спеціалізації на виробництві певних продуктів для світового ринку в цілому.

Під кооперуванням виробництва розуміють техніко-економічні зв'язки підприємств по спільному виробництву кінцевої продукції. Виробниче кооперування – неминучий наслідок спеціалізації підприємств на виготовленні окремих виробів, деталей, напівфабрикатів тощо.

Кооперування між підприємствами різних країн почало стрімко розвиватися у другій половині ХХ ст. Для провідних промислових країн така кооперація проявилася через створення транснаціональних корпорацій. Ці корпорації здійснюють кооперацію між своїми підприємствами по всьому світу.

Як правило, у провідних промислових країнах розміщуються наукові центри, виробництво найскладніших деталей і вузлів, а підприємства, що розташовані в країнах, що розвиваються, в основному займаються складальними роботами й виготовленням простих деталей чи комплектуючих. В результаті такої кооперації коштом більш низької оплати праці в країнах, що розвиваються порівняно з провідними промисловими країнами забезпечується зниження витрат на виробництво продукції.

Для цього виду зовнішньоекономічної діяльності характерні регулярність, довгостроковість, стабільність виробничих зв'язків, закріплених у відповідних договорах. Вона може класифікуватися за різними ознаками: видами, стадіями, територіальним охопленням, числом партнерів, кількості об'єктів, характеру продукції тощо.

Різні організації дають неоднакову класифікацію форм міжнародній кооперації виробництва. Зокрема, ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі та розвитку) основними формами міжнародної кооперації виробництва називає

---

³ Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. Навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 406 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4336.html>

спільне виробництво, підрядну кооперацію, постачання в межах ліцензійних угод, організацію спільних підприємств, спеціалізацію виробництва. Згідно з ЮНІДО (організація ООН з промислового розвитку), такими формами є проста і складна спеціалізація, організація спільних підприємств, виконання контрактних робіт, постачання в кредит машин, устаткування, заводів разом з наданням необхідної технологічної допомоги.⁴

Міжнародне науково-технічне співробітництво являє собою форму міжнародних економічних відносин і систему економічних зв'язків у сфері перетину науки, техніки та виробництва, існує на основі спільних, наперед вироблених та узгоджених намірів, закріплених у міжнародних економічних угодах.

Найефективнішими формами науково-технічного співробітництва є: створення спільних науково-дослідних центрів, бюро, лабораторій для використання новітніх науково-технічних ідей, конструювання, маркетингових досліджень і техніко-економічних розрахунків; спільні експерименти в галузі вдосконалення наявної техніки та технології для поліпшення техніко-економічних показників роботи фірми; спільні дослідження і вивчення закордонного досвіду в галузі організації виробництва і праці; поточна координація та консультації з питань науково-технічної політики; організація підготовки кваліфікованого дослідницького персоналу.⁵

Необхідно відзначити, що на практиці досить складно провести чітку межу між видами й формами ЗЕД. При розробці класифікації видів ЗЕД чималу роль відіграє суб'єктивний фактор. Форми ЗЕД характеризуються великим різноманіттям і мінливістю. У міру інтенсифікації світогосподарських зв'язків форми ЗЕД видозмінюються, з'являються нові, які з часом можуть стати і її самостійними видами. Водночас, сутність основних видів ЗЕД в цілому залишається незмінною.

---

⁴Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.21 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с., с. 397.

⁵ Горін Н.О. Міжнародне науково-технічне співробітництво як чинник модернізації економіки. Наукові записки. 2012. №3(40). С. 30-35.

1.3. Зміст поняття «фіскальне регулювання» та його місце у системі державного регулювання економіки

Державне регулювання застосовується в інтересах усього суспільства для активізації діяльності й обмеження негативних процесів в економіці країни. Ефективність державного регулювання залежить від вибору адекватного інструментарію та постановки пріоритетних цілей економічної політики. Таким чином, в основі такого регулювання – використання методів та інструментів, прямих і опосередкованих регуляторів економічних процесів (рис. 1.2).

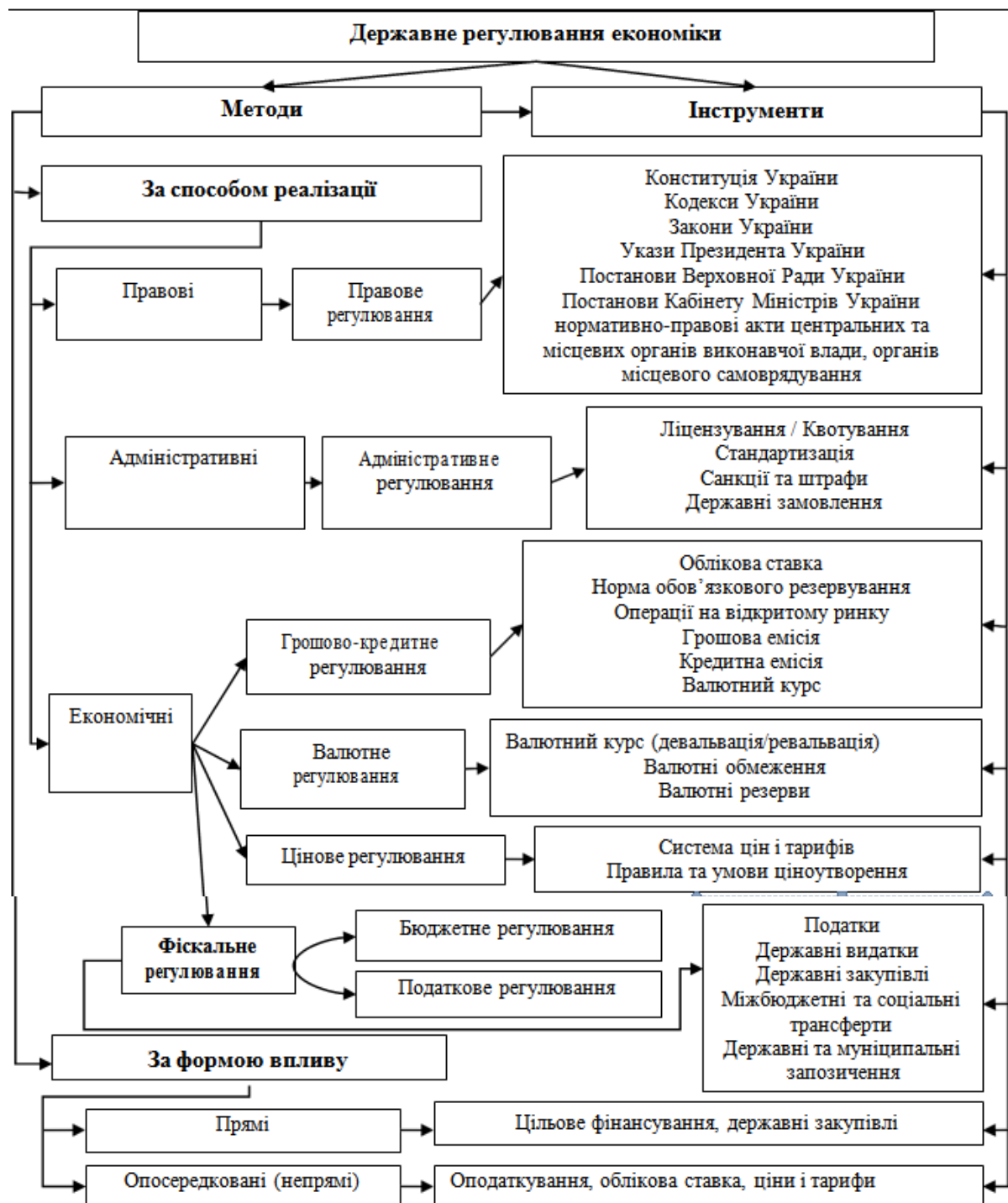
Методи непрямого державного регулювання економічних процесів спираються в основному на товарно-грошові важелі, визначають «правила гри» в ринковій економіці й впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання.

Прямі методи державного регулювання економіки не пов'язані зі створенням додаткового матеріального стимулу чи небезпекою фінансового збитку і базуються на силі державної влади. Сфера застосування непрямого регулювання з розвитком ринкової економіки значно розширюється, звужуючи водночас можливості прямого втручання держави у процеси розширеного відтворення.⁶

Правові методи державного регулювання економіки використовуються з метою створення правового поля функціонування суб'єктів ринку через прийняття законів та інших нормативно-правових актів, передбачають механізми їх реалізації та контролю за виконанням. Своєю чергою, адміністративні методи ґрунтуються на силі державної влади і класифікуються на заходи заборони, дозволу та примусу.

---

⁶ Морозова Г. Г., Дурдыев Ю. М., Тихонов В. Ф. и др. Государственное регулирование экономики: учеб. пособ. для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 255 с.

Рис. 1.2. Місце фіскального регулювання в системі методів державного регулювання економіки⁷

Економічні методи застосовуються з метою створення економічного середовища, що мотивує суб'єктів ринку діяти в необхідному для суспільства напрямку та вирішувати актуальні завдання соціально-економічного розвитку держави.

⁷ Амбрик Л. П. Розбудова фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 232 с.

Особливе місце серед економічних методів державного регулювання економічних процесів належить фіскальному регулюванню. Дискусії щодо ефективності фіскального чи монетарного регулювання постійно точаться у наукових колах та серед економістів-практиків з огляду на їх дієвість в різних соціально-економічних умовах.

За формою впливу фіскальне регулювання належить до непрямих методів державного регулювання, що базуються не на прямому примусі суб'єктів господарювання, а на використанні їхніх економічних інтересів. Використовуючи інструменти фіскальної політики, держава створює умови, за яких економічним суб'єктам стає вигідним враховувати інтереси держави в процесі своєї діяльності і не вигідною є опортуністична поведінка.⁸

У широкому розумінні термін «регулювати» означає упорядковувати, вносити порядок, систему в якусь діяльність та/або встановлювати правильну взаємодію частин механізму.⁹

Державне регулювання розглядають як вплив держави на умови здійснення та інтенсивність господарських процесів. Головним завданням регулювання економічної системи є підтримання макроекономічної рівноваги у суспільстві.

Сутність фіскального регулювання базується на понятті «фіск». Фіск (лат., букв. – кошик) 1. У Стародавньому Римі – військова каса, орган управління імператорськими помістями й конфіскованим майном, а також загальнодержавний фінансовий і податковий центр. 2. В юридичній літературі – державна казна.¹⁰

Проте, в економічній літературі досить часто тлумачення фіску зводиться до процесу мобілізації доходів у казну держави.

За редакцією професора О. Данілова, «фіскальне регулювання передбачає злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання».¹¹

Т. Паєнко визначає фіскальне регулювання як «узгоджений та збалансований вплив фіскальних інструментів на об'єкти фіскального

---

⁸ Паєнко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. Ефективна економіка. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659>.

⁹ Словник іншомовних слів. К., 1974. С. 575.

¹⁰ Словник іншомовних слів. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/36/53412/250242.html>

¹¹ Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период. К. : ООО «ДКС центр», 2011. 242 с.

регулювання» та дає визначення фіскального регулювання фінансових потоків – це сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання.¹²

Зважаючи на досвід розвинутих країн, можна констатувати, що фіскальне регулювання є ефективним методом досягнення визначених цілей у зовнішньоекономічній політиці. На певному етапі розвитку за конкретних умов органи державного управління мають використовувати фіскальний інструментарій для створення ефективної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, враховуючи їх особливості впливу.

1.4. Система регулювання ЗЕД

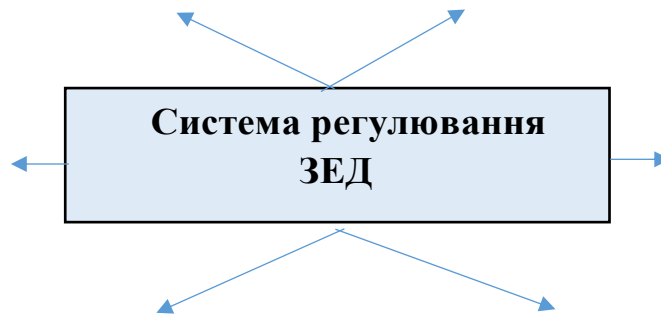
В сучасних умовах ведення зовнішньоекономічної діяльності, як і будь-якого іншого виду господарської діяльності, потребує регламентування, а державне втручання в розвиток ЗЕД є об'єктивною необхідністю. Це пов'язано, головним чином, з метою захисту національних інтересів при здійсненні ЗЕД, інтенсивнішого використання зовнішньоекономічної діяльності як фактору економічного росту. Зважаючи на те, що ЗЕД здійснюється між суб'єктами принаймні двох держав, то регуляторний вплив здійснюється як з боку цих держав, так і з боку різноманітних наддержавних утворень.

Розглядаючи регулювання ЗЕД з позиції системи, необхідно виділити та охарактеризувати її основні складові елементи, до яких доцільно віднести наступні (рис. 1.3).

Мета та
завдання

Принципи

¹²Пасєнко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. Ефективна економіка. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659>.

Рис. 1.3. Система регулювання ЗЕД

Функціонування системи регулювання ЗЕД в Україні регламентується Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», яким визначено основні правові та організаційні засади.

Так, відповідно до законодавства, регулювання ЗЕД в Україні здійснюється з метою:

- 1) забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;
- 2) стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів ЗЕД України;
- 3) створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн.

До завдань державного регулювання ЗЕД належать:

- захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;
- заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Сучасна система регулювання ЗЕД базується на наступних принципах:

1. Принципі суверенітету народу України у здійсненні ЗЕД, що полягає у:

- виключному праві народу України самостійно та незалежно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на території України, керуючись законами, що діють на території України;

- обов'язку України неухильно виконувати всі договори і зобов'язання України в галузі міжнародних економічних відносин;

2. Принципі свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає у:

- праві суб'єктів ЗЕД добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки;

- праві суб'єктів ЗЕД здійснювати її в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України;

- обов'язку додержувати при здійсненні ЗЕД порядку, встановленого законами України;

- виключному праві власності суб'єктів ЗЕД на всі одержані ними результати ЗЕД;

3. Принципі юридичної рівності і недискримінації, що полягає у:

- рівності перед законом всіх суб'єктів ЗЕД, незалежно від форм власності, в тому числі держави, при здійсненні ЗЕД;

- забороні будь-яких дій держави, результатом яких є обмеження – забороні будь-яких дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів ЗЕД, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками;

- неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів;

4. Принципі верховенства закону, що полягає у:

- регулюванні ЗЕД тільки законами України;

- забороні застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що у будь-який спосіб створюють для суб'єктів ЗЕД умови менш сприятливі, ніж ті, які встановлені законами України;

5. Принципі захисту інтересів суб'єктів ЗЕД, який полягає у тому, що Україна як держава:

- забезпечує рівний захист інтересів всіх суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України;

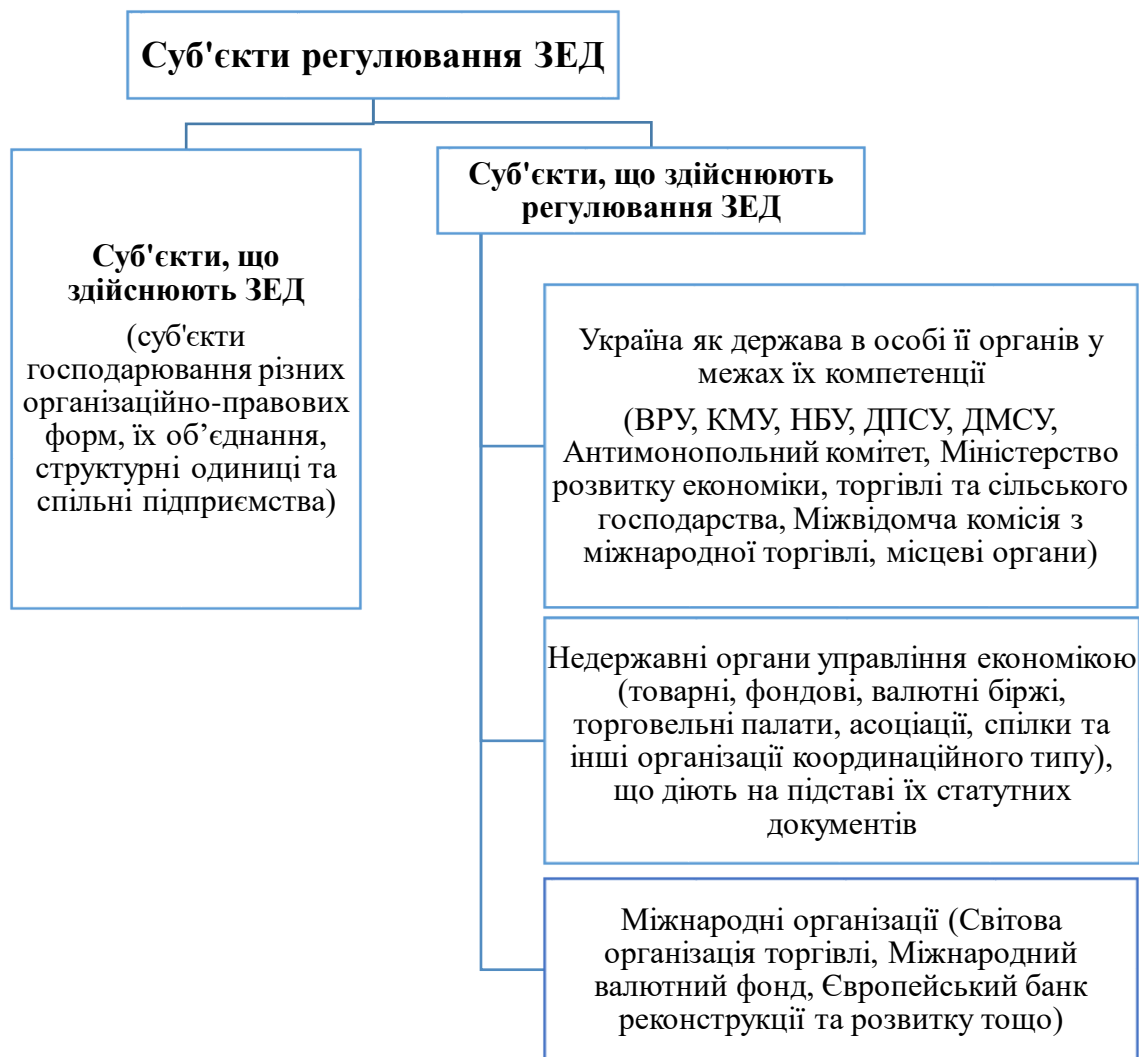
– здійснює рівний захист всіх суб'єктів ЗЕД України за межами України згідно з нормами міжнародного права;

– здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами лише відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права;

6. Принципі еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Об'єктом регулювання виступає безпосередньо зовнішньоекономічна діяльність, види якої представлені на рис.

До суб'єктів регулювання ЗЕД відносяться: безпосередньо суб'єкти господарювання, що здійснюють ЗЕД (суб'єкти господарювання різних організаційно-правових форм, їх об'єднання, структурні одиниці та спільні підприємства); держава; недержавні органи управління ЗЕД, що функціонують на основі статутних документів (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації тощо); наднаціональні органи регулювання ЗЕД (міжнародні організації: Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо) (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Система суб'єктів державного регулювання ЗЕД

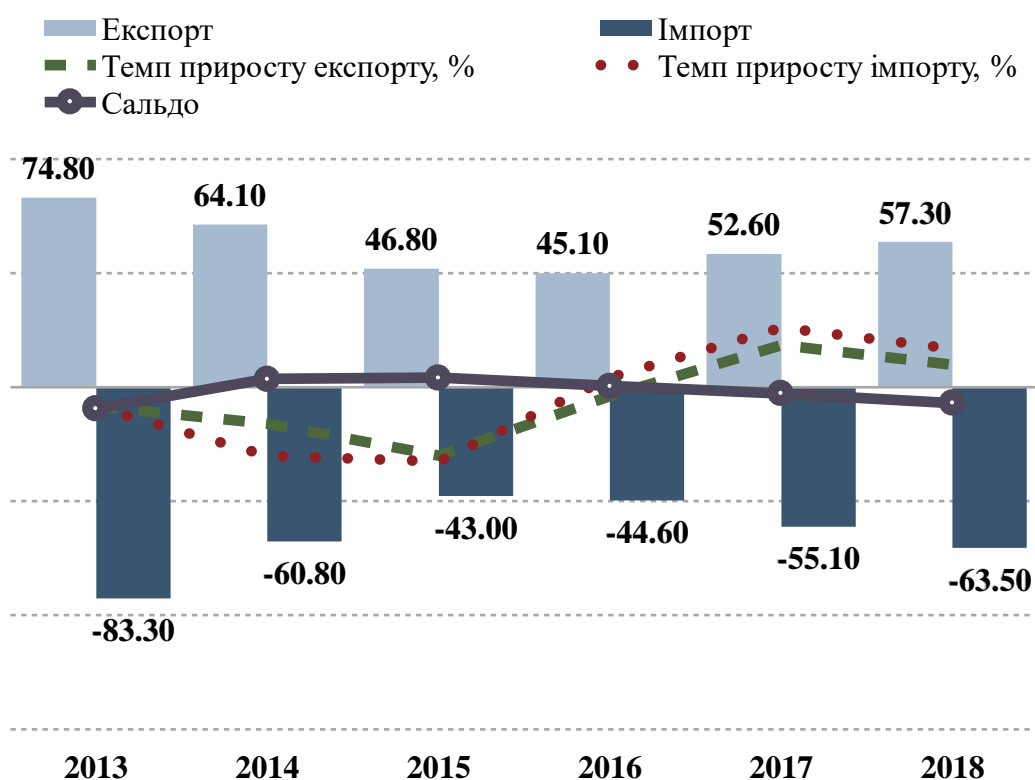
Загалом регуляторний вплив на зовнішньоекономічну діяльність в Україні здійснюється на різних рівнях: починаючи від рівня окремого суб'єкта ЗЕД та сягаючи рівня регіональних міждержавних об'єднань і міжнародних об'єднань та організацій. Проміжними ланками також є рівень різного роду галузевих та регіональних об'єднань суб'єктів ЗЕД, місцевих та регіональних органів влади, а також рівень держави.

З поглибленням глобалізації в економічній сфері послаблюється позиція національних регуляторів у сфері ЗЕД та зростає роль міжнародних та міждержавних інституцій.

Методи державного регулювання ЗЕД поділяються на такі групи: правові, адміністративні та економічні. В межах кожного методу застосовується відповідний інструментарій.

1.5. Напрямки розвитку ЗЕД в Україні та її регулювання

Розвиток ЗЕД в Україні передусім характеризується показниками зовнішньої торгівлі, аналіз яких свідчить, що протягом 2017–2018 рр. як експорт, так і імпорт зростає (рис. 1.5). При чому, імпорт зростає швидшими темпами, ніж експорт, в результаті чого у 2017–2018 рр. сформувалося негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу.

Рис. 1.5. Динаміка зовнішньоторговельного балансу України за період 2013 – 2018 років, млрд дол.

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України.¹³

На сучасному етапі в Україні спостерігається зростання обсягів імпорту готової продукції та товарів з високою часткою доданої вартості. Слід зазначити, що значною є питома вага в імпорті саме високотехнологічних товарів, зокрема: електричних машин – 10,9 % та наземного транспорту – 9,6 %. Крім того, до товарів, імпорт яких стрімко зростає, входить продукція легкої

¹³ Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

(одяг, взуття, трикотаж) та харчової промисловості (молоко та молокопродукти, овочі, продукти з м'яса та риби, готові продукти із зерна).

Така ситуація свідчить про загрозливий стан внутрішнього виробництва даних товарів та необхідність державної підтримки національного виробника, передусім, у сферах харчової та легкої промисловості з огляду на наявний потенціал та можливості їх розвитку в Україні. Про останнє свідчить, для прикладу, той факт, що в Україні шують одяг для провідних світових брендів: Asos, Adidas, Benetton, C&A, Esprit, Hugo Boss, Inditex/Zara, Marks & Spencer, Next, s.Oliver, Saint James, Topshop, Triumph, Tommy Hilfiger/PVH, Walbusch тощо. За даними міжнародної організації CleanClothesCampaign, яка займається захистом прав працівників, залучених до світової індустрії пошиття одягу та взуття, частка замовлень, які світові фешн-бренди розміщують на українських підприємствах, зростає. При чому експортується 80 – 90% усієї виробленої на фабриках продукції.¹⁴

Згідно з даними за 2017 та 2018 рр., основним товаром, що Україна експортує, є продукція АПК та харчової промисловості, а імпортує – мінеральні продукти (серед яких основна частка нафти та нафтопродуктів) та продукти машинобудування (рис. 1.6).

Частка високотехнологічної продукції в експорті низька. Натомість український експорт спрямований на вивіз сировини, ресурсів та напівфабрикатів з країни. Так, сировинний експорт становив у структурі експорту : у 2005 р. – 75,7%, 2010 р. – 63,9%, 2015 р. – 75,1%, 2016 р. – 74,6%, 2017 р. – 66,9%, 2018 р. – 72,3%.¹⁵

---

¹⁴ COUNTRY PROFILE UKRAINE. Clean Clothes Campaign. URL: <https://cleanclothes.org/file-repository/livingwage-europe-country-profiles-ukraine/view>

¹⁵ Данилишин Б. Як перейти від сировинного експорту до технологічного. Укрінформ. 05.09.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2773823-ak-perejti-vid-sirovinnogo-eksportu-do-tehnologichnogo.html>

а) експорт

б) імпорт

Рис. 1.6. Товарна структура експорту та імпорту у 2017-2018 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України.¹⁶

Отже, складається ситуація, коли українські виробники втрачають свою конкурентоспроможність на внутрішньому споживчому ринку, програючи імпорту, а на зовнішньому – займають хиткі позиції, оскільки реалізують на експорт переважно агропродукти та іншу сировину з низькою доданою вартістю, а не готову продукцію, і тому залежать від цінових коливань на ресурсних ринках.

Як наслідок, динаміка торговельного балансу покращується після девальвації гривні, коли зменшується платоспроможний попит на імпортні товари. І, навпаки, при поживленні економіки, зміцненні національної валюти

¹⁶ Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

імпорт одразу починає випереджати експорт. За таких умов стійкість національної валюти сприяє експансії імпорту та несе загрози для національного виробника. Це стримує зростання української економіки та створює загрози економічній безпеці.

Теоретичні та емпіричні дослідження свідчать, що зростання економіки значним чином залежить від розвитку власного внутрішнього ринку, оскільки саме він є платформою для виходу національної продукції на світовий ринок. Для створення базису сталого розвитку першочерговим завданням є покращення інвестиційного клімату в державі, сприяння розвитку і модернізації виробництва та підтримка інновацій, що цілком відповідає визначеним стратегічним цілям розвитку України. Досягненню зазначених цілей повинна сприяти виважена економічна політика уряду, спрямована на імпортозаміщення, розвиток та модернізацію власного виробництва; перехід від сировинного експорту до поглибленого перероблювання, а також на створення нових, інноваційних товарів і послуг з якісно кращими властивостями. Для успішного впровадження політики імпортозаміщення необхідно здійснити низку інституційних перетворень. Для того, щоб українські підприємства могли стати проміжними, а в ідеальних випадках і кінцевими ступенями в глобальних ланцюжках доданої вартості, необхідні політична стабільність, неухильне верховенство права, створення якісної логістичної інфраструктури та ефективне тарифно-митне регулювання.¹⁷

Крім того, практика розвинених країн показує, що у разі загрози для внутрішнього виробника, уряд спрямовує зусилля на ускладнення доступу імпортерів з інших держав на національні ринки, і, навпаки, вимагає усунути торговельні бар'єри для надходження власних товарів на іноземні. Дієвим та потужним засобом впливу при цьому виступає фіскальне регулювання.

На сучасному етапі падіння темпів зростання світової економіки спонукає країни до впровадження політики протекціонізму. Як підтверджують дослідження Global Trade Alert, економічно розвинуті країни та країни з високими темпами розвитку економіки активно захищають національних виробників. Зокрема, у 2018 році країнами світу найінтенсивніше

---

¹⁷ Данилишин Б. Як перейти від сировинного експорту до технологічного. Укрінформ. 05.09.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2773823-ak-perejti-vid-sirovinnogo-eksportu-do-tehnologichnogo.html>

застосовувалися такі протекціоністські заходи як субсидії для підтримки споживача/виробника, заходи стимулювання експорту і тарифні бар'єри.¹⁸

Оскільки ЄС став для України стратегічним партнером у зовнішній торгівлі через створення Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), та зважаючи на членство в СОТ, необхідно притримуватись правил цих інституцій щодо застосування відповідного інструментарію для реалізації політики імпортозаміщення, нарощення експорту та відновлення внутрішнього виробництва.

Слід визнати, що характерним для глобалізації на сучасному етапі є «...регуляторна кооперація та зближення національних економік, стиснення простору маневру щодо застосування певних інструментів державного регулювання в межах національної економічної політики».¹⁹

Тобто, за сучасних умов відкрите застосування засобів протекціоністської політики держави є проблематичним. Водночас, в державному арсеналі є різні інструменти регулювання економіки, ефективне використання та оптимальне поєднання яких визначає досягнення поставлених стратегічних цілей розвитку держави. Зокрема, дієвими фіскальними інструментами підтримки українського виробника можуть бути:

- податкові пільги та преференції для інвестицій у виробництво високотехнологічної продукції та розвиток інновацій; реінвестицій у модернізацію основних фондів;
- державна фінансова підтримка наукових досліджень і розробок, адаптації існуючого обладнання до нових вимог в галузі захисту навколишнього середовища;
- засоби торговельного захисту від недобросовісного імпорту (антидемпінгові, компенсаційні, спеціальні мита).

Питання для самоперевірки

---

¹⁸ Evenett S.J., Fritz J. Going It Alone? Trade policy after Three Years of Populism. The 25th Global Trade Alert Report. 2019. London : CEPR Press. URL: <https://www.globaltradealert.org/reports>

¹⁹ Жилінська О., Мельничук О., Антонюк Л. та ін. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>

1. Дайте розгорнуту характеристику основних причин розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країн світу.
2. Розкрийте зміст поняття ЗЕД.
3. Опишіть класифікацію видів ЗЕД.
4. Охарактеризуйте основні види ЗЕД.
5. Визначте місце та опишіть взаємозв'язки фіскального регулювання в системі методів державного регулювання економіки.
6. В чому полягає суть та необхідність фіскального регулювання економіки?
7. Опишіть складові системи регулювання ЗЕД.
8. Яка мета та завдання регулювання ЗЕД в Україні?
9. В чому полягає суть та призначення принципів регулювання ЗЕД в Україні?
10. Дайте розгорнуту характеристику суб'єктів регулювання ЗЕД.

РОЗДІЛ II

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

2.1. Фіскальне регулювання ЗЕД в контексті концепцій міжнародної торгівлі

Процес фіскального регулювання ЗЕД є складним та супроводжується впливом значної кількості об'єктивних та суб'єктивних факторів. Дослідження прикладних аспектів фіскального регулювання ЗЕД є неможливим без розуміння його сутності, систематизацією його елементів, а також аналізу концептуальних підходів використання фіскального інструментарію в процесі регулювання ЗЕД. Важливість дослідження теоретичних концепцій відзначає великий німецький філософ Х. Ріхтер: «за допомогою попередніх праць минулих часів досягаємо того рівня знань, завдяки якому можемо сприяти подальшому розвитку науки; при цьому нам не слід забувати того, чому ми навчилися колись, і що нічого не зріє раптово».²⁰

Відзначимо, що перші спроби теоретизувати фіскальні процеси в державі майже 500 років тому зробив арабський мислитель Ібн Хальдун «цивілізація розквітає поряд із державою й гине разом з нею».²¹ Справляння податків потребує відповідних законів та норм громадянської поведінки, інакше вони сприймаються як свавільна конфіскація приватної власності. Теорія Ібн Хальдуна віщувала міграцію населення з країни, де економіка занепадає, що призводить до неминучих наслідків: наростання дефіциту робочої сили, спаду виробництва і, врешті-решт, зниження податкових надходжень.

Теоретичні засади у сфері проблематики оподаткування зовнішньоекономічної діяльності засвідчують спорідненість пов'язаних наукових концепцій її регулювання, зокрема:

1) концепції меркантилістів щодо регулювання ЗЕД (У.Стаффорд, Г.Скаруффі, Т.Мен та ін.), які закликали до розвитку експорту товарів та мінімізації імпорту;

2) класичні базові концепції міжнародної торгівлі (Д.Рікардо, А.Сміт, А.Файоль та ін.), які у сфері зовнішньоекономічної діяльності надавали переваги налагодженим підприємницьким зв'язкам, стійким традиціям і торговельним звичаям;

---

²⁰ Фінансова думка України. Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. У 3 т. Т. 1. 2010. 687 С.

²¹ Суторміна В.М. Держава – податки – бізнес (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економії). К.: Либідь, 1992. С.28.

3) регулятивні концепції розвитку зовнішньоекономічної діяльності (Д.Кейнс, Б.Олін, Ф.Хекшер та ін.), що відстоювали необхідність активного втручання держави у здійснення зовнішньоекономічної діяльності;

4) сучасні концепції системного підходу до управління зовнішньоекономічною діяльністю (Р.Вернон, М.Познер та ін.), що пропагують зростання ролі (поряд з державним) корпоративного впливу на процедури оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

2.2. Теоретичні погляди меркантилістів на розвиток міжнародної торгівлі

Вперше теоретично обґрунтувати особливості здійснення ЗЕД та використання певних інструментів впливу на параметри зовнішньоторговельної політики спробували меркантилісти. Саме меркантилізм був відображенням перших успіхів торговельного капіталізму. Основоположниками цієї концепції були У. Стаффорд (Великобританія) та Г. Скаруффі (Італія). Базовим постулатом концепції став імператив заборони вивезення грошей з країни та їх нагромадження через експорт товарів. При цьому, роль держави полягала в максимальному розвитку продажу товарів на зовнішніх ринках при мінімальних закупівлях імпортованих товарів.

Продовжувачі меркантилізму (Т.Мен (Англія), А.Серра (Італія), А.Монкретьєн, Ж.Боден (Франція)) пропагували ідеї «активного торговельного балансу», який визначався шляхом різниці між вартістю вивезених та ввезених товарів. Вже в другій половині XVI століття меркантилісти стверджували, що країна замість сировини повинна продавати більше готової продукції, а отже отримуватиме більше доходів. Крім цього, меркантилісти закликали до розвитку міждержавного посередництва: купляти в одних державах дешевше та продавати в інші країни – дорожче. Для формування «активного торговельного балансу» держава має використовувати фіскальне регулювання ЗЕД через обкладання митом іноземних товарів та стимулювання експорту.

Задля забезпечення контрольованого державою акумулювання коштів меркантилісти пропонували організувати жорстку митну охорону щодо імпорту

та експорту. Економічний ефект цього контролю мав полягати у стимулюванні ввезення сировини і напівфабрикатів і вивезення готової продукції. Вже в цей ранній період закладались принципи протекціонізму та усвідомлення значення позитивного торговельного балансу для розвитку економіки країни.

Держава, на думку меркантилістів, повинна:

- стимулювати експорт і вивозити товарів більше, ніж завозити. Це забезпечить приплив золота;
- обмежувати імпорт товарів, особливо предметів розкоші, що забезпечить позитивне торговельне сальдо;
- заборонити виробництво готових виробів в своїх колоніях;
- заборонити вивезення сировини з метрополій у колонії і дозволити безмитний імпорт сировини, що не добувається всередині країни;
- стимулювати вивезення з колоній переважно дешевих сировинних товарів;
- заборонити будь-яку торгівлю своїх колоній з іншими країнами, крім метрополії, яка єдина може перепродувати колоніальні товари за кордон.

Таким чином, в основі меркантилістської політики провідних країн було прагнення максимального нагромадження грошового капіталу і мінімального імпорту, тобто держава повинна продавати на зовнішньому ринку якнайбільше будь-яких товарів, а купувати якнайменше. При цьому в країні повинно накопичуватися золото. Меркантилісти також вважали за необхідне здійснювати державний контроль за усіма видами економічної діяльності та виправдовували економічний націоналізм.

Особливу увагу меркантилісти приділяли справлянням митних платежів, а дохід від митних зборів на товари, які імпортувались становив левову частину казни та інструментом фінансування промисловості. Значного успіху в цьому досягла Англія, яка задля своєї індустріальної гегемонії на міжнародних ринках знижувала митні тарифи для сільськогосподарської продукції та сировини, а також одночасно вела переговори з країнами, які імпортували англійські товари щодо зниження мит на них.

Саме в цей період появились наукові праці В. Петті, зокрема «Трактат про податки і збори», в якій вчений характеризує як позитивні, так і негативні

аспекти оподаткування. За допомогою помірних податків можна стимулювати виробництво товарів, які раніше імпортувалися, або сприяти скороченню «надмірного виробництва». В. Петті наголошував і на значимості статистичної функції митного оподаткування: митні збори дають можливість вести облік у зовнішній торгівлі і скласти торговельний баланс країни.

Визначний французький меркантиліст Жан Боден (1530-1596) у праці «Шість книг про республіку» стверджував, що не варто збільшувати кількість податків, а основою («необхідним злом») державного функціонування мають бути доходи від доменів та митні збори. Водночас Антуан Монкретєн (1575-1621) рекомендував розширювати торгівлю товарами національного виробництва, витісняючи з французького ринку іноземних купців, яких він порівнював з помпою, що викачує багатство з країни. Ще задовго до А.Сміта французький вчений порушив питання про справедливість оподаткування та необхідність декларування власних доходів. Декларації допоможуть ліквідувати хабарництво офіцерів, чиновників і збирачів податків.

Німецька течія меркантилістів представлена працями камералістів, які намагалися привести в певну раціональну систему доходи від доменів та регалій. При цьому, представники цього вчення притримувались підходів здійснення політики протекціонізму та введення захисних мит.

У нинішній час спостерігаються прояви неомеркантилізму, коли країни з високим рівнем безробіття прямують до обмеження імпорту та стимулюють внутрішнє виробництво та зайнятість²².

Отже, меркантилістська школа панувала в економіці упродовж 1,5 сторіччя, внаслідок чого на початку XVIII ст. у міжнародній торгівлі діяла велика кількість всіляких обмежень, правила торгівлі йшли всупереч з потребами виробництва та відчувалася необхідність переходу до вільної торгівлі.

2.3. Класичні концепції міжнародної торгівлі

---

²² Фінансова думка України. Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. У 3 т. Т. 1. 2010. 687 С.

Представники класичної економічної теорії не вбачали гострої необхідності в використанні державного управління, оскільки основними інструментами, актуальними у той час були практичний розрахунок, економічний зиск, стійкі традиції й торговельні звичаї. Характерною особливістю наступного еволюційного етапу стало активне втручання держави в здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що було спровоковане двома світовими війнами та появою двох біполярних центрів глобального впливу, кожен з яких вдавався до активного використання держави як важливого інструмента реалізації своїх інтересів. Надалі в розвитку управління зовнішньоекономічною діяльністю домінантним є зростання ролі, поряд з державним, корпоративного впливу, що здійснюється в системі регулювальних та координувальних завдань.

Таблиця 2.1

Класичні концепції регулювання зовнішньої торгівлі²³

Концепції	Автори	Роль держави у фіскальному регулюванні ЗЕД	Період
Система вільної торгівлі	Д. Норс (Англія)	Вільна торгівля, мінімальне використання фіскальних інструментів	Кінець XVII ст.
Кількісна теорія грошей	Д. Юм (Англія)		Середина XVIII ст.
Абсолютних переваг	А. Сміт (Англія)		Кінець XVIII ст.
Порівняльних переваг	Д.Рікардо, Р. Торренс (Англія)		Початок XIX ст.
Закон міжнародної вартості	Дж. С. Мілль (Англія)		Середина XIX ст.

Важливий концептуальний підхід розвитку міжнародної торгівлі та фіскального регулювання ЗЕД був запропонований Адамом Смітом, який стверджував, що для окремо взятої країни вигідним є не тільки продаж товарів на зовнішні ринки, а їх купівля (імпорт) товарів та максимальна участь у міжнародному поділі праці. Обґрунтовуючи класичні основи формування вільного ринку (без активного втручання держави), А.Сміт стверджував: «Коли якась інша країна може постачати нам якийсь товар за дешевшою ціною, ніж ми

²³ Ван П. Теоретичні аспекти дослідження умов міжнародних торговельних відносин. – Електронний ресурс. Доступно з: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34963/06-Van.pdf?sequence=1>

самі і зможуть виготовляти його, набагато краще купувати його в неї на деяку частину виробленого продукту».

Поряд з чим, А. Сміт відомий своїми класичними принципами оподаткування, які стали базисом фіскального регулювання: 1) усі піддані держави оподатковуються відповідно до своїх можливостей; 2) податок має бути чітко визначений; 3) податок має справлятися у зручний для платника час; 4) справляння податків має бути мінімально витратним.

А. Сміт першим відповів на запитання - Чому країна зацікавлена у міжнародному обміні? Він вважав, що коли дві країни торгують одна з одною, то вони повинні мати вигоду від торгівлі. Коли одна з них нічого не виграє, то вона відмовиться від торгівлі. Для держави може бути вигідним не тільки продаж, а й купівля товарів на зовнішньому ринку, і А. Сміт зробив спробу визначити, які саме товари вигідно експортувати, а які імпортувати, та звідки виникає вигода від торгівлі.

Теорія міжнародної торгівлі А. Сміта заснована на таких передумовах:

- праця є єдиним чинником виробництва. Тільки вона впливає на продуктивність і ціну товару;

- повна зайнятість, тобто всі наявні трудові ресурси використовуються у виробництві товарів;

- у міжнародній торгівлі беруть участь тільки дві країни, що торгують між собою тільки двома товарами;

- витрати виробництва залишаються постійними, а їх зниження збільшує попит на товар;

- ціна одного товару виражена в кількості праці, витраченої на виробництво іншого;

- транспортні витрати на перевезення товарів з однієї країни в іншу не враховуються;

- зовнішня торгівля вільна від обмежень і регламентацій, тобто уряди не повинні втручатися в зовнішню торгівлю. Їм варто підтримувати режим відкритих ринків і свободи торгівлі;

- міжнародна торгівля збалансована (імпорт оплачується експортом);

- чинники виробництва не переміщуються між країнами.

Ця теорія отримала назву теорії абсолютних переваг, тому що ґрунтувалася на абсолютній перевазі: країна експортує той товар, витрати на виробництво якого менші, ніж у країні, торговельному партнері, та імпортує той товар, який виготовляється за кордоном з меншими витратами. Обидві країни виграють у результаті спеціалізації кожної з них на виробництві того товару, по якому вони мають абсолютну перевагу. Це дає можливість використовувати ресурси найбільш ефективно, внаслідок чого виробництво обох товарів зростає. Збільшення виробництва обох товарів являє собою виграш від спеціалізації на виробництві, який поділяється між двома країнами в процесі міжнародного товарообміну.

Продовжувачем таких ідей став Давід Рікардо, який в 1817 році у своїй праці «Основи політичної економії та оподаткування» вивів закон порівняльних переваг. Суть закону полягає в тому, що завжди кожна країна буде мати порівняльні переваги: в неї завжди знайдеться товар, виробництво якого буде більш ефективно, ніж виробництво інших при наявному співвідношенні витрат в різних країнах. Порівняння виробничих витрат дозволило зробити висновок про те, що окремо взята країна спеціалізуватиметься на виробництві та буде здійснювати певний товар, по якому її абсолютна невігідність менше та імпортуватиме товар, по якому її абсолютна невігідність більша.

Теорія міжнародної торгівлі Д. Рікардо ґрунтується на таких передумовах:

- вільна торгівля;
- постійні витрати виробництва;
- відсутність міжнародної мобільності робочої сили;
- відсутність транспортних витрат;
- відсутність технічного прогресу;
- повна зайнятість;
- існує один чинник виробництва (праця).

Теорія порівняльних переваг говорить, що якщо країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони виробляють з відносно нижчими витратами у порівнянні з іншими країнами, то торгівля буде взаємовигідною для обох країн, незалежно від того, чи буде виробництво в однієї з них абсолютно ефективнішим, ніж в іншій. Іншими словами: підставою для виникнення і

розвитку міжнародної торгівлі може слугувати винятково різниця у відносних витратах виробництва цих товарів, незалежно від абсолютної величини цих витрат.

У моделі Д. Рікардо внутрішні ціни визначаються лише вартістю, тобто умовами пропозиції. Але світові ціни можуть також установлюватися умовами світового попиту, що довів англійський економіст Дж. Стюарт Міль. У праці «Принципи політичної економії» він показав, за якою ціною здійснюється обмін товарами між країнами.

В умовах вільної торгівлі товари будуть обмінюватися за таким співвідношенням цін, що встановлюється десь у проміжку між чинними усередині кожної з країн відносними цінами на товари, якими вони торгують. Точний кінцевий рівень цін, тобто світових цін, взаємної торгівлі залежатиме від обсягу світового попиту та пропозиції на кожний з цих товарів.

Таким чином, класики доводили, що розвиток зовнішньоекономічної діяльності є потенційно вигідний для всіх учасників, адже дозволяє зробити виробництво та споживання відносно самостійними процесами. При цьому, основний акцент розвитку виробництва робиться на його спеціалізації відповідно до засад закону порівняльних переваг.

Ідеологи неокласичної школи розширили горизонти пізнання процесів міжнародної торгівлі та довели, країна отримує вигоду від міжнародного товарообміну кожного разу, коли умови ЗЕД відрізняються від національного співвідношення цін в умовах автаркії (особливого виду протекціонізму). Позитивний ефект ЗЕД проявляється в тому, що країна збільшує виробництво та експорт товару, який ціниться на світовому ринку дорожче, та імпортує порівняно дешевший товар.

2.4. Особливості регулятивних та сучасних концепцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності

Починаючи з другої половини XIX століття активно пропагувались регулятивні концепції розвитку ЗЕД, зокрема теорія факторів виробництва (Е.Хекшер, Б.Олін), уточнення моделі здійснив американський дослідник

П.Самуельсон. В основі даної теорії лежить аналіз порівняльних переваг та впливів торгівлі на фактори виробництва в двох країнах. Природа такого неокласичного підходу полягає в спеціалізації окремих країн, адже історично та географічно розподіл матеріальних та людських ресурсів між країнами є нерівномірним, що пояснює різницю відносних цін на товари, від яких залежать національні порівняльні переваги. Назви сучасних та регулятивних шкіл та їх представників подані в табл.2.2.

Таблиця 2.2

Особливості сучасних та регулятивних теорій розвитку міжнародної торгівлі

Теорія	Автор	Роль держави в регулюванні зовнішньої торгівлі	Період
<i>Неокласична школа</i>			
Пропорційності факторів виробництва	Е. Гекшер, Б.Олін (Швеція)	Вільна торгівля	1930-ті роки
Парадокс Леонтьєва	В. Леонтьєв (США)		1950-ті роки
Специфічних факторів виробництва	П. Самуельсон (США)		1970-ті роки
<i>Альтернативні теорії</i>			
Ефекту масштабу	П. Кругман (США)	Регулювання	1960-ті роки
Гіпотеза переважного попиту	Ст. Ліндер (США)		
<i>Теорії неотехнологічного напрямку</i>			
Життєвого циклу продукту	Р. Вернон (США)	Регулювання	1960-ті роки
Технологічного розриву	М. Познер (США)		
Обкрадаючого зростання	Дж. Бгагваті (США)		1970-ті роки
Конкурентної переваги нації	М. Портер (США)		1980-ті роки

В. Леонтьєв застосував теорію Хекшера-Оліна до аналізу зовнішньої торгівлі США і шляхом декількох емпіричних тестів показав, що умови теорії на практиці не витримуються. Оскільки США вважалися капіталомісткою країною з відносно високим рівнем оплати праці, то відповідно до теорії вони повинні були експортувати капіталомісткі, а імпортувати трудомісткі товари. Однак насправді більше експортувалася трудомістка продукція, а капіталомісткість американського імпорту на 30% перевершувала експорт. Це означало, що США є не капіталонадлишковою країною, а трудонадлишковою. Результати досліджень В. Леонтьєва отримали назву «парадокс Леонтьєва»: теорія

Хекшера-Оліна не підтверджується на практиці, оскільки трудонасичені країни експортують капіталомістку продукцію, а капіталонасичені - трудомістку.

В. Леонт'єв пояснює цей парадокс так: США експортували ті товари, виробництво яких в інших країнах було неможливе чи неефективне внаслідок більш низької кваліфікації робочої сили. В. Леонт'єв створив модель «кваліфікації робочої сили», відповідно до якої у виробництві беруть участь не три чинники (капітал, земля, праця), а чотири: кваліфікована праця, некваліфікована праця, капітал, земля. Відносний достаток професійного персоналу і кваліфікованої робочої сили зумовлюють експорт товарів, виготовлення яких потребує використання кваліфікованої праці, а надлишок некваліфікованої робочої сили сприяє експорту товарів, для виробництва яких не потрібна праця високої кваліфікації.

Теорію технологічного розриву розробив американський економіст Майкл Познер у 1961 р. Застосування в аналізі міжнародної торгівлі даної концепції означало відмову від припущення теорії Хекшера-Оліна щодо використання в усіх країнах однакової технології виробництва однойменних товарів. М. Познер виходив з того, що одна й та сама технологія не завжди одночасно використовується в різних країнах, а її поширення в міжнародних масштабах потребує певного часу. Внаслідок цього одна країна може користуватися тією чи іншою новою технологією, тоді як до іншої країни ця інновація ще не дійшла. Крім того, фірма-інноватор не зацікавлена в тому, щоб її новітні технології якомога швидше ставали загальним надбанням.²⁴

М. Познер вважає, що більша частина торгівлі між розвинутими країнами ґрунтується на впровадженні нових виробничих процесів та нових продуктів. Фірма, яка вводить новий товар, може користуватися своєю монополією на експорт, поки на ринку не з'являться фірми-імітатори з подібним товаром. Така тимчасова монополія найчастіше ґрунтується на патентах та ліцензіях, видача яких стимулює винаходи та розробку нових технологій. Технологічний відрив однієї компанії дійсно здатний додати нову перевагу країні походження товару.

Ця теорія стверджує, що країна може утримувати позицію провідного експортера на світовому ринку лише за умови постійної інноваційної діяльності.

---

²⁴ Міжнародна торгівля К.: ЦУЛ, 2011. 512с.

Проте ця модель має деякі недоліки, оскільки не пояснює якими повинні бути масштаби технологічного розриву, як вони виникають і ліквідовуються.

Основні положення теорії життєвого циклу продукції на світовому ринку розробив Раймонд Вернон у 1966 р. Вона базувалася на концепції життєвого циклу продукції, запропонованої на початку 60-х років фахівцями Гарвардської школи бізнесу, яка стверджувала, що продаж продукції і прибуток від неї змінюються з часом. Розрізняють 4 основні стадії життєвого циклу продукції:

1. На стадії впровадження нового продукту рівень продажів низький. Через витрати по впровадженню цього продукту прибутки теж низькі.

2. Стадія зростання характеризується збільшенням прибутків і зростанням продажів.

3. На стадії зрілості через розвиток конкуренції і насичення ринку продаж і прибутки стабілізуються.

4. На стадії спаду рівень продажів і прибутків падає.

Р. Вернон доводить, що у встановленні торговельних зв'язків між країнами важливу роль відіграють технології та дослідження, що в промислово розвинутих країнах набагато більше технологічних і науково-дослідних можливостей, необхідних для розроблення нового продукту.

Загалом неокласики стверджували про існування закону пропорційності факторів: у відкритій економіці кожна країна намагається спеціалізуватися на виробництві товару, який вимагає більше факторів, якими країна відносно краще наділена. А отже, в процесі міжнародної торгівлі відбувається вирівнювання цін факторів виробництва. Представники сучасних теорій наполягають на уявленнях про необхідність утворення автоматично діючого механізму вирівнювання платіжних балансів, який би упорядкував би платіжно-розрахункові взаємовідносини між основними країнами світу.

Імплементация сучасних моделей розвитку ЗЕД відбувається під впливом розвитку фінансової глобалізації, що характеризується високим рівнем рухливості капіталів, фінансових активів, глобальним розширенням свободи діяльності суб'єктів ЗЕД, скороченням перепон на шляху фінансових потоків, транскордонної мобільності капіталів тощо.

В таких умовах фіскальне регулювання ЗЕД має наступні ознаки: переміщення повноважень з державного на міждержавний рівень; послаблення ролі держави у фіскальній сфері; зростання ролі міжнародних організацій та транснаціональних компаній; посилення офшоризації в публічних фінансах; розвиток інформаційних технологій та ін.

2.5. Теоретизація фіскального регулювання ЗЕД в українській фінансовій науці

Українська фінансова наука протягом усього періоду становлення та розвитку знаходилась в руслі глобального поступу економічної думки, критично осмислюючи надбання закордонних вчених-економістів. Не осторонь українських представників фінансової науки було коло питань податкових фінансів, фіскального регулювання сфери міжнародної торгівлі, розвитку податкових інструментів впливу на експорт-імпорт товарів, послуг тощо.

Специфічною ознакою українських вчених-фінансистів у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. було те, що крім теоретичного, вони мали багатий практичний досвід роботи в міністерствах, відомствах, банках, а також проходили обов'язкове закордонне стажування та ознайомлення із надбанням фінансової науки європейських країн.

Так уже в перших самостійних працях представники Київської школи (Т.Степанов, М.Бунге, М.Алексеєнко, Д.Журавський та ін.) відкинули ідеї камералістів і стали прихильниками ідей А.Сміта в частині побудови фінансового господарства на принципах ринкової економіки.²⁵ Фінансова наука того періоду переважно зосереджувала свою увагу на дослідженнях методів поповнення казни (податках, повинностях, митах, особливостях їх збирання).

Значна частина українських учених-фінансистів підтримували ідею одного із основоположників Київської школи І.Вернадського про вільну торгівлю, фритредерство. Учений вважав, що тарифи звільняють промисловця від «хвилюючого суперництва, яке не дає ні спуску, ні відпочинку, яке вічно тримає

---

²⁵ Фінансова думка України. Монографія / П.І. Юхименко, С.В. Львовчкін, В.М. Федосов, С.І. Юрій. – Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. – У 3 т. – Т. 1. – 2010. – С. 401.

в напрузі ніші моральні і розумові сили». ²⁶ Водночас інші представники Київської школи (П.Мігулін, І.Янжул, С.Вітте) були прихильниками протекціонізму та наполягали на високих митних зборах, які сприятимуть імпорту не товарів, а капіталів.

Одним із найвизначніших українських вчених-фінансистів можна вважати І.Кулішера, який багато присвятив уваги місцевому оподаткуванню та теорії фінансів. Крім цього, першим в світі обґрунтував існуючу систему країн, у якій менш розвинуті території відіграють роль аграрно-сировинної периферії, а більш розвинуті – роль центру, який історично переміщається. В єдиний механізм цю систему пов'язує діяльність купців і банкірів.

Український вчений М. Алексеєнко чи не перший, хто почав теоретичне осмислення природи податків у вітчизняній фінансовій науці, звернувши увагу на те, що податок є одночасно економічне, господарське і політико-правове явище реального життя. Крім цього, учений розглядає оподаткування в тісному взаємозв'язку з діяльністю держави, використовуючи ідеї класичної і неокласичної шкіл, обґрунтував визначення податку, його природу та необхідність збирання податкових платежів.

Вагомий внесок в теоретизацію фіскального регулювання міжнародної торгівлі вніс Д. Піхно, представник Київської школи, вихованець М. Бунге. На відміну від «чистих» фінансистів кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст., які зосереджували увагу на описанні методів поповненні і витрачання державної казни, Д. Піхно системно розкривав роль фінансів в економіці, міжнародній сфері, управлінні виробництвом. У своїй праці «Про свободу міжнародної торгівлі і протекціонізм» автор стверджує, в науці і практиці міжнародної торгівлі борються дві протилежні думки. Перша – відстоює свободу міжнародної торгівлі (теорію державного невтручання) і доктрина протекціонізму (покровительства національній промисловості). За останньої народ повинен насамперед турбуватися про свої національні інтереси. Міжнародна торгівля без втручання держави не тільки приносить менше користі країні, ніж вона могла б приносити у разі урядового впливу, а й може завдати значної школи і становити серйозну небезпеку в політичному, фінансовому,

---

²⁶ Вернадский В.И. О Внешней торговле / В.И. Вернадский // Русский вестник. – 1856. – Т. 2, Кн. 4. – С.603-604.

економічному й соціальному аспектах. Для посилення корисності міжнародної торгівлі й ліквідації пов'язаних з нею небезпек для національних інтересів уряд повинен регулювати цю торгівлю системою митних зборів.

Високі митні тарифи, які забезпечують місцевій промисловості внутрішній ринок і високу винагороду за працю і капітал можуть порівнюватися з привілеями на винаходи і відкриття. Протекціоністська митна політика, впливаючи на міжнародні відносини держави і маючи агресивний характер, викликає протидію інших держав, унаслідок чого її успіх і взагалі результати не можуть бути розраховані наперед, як і результати війни.

Таким чином, українська фінансова наука розвивалася у фарватері світових наукових шкіл та розширила сферу наукових досліджень категорійно-понятійного апарату, методологічного арсеналу, в тому числі щодо фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність фіскального регулювання ЗЕД в контексті теорій міжнародної торгівлі.
2. Охарактеризуйте фіскальні аспекти регулювання ЗЕД в теорії меркантилістів.
3. Назвіть представників класичних теорій міжнародної торгівлі.
4. Розкрийте зміст теорії порівняльних переваг.
5. У чому полягає сутність вчення А. Сміта?
6. Дайте короткий перелік сучасних теорій міжнародної торгівлі.
7. Проаналізуйте бачення української фінансової науки на проблему фіскального регулювання ЗЕД .
8. Охарактеризуйте теорію технологічного розриву М.Познера.
9. Назвіть особливості регулювання зовнішньої торгівлі в теорії англійського економіста Дж. Стюарта Міля.
10. Розкрийте особливості теоретичного підходу до митного регулювання сфери ЗЕД Д. Піхна.

РОЗДІЛ III
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

3.1. Правові засади регулювання ЗЕД в Україні

В Україні регулювання ЗЕД здійснюють інститути законодавчої та виконавчої влади на всіх рівнях, а також міжнародні організації, членом яких є Україна (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Інститути, що регулюють ЗЕД в Україні

В Конституції України зазначено, що «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18). А також ст. 9 регламентовано, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.²⁷

Основні засади державного регулювання ЗЕД визначені у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ, відповідно до якого Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності на своїй території.

²⁷ Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

Митним кодексом України встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання ЗЕД, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил, організації і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, визначаються Податковим кодексом, крім правил оподаткування товарів митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи.

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.²⁸

Цим законом також визначено види ЗЕД (рис. 3.2).

---

²⁸ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16.04.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/card2#Card>

Види зовнішньоекономічної діяльності в Україні

- експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;
- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;
- підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;
- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;
- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку;
- роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;
- інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Рис. 3.2. Види зовнішньоекономічної діяльності

Джерело: складено авторами на основі.²⁹

²⁹ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16.04.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/card2#Card>

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється з метою:

1) забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;

2) стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;

3) створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн.

Суб'єктами регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- Україна як держава в особі її органів в межах їх компетенції;
- недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації, спілки та інші організації координаційного типу), що діють на підставі їх статутних документів;
- самі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою:

- законів України;
- передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції;
- економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України;
- рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України;
- угод, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і які не суперечать законам України.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечувати:

- 1) захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- 2) створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;
- 3) заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

3.2. Державні інституції, що здійснюють фіскальне регулювання ЗЕД: характеристика та повноваження

Масштаби й ефективність ЗЕД істотно залежать від організації її регулювання та управління. Система органів регулювання ЗЕД в країнах світу має певні загальні риси. Передусім, у кожній країні в регулюванні ЗЕД бере участь вищий законодавчий орган. Незалежно від назви, ці органи виконують наступні функції: приймають закони, що регулюють ЗЕД, ратифікують міжнародні угоди та асигнують фінансові засоби для ефективного розвитку ЗЕД. В Україні таким органом є Верховна Рада України. Крім того, кожна держава має вищий виконавчий орган, який реалізує державну політику у сфері ЗЕД на основі прийнятих законів, контролює виконання цих законів та забезпечує раціональність використання виділених коштів на розвиток ЗЕД. В Україні таким органом є Кабінет Міністрів України.

Безпосередньо оперативний вплив на регулювання та розвиток ЗЕД здійснюють міністерства, які займаються економічними зв'язками із іншими країнами й питаннями реалізації державної зовнішньоекономічної політики. В Україні такі функції виконує Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, в структурі якого функціонують окремі департаменти, що займаються регулюванням ЗЕД.

Україна в особі її органів, місцеві органи влади та управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у

господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи згідно з законами України.

Загалом, до органів управління ЗЕД в Україні відносяться:

- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Національний банк України;
- Центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики;
- митні органи;
- Антимонопольний комітет України;
- Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі.

Як вже зазначалося, вищим законодавчим органом, що здійснює державне управління ЗЕД, є Верховна Рада України, яка:

- приймає, змінює та скасовує закони, що стосуються ЗЕД;
- затверджує головні напрями зовнішньоекономічної політики України;
- розглядає, затверджує та змінює структуру органів державного регулювання ЗЕД;
- укладає міжнародні договори України;
- встановлює спеціальні режими ЗЕД на території України;
- затверджує списки товарів, експорт та імпорт яких забороняється;
- приймає рішення про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань шляхом встановлення повної/часткової заборони (повного/часткового ембарго) на торгівлю; позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму.

Кабінет Міністрів України як орган виконавчої влади виконує наступні функції:

- вживає заходів до здійснення зовнішньоекономічної політики України;
- здійснює координацію діяльності міністерств, державних комітетів та відомств України по регулюванню ЗЕД; координує роботу торговельних представництв України в іноземних державах; погоджує призначення на посади в закордонних дипломатичних установах України

працівників центральних органів виконавчої влади, до посадових обов'язків яких належать питання торговельно-економічного та секторального співробітництва. Призначення таких працівників здійснюється за поданням центральних органів виконавчої влади, погодженим з Міністерством закордонних справ України;

- приймає нормативні акти управління з питань ЗЕД;
- проводить переговори і укладає міжурядові договори України з питань ЗЕД, забезпечує їх виконання та залучає до їх виконання інших суб'єктів ЗЕД на договірних засадах;
- вносить на розгляд Верховної Ради України пропозиції про систему міністерств, державних комітетів і відомств – органів оперативного державного регулювання ЗЕД;
- забезпечує складання платіжного балансу, зведеного валютного плану України;
- здійснює заходи щодо забезпечення раціонального використання коштів Державного валютного фонду України.
- забезпечує виконання рішень Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з питань ЗЕД;
- приймає рішення про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань шляхом запровадження режиму ліцензування, або здійснення інших заходів.

Національний банк України:

- здійснює зберігання і використання золотовалютного резерву України та інших державних цінностей, які забезпечують платоспроможність України;
- представляє інтереси України у відносинах з центральними банками інших держав, міжнародними банками й іншими фінансово-кредитними установами та укладає відповідні міжбанківські угоди;
- регулює курс національної валюти України до грошових одиниць інших держав;

- здійснює облік і розрахунки по наданих і одержаних державних кредитах і позиках, провадить операції з централізованими валютними ресурсами, які виділяються з Державного валютного фонду України у розпорядження Національного банку України;
- виступає гарантом кредитів, що надаються суб'єктам ЗЕД іноземними банками, фінансовими та іншими міжнародними організаціями під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України тощо.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України як центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики:

- забезпечує проведення єдиної зовнішньоекономічної політики при здійсненні суб'єктами ЗЕД виходу на зовнішній ринок, координацію їх ЗЕД, в тому числі відповідно до міжнародних договорів України;
- здійснює контроль за додержанням усіма суб'єктами ЗЕД чинних законів України та умов міжнародних договорів України;
- проводить антидемпінгові, антисубсидиційні та спеціальні розслідування;
- бере участь у розробці механізму регулювання валютно-кредитних відносин із зарубіжними країнами, а також у реалізації загальнодержавної політики залучення в Україну іноземних інвестицій і розміщення їх на території країни;
- бере участь у розробці прогнозу зовнішньоторговельного та платіжного балансу України, здійснює аналіз їх стану і прогнозування темпів, пропозицій, ефективності експорту та імпорту;
- співпрацює в міжнародних економічних організаціях і державних комісіях, координуючи в них діяльність міністерств і відомств України, вносить пропозиції про укладення міжнародних договорів і заключає їх за дорученням Кабінету Міністрів;
- здійснює керівництво діяльністю торговельних представництв, апаратів торговельних радників та аташе з торговельно-економічних питань посольств України зарубіжжям;

- на основі аналізу й прогнозування кон'юнктури на світових ринках забезпечує інформацією суб'єктів ЗЕД, а також надає їм допомогу в роботі з іноземними партнерами.

Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі:

- здійснює оперативне державне регулювання ЗЕД в Україні;
- приймає рішення про порушення і проведення антидемпінгових, антисубсидійних або спеціальних розслідувань та застосування відповідно антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів;
- приймає рішення про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань у межах компетенції, визначеної законами України.

Формою роботи Комісії є засідання. Комісія у межах своєї компетенції приймає рішення, організовує та контролює їх виконання. У голосуванні за прийняття відповідного рішення можуть брати участь тільки члени Комісії. Акти Комісії, зокрема щодо проведення антидемпінгового розслідування та застосування антидемпінгових заходів, є обов'язковими для виконання.

На засіданнях Комісії приймаються рішення:

- 1) про порушення антидемпінгового розслідування;
- 2) про позитивні або негативні висновки стосовно наявності демпінгу та методи, що дають можливість визначити демпінгову маржу;
- 3) про позитивні або негативні висновки щодо наявності шкоди та її розмір;
- 4) щодо визначення причинно-наслідкового зв'язку між демпінговим імпортом та шкодою;
- 5) про застосування антидемпінгових заходів;
- 6) з інших питань в межах повноважень.

Антимонопольний комітет здійснює контроль за дотриманням суб'єктами ЗЕД законодавства про захист економічної конкуренції.

Управління ЗЕД на рівні регіону здійснюють органи місцевого регулювання, а саме:

місцеві ради, їх виконавчі та розпорядчі органи;

територіальні підрозділи (відділення) органів державного регулювання ЗЕД України.

Законом України «Про місцеве самоврядування» визначено повноваження органів місцевого самоврядування у сфері ЗЕД (ст. 35).³⁰ Так, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;

2) сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

3) сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць;

б) делеговані повноваження:

1) організація та контроль прикордонної і прибережної торгівлі;

2) створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їх діяльності;

3) забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України.

3.3. Державна митна служба України та її визначальна роль у фіскальному регулюванні ЗЕД

Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади, яка на практиці здійснює фіскальне регулювання ЗЕД. Через механізм фіскального регулювання здійснюється вплив держави в особі митних органів на суб'єктів ЗЕД з метою підпорядкування їхніх дій своїм економічним інтересам.

---

³⁰ Закон України «Про місцеве самоврядування» № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

Відмітимо, що в сучасних умовах реалізація державної митної політики в Україні здійснюється митною службою, функціонування якої зазнає постійних реформувань. Проте, кінцевого варіанту організаційної моделі її функціонування ще немає, що зумовлює дискусії серед науковців, експертів та практиків щодо ролі та статусу митної служби у системі органів державного управління як на центральному, так регіональному рівнях.

Трансформації у митній сфері призвели до істотних змін як організаційного, так і управлінського характеру. У 2012 р. Державну митну та податкову служби України було реорганізовано шляхом створення Міністерства доходів і зборів України, яке у 2014 р. було перетворене у Державну фіскальну службу України з відповідним підпорядкуванням Міністерству фінансів України. 18 грудня 2018 року уряд ухвалив рішення про розділення ДФС знову на два окремих органи – митну та податкову служби, а 6 березня 2019 року затвердив відповідні положення про ці державні органи.

Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Вона реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи.

Держмитслужба у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Основними завданнями Державної митної служби є:

- 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі;

- 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів.³¹

Положенням «Про державну митну службу України» також детально регламентовані функції, які виконують митні органи, відповідно до покладених на них завдань. Держмитслужба здійснює повноваження безпосередньо та через територіальні органи. До територіальних органів належать митниці та спеціалізовані органи. За даними митної служби сьогодні в Україні є 26 митниць, 161 митний пост, 158 пунктів пропуску.

Загалом, успішність зовнішньої торгівлі країни значною мірою залежить від простоти, вартості та прозорості процедур митного контролю та митного оформлення товарів, ефективності організації діяльності митних органів. Економічною частиною Угоди України з ЄС передбачено, що торговельні та митні положення і процедури мають бути пропорціональними, прозорими, передбачуваними, недискримінаційними, об'єктивними й мають застосовуватися уніфіковано та ефективно.³²

На основі даних компанії DoingBusiness за 2015 – 2020 роки (табл. 3.1) можна відмітити значні позитивні тенденції до покращення показників легкості ведення міжнародної торгівлі в Україні. Зокрема, у 2019 році значно покращилися показники витрат часу на прикордонний і митний контроль, оформлення документів як при експорті, так і при імпорті. Це свідчить про позитивні зміни в напрямку оптимізації, спрощення та прискорення митних процедур. Натомість, залишаються незмінними показники вартості зовнішньої торгівлі (прикордонного і митного контролю).

У 2020 році рейтинг України зріс на три позиції, щоправда, лише внаслідок скорочення часу на оформлення документів при імпорті (завдяки спрощенню вимог сертифікації відповідності для автозапчастин).³³

---

³¹ Положення «Про Державну митну службу України», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>

³² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n616 (дата звернення: 20.03.2020).

³³ Doing Business. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05376d6c-3772-4027-ac6f-73e33e2905a8&title=DoingBusiness2019> (дата звернення: 20.03.2020)

Показники ведення міжнародної торгівлі в Україні

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Легкість ведення бізнесу	87	83	80	76	71	64
Міжнародна торгівля	154	110	115	119	74	71
Час на експорт: прикордонний і митний контроль (годин)	26	26	26	26	6	6
Вартість експорту: прикордонний і митний контроль (дол. США)	75	75	75	75	75	75
Час на експорт: оформлення документів (годин)	96	96	96	96	66	66
Вартість експорту: оформлення документів (дол. США)	292	292	292	292	192	192
Час на імпорт: прикордонний і митний контроль (годин)	50	52	72	72	32	32
Вартість імпорту: прикордонний і митний контроль (дол. США)	100	100	100	100	100	100
Час на імпорт: оформлення документів (годин)	168	168	168	168	96	48
Вартість імпорту: оформлення документів (дол. США)	212	212	212	212	162	162

Джерело: складено авторами на основі даних.³⁴

Водночас, зважаючи на непостійність та різновекторність реформ у митній системі, сьогодні для України надзвичайно важливим є вибір оптимальної організаційної структури митних органів з ефективним розподілом функцій та повноважень між окремими рівнями та структурними одиницями, а також розбудова інфраструктури митниць, забезпечення пунктів пропуску через митний кордон сучасними технічними засобами митного контролю, що сприятиме покращенню ефективності роботи митниць та активізації зовнішньої торгівлі. Окрім того, необхідно вжити низку заходів, спрямованих на удосконалення та гармонізацію митного законодавства, автоматизацію митних процедур та перехід до електронного документообігу, посилення співпраці з

³⁴ Doing Business 2020 Indicators. URL: <http://www.doingbusiness.org>. (Last accessed: 20.03.2020).

митними органами інших країн (особливо, в частині обміну інформацією та здійснення спільного контролю) тощо.

3.4. Суб'єкти, що реалізують ЗЕД в Україні

3.4.1. Типологізація суб'єктів, що реалізують ЗЕД

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначено перелік суб'єктів ЗЕД (рис. 3.3).

**Суб'єкти
зовнішньо-
економічної
діяльності в
Україні**

- фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

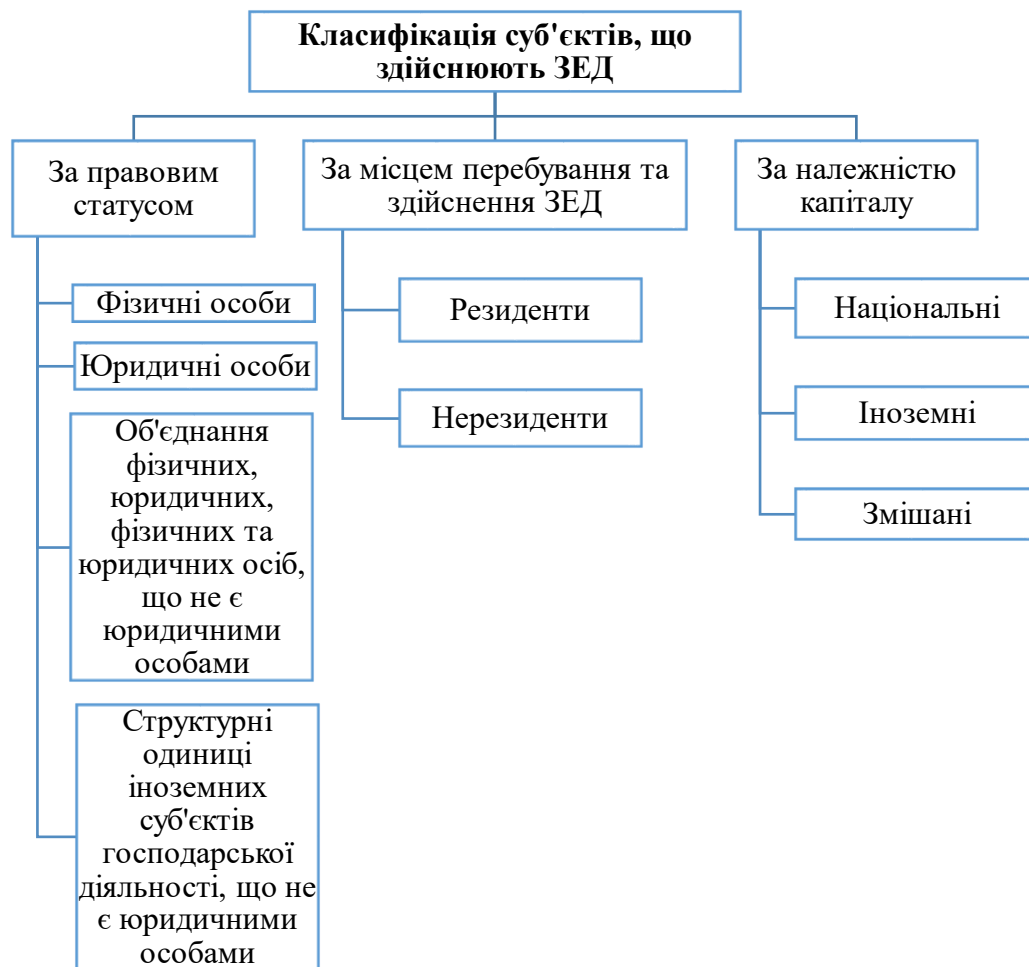
- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Рис. 3.3. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності в Україні.³⁵

---

³⁵ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16.04.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/card2#Card>

У наукових літературних джерелах існують різні підходи до класифікації суб'єктів ЗЕД. Суб'єкти ЗЕД класифікуються за правовим статусом, за місцем перебування та здійснення ЗЕД, за належністю капіталу тощо (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Класифікація суб'єктів, що здійснюють ЗЕД

За правовим статусом суб'єктами ЗЕД можуть бути:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних та юридичних осіб, що не є юридичними особами;
- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, що не є юридичними особами.

Фізичні особи – це громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність й дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України.

Громадянами України є особи, які належать до громадянства України; іноземними громадянами – особи, які належать до громадянства іноземних держав і не є громадянами України; особами без громадянства (апатриди) – особи, які не належать до громадянства будь-якої держави. Іноземні громадяни та особи без громадянства об'єднуються поняттям «іноземці».

Для визначення цивільної дієздатності громадянина України застосовується законодавство України; іноземного громадянина – законодавство держави його громадянства; особи без громадянства – законодавство країни її постійного місця проживання.

За законодавством України повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття), а також яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, або неповнолітня особа з моменту реєстрації шлюбу або якщо вона записана матір'ю або батьком дитини. Володіючи повною дієздатністю, фізична особа має право вступати у цивільні правовідносини, тобто укладати договори, відповідати за заподіяну шкоду тощо.

Юридичні особи – організації, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України, в тому числі юридичні особи, майно та капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності.

Правоздатність юридичної особи визначається її статутом (положенням). Статутом (положенням) зазначаються найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації тощо. Юридичні особи можуть здійснювати зовнішньоекономічну діяльність тільки за напрямками, визначеними статутом (положенням), відповідно до законодавства України, законодавства іноземної держави (у разі здійснення ЗЕД на її території); міжнародних угод. Законодавство іноземної держави регламентує допуск юридичних осіб України на власну територію, визначає сфери та умови їх діяльності. Міжнародні угоди регламентують питання правоздатності юридичних осіб, правового режиму, який їм надається; сфери діяльності тощо.

Метою створення **об'єднань** фізичних, юридичних, а також фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами, є спільна діяльність; координація дій; захист своїх прав; обстоювання спільних інтересів в інших організаціях, установах.

Структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності - філії, відділення тощо, які мають постійне місцезнаходження на території іноземної держави. Такими структурними одиницями іноземних суб'єктів господарювання на території України є представництва іноземних суб'єктів господарювання, які виступають від імені й за дорученням своєї головної фірми, а відтак не є юридичними особами.

За місцем перебування та здійснення ЗЕД суб'єкти ЗЕД класифікують на резидентів та нерезидентів України.

Резидентами України є суб'єкти ЗЕД, зареєстровані в Україні, які мають постійне місце знаходження або постійне місце проживання на території України. Для юридичної особи статус «резидент» визначають на підставі утворення, реєстрації, місцезнаходження центру управління та ін. Фізична особа розглядається як резидент певної країни, якщо вона проживає в ній не менше 6 місяців у податковому році або відповідає іншому критерію, визначеному внутрішнім законодавством країни.

Нерезидентами України є суб'єкти ЗЕД, що мають постійне місцезнаходження або постійне місце проживання за межами України, а здійснюють зовнішньоекономічну діяльність на території України.

Резидентами та нерезидентами України можуть бути фізичні особи, юридичні особи, об'єднання фізичних і юридичних осіб.

За належністю капіталу суб'єкти ЗЕД поділяються на:

- національні;
- іноземні;
- змішані.

Національними є суб'єкти ЗЕД, в статутному фонді яких капітал суб'єктів господарювання України становить 100 %, які зареєстровані в Україні та мають постійне місцезнаходження на її території. Національні підприємства в Україні мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність відповідно до своїх

статутних документів з моменту набуття ними статусу юридичної особи за умов, що зовнішньоекономічна діяльність буде внесена до статуту.

Іноземними є суб'єкти ЗЕД, в статутному фонді яких капітал суб'єктів господарювання іноземної держави становить 100%, і які зареєстровані як такі в іноземній державі та мають постійне місцезнаходження на її території.

Змішаними є суб'єкти ЗЕД, статутний фонд яких становить національний та іноземний капітали. У випадку юридичних осіб, такі підприємства називають підприємствами з іноземними інвестиціями або спільними підприємствами.

3.4.2. Право суб'єктів господарювання на здійснення ЗЕД

Здійснювати будь-яку зовнішньоекономічну діяльність мають право усі суб'єкти ЗЕД. Набуття права на виконання ЗЕД здійснюється шляхом державної реєстрації суб'єкта ЗЕД України та його обліку в місцевих органах державної влади.

Процедура державної реєстрації залежить від юридичного статусу суб'єкта ЗЕД:

- фізичні особи отримують зазначене право, якщо вони зареєстровані як підприємці;
- юридичні особи отримують зазначене право з моменту набуття ними статусу юридичної особи;
- об'єднання фізичних, юридичних, а також фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами, отримують зазначене право, якщо їх головні фізичні особи або юридичні особи, які діють від імені об'єднання, зареєстровані в органах державної влади;
- структурні підрозділи іноземних суб'єктів господарювання мають зазначене право, якщо вони зареєстровані в Україні як представництва іноземних суб'єктів господарювання.

Для здійснення зовнішньоекономічних операцій із товарами суб'єкт господарювання повинен стати на облік у митному органі. Порядок взяття на облік осіб, які здійснюють операції з товарами, затверджений наказом

Міністерства фінансів України 15.06.2015 р.³⁶ Відповідно до нього взяття на облік осіб, які здійснюють операції з товарами, проводиться одноразово у відповідному підрозділі будь-якої митниці:

1) за зверненням таких осіб, у тому числі засобами електронного зв'язку, до відповідних підрозділів митниць;

2) при першому здійсненні такими особами операцій з товарами, контроль за якими покладено на митниці.

Особа, яка здійснює операції з товарами (або її представник), для взяття на облік подає заяву про взяття на облік особи, яка здійснює операції з товарами. Заява подається в паперовому вигляді безпосередньо до відповідного підрозділу митниці або засобами електронного зв'язку. Заяви, подані засобами електронного зв'язку, опрацьовуються автоматично засобами Єдиної автоматизованої інформаційної системи.

Згідно із даними, зазначеними у заяві, відповідний підрозділ митниці формує запит для отримання в електронному вигляді відомостей про особу з Єдиного банку даних юридичних осіб та/або ДРФО, у тому числі відомостей, що надійшли до цих баз даних із Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Митний орган може повернути заяву на доопрацювання без включення даних про особу до Реєстру в таких випадках:

- 1) заява подана або заповнена з порушенням вимог;
- 2) відомості, зазначені в заяві, не відповідають даним ДРФО та/або Єдиного банку даних юридичних осіб.

Відмова реєстрації особи без включення даних про особу до Реєстру може бути в таких випадках:

- особа, яка здійснює операції з товарами, перебуває в процесі припинення, склала розподільчий або ліквідаційний баланс, передавальний акт, які затверджено в установленому законодавством порядку, та отримала довідку про відсутність заборгованості зі сплати податків або припинила підприємницьку діяльність (за даними Єдиного

---

³⁶ Порядок взяття на облік осіб, які здійснюють операції з товарами, затверджений наказом Міністерства фінансів України № 552 від 15.06.2015 р.

банку даних юридичних осіб або ДРФО, у тому числі Реєстру самозайнятих осіб);

- заяву про взяття на облік подано особою, яка вже перебуває на обліку, або заяву про внесення змін – особою, яка не перебуває на обліку;
- відомості про уповноважену особу, стосовно якої відкликається право представляти інтереси особи, яка здійснює операції з товарами, не включено до Реєстру.

У разі відсутності підстав для повернення заяви на доопрацювання або відмови в реєстрації особи відповідний підрозділ митниці в день отримання заяви вносить до Реєстру дані про особу із заяви, а також дані, отримані у взаємодії з Єдиним банком даних юридичних осіб та/або ДРФО. Дані про особу, яка подала заяву засобами електронного зв'язку, вносяться до Реєстру автоматично.

Взяття на облік осіб, які здійснюють операції з товарами, здійснюється не пізніше наступного робочого дня після отримання заяви шляхом присвоєння таким особам облікового номера. Дата формування облікового номера є датою взяття на облік.

За результатами розгляду кожної отриманої заяви не пізніше наступного робочого дня після її отримання відповідний підрозділ митниці інформує особу про:

- взяття особи на облік та повідомляє її обліковий номер шляхом видачі або направлення поштою витягу з Реєстру осіб, які здійснюють операції з товарами. У разі подання заяви про взяття на облік засобами електронного зв'язку витяг також направляється засобами електронного зв'язку;
- повернення заяви на доопрацювання з обов'язковим зазначенням причин;
- відмову у реєстрації особи з обов'язковим зазначенням причин.

Усі суб'єкти ЗЕД України мають право відкривати свої представництва на території інших держав згідно з їх законами, а також брати участь у міжнародних неурядових економічних організаціях. Іноземний суб'єкт

господарської діяльності при здійсненні ним ЗЕД має право відкрити в Україні своє представництво.

Види представництв іноземних суб'єктів господарювання:

- 1) некомерційне представництво – представництво іноземної компанії, що не здійснює господарської діяльності (реєструється переважно з метою збору інформації, дослідження ринку та інших завдань). За такого виду представництва необхідно дотримуватись вимог некомерційної діяльності, оскільки при виявленні ознак господарської діяльності, виникає ризик притягнення до відповідальності та накладення штрафних санкцій;
- 2) постійне представництво – представництво іноземної компанії, що створюється з метою здійснення господарської діяльності в Україні. Для реєстрації даного представництва необхідно стати платником податку на прибуток та отримати статус постійного представництва.

Здійснення іноземною фірмою операцій із продукцією українського походження без вивозу її з митної території України, включаючи продаж, обмін і передачу іншим особам, можливе лише за наявності зареєстрованого представництва іноземного суб'єкта господарської діяльності. Реєстрація представництва необхідна також для відкриття рахунку в українських банках. Реєстрацію зазначених представництв здійснює Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України згідно з Інструкцією про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні.³⁷

3.5. Наднаціональні інституції, що впливають на фіскальне регулювання ЗЕД в Україні

Наднаціональні інституції, що здійснюють регулювання ЗЕД, створені для налагодження та розвитку співробітництва в даній сфері. До їх складу входять міжнародні міжурядові та неурядові установи й організації. Сфера дії

---

³⁷ Інструкція про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, затвердженою наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України № 30 від 18 січня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-96>

наднаціональних інституцій обмежується їх статутом, а також цілями та завданнями, задля яких вони створені.

До міжнародних міжурядових установ та організацій в зовнішньоекономічній сфері входять установи та організації, що утворені на основі добровільних офіційних багатосторонніх урядових угод між країнами та сформовані як інституційні одиниці у зовнішньоекономічній сфері. Неурядові міжнародні організації створюються на основі об'єднань фізичних чи юридичних осіб у формі асоціацій, федерацій тощо та діють в інтересах членів для досягнення конкретних цілей. Вони утворюються не на основі міжурядової угоди, а на основі членства суб'єктів, які не є офіційними представниками своїх урядів.

Класифікація міжнародних організацій та установ доволі широка, що зумовлено їх значною кількістю, різноманітністю сфер діяльності та специфічністю (рис. 3.5). Зокрема, за функціональною спрямованістю міжнародні установи та організації поділяють на організації загальної та спеціальної компетенції, що функціонують як на глобальному, так і регіональному рівнях.

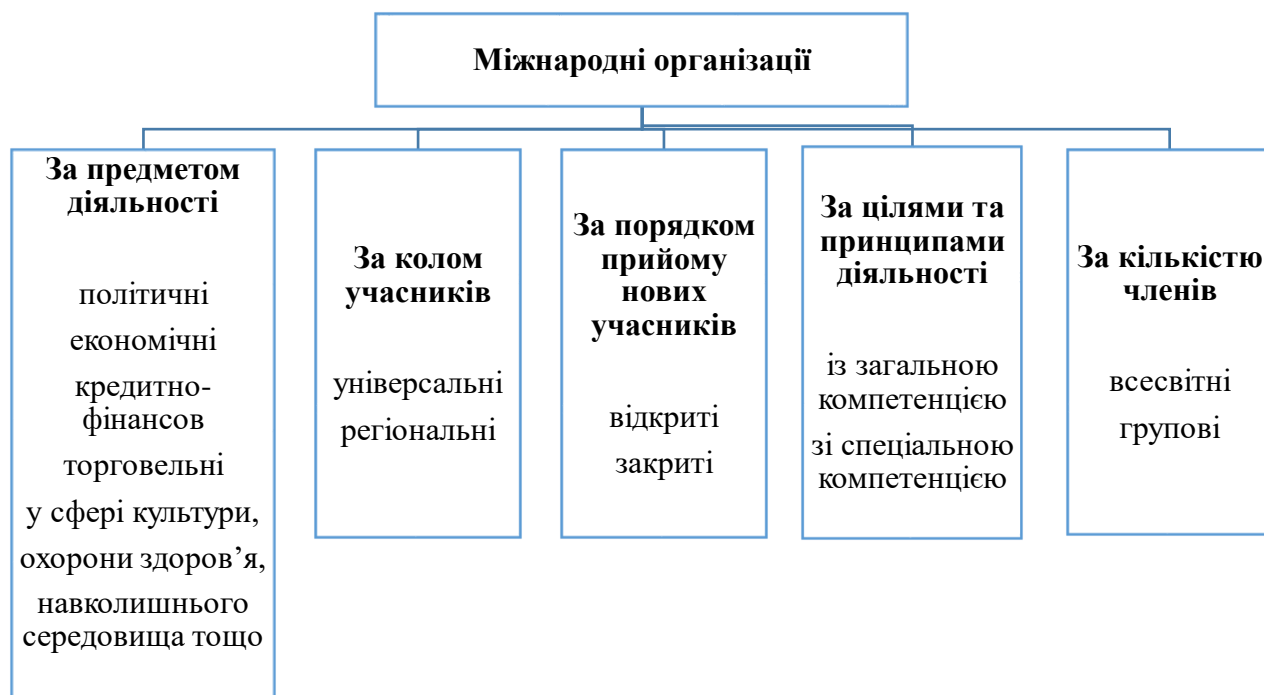

Рис. 3.5. Класифікація міжнародних організацій

Міжнародні організації загальної компетенції охоплюють багато сфер діяльності: політичну, економічну, соціальну, культурну тощо (Організація Об'єднаних Націй, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку, Рада Європи та багато інших).

Організації спеціальної компетенції налагоджують співпрацю країн-учасниць в окремих сферах (Всесвітня митна організація, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародне агенство з атомної енергії, Всесвітня поштова спілка тощо).

На наднаціональному рівні регулювання ЗЕД здійснюється також за допомогою спільних заходів країн, які є учасниками інтеграційних угруповань.

За ступенем розвитку інтеграційного процесу виділяють такі рівні або стадії регіональної інтеграції:

- зона преференційної торгівлі, в рамках якої відбувається лібералізація торгівлі певними товарами й послугами між країнами-членами. Це найпростіша та найпоширеніша форма інтеграції, яка характерна для міжнародного співробітництва, зокрема, серед країн СНД;
- зона вільної торгівлі, яка характеризується відсутністю тарифів у торгівлі між членами об'єднання на всі товари і послуги, а в торгівлі з третіми країнами за кожною країною-учасницею зберігається право на самостійне і незалежне визначення режиму торгівлі. Це більш глибокий тип інтеграції у порівнянні із зоною преференційної торгівлі. Прикладом ЗВТ є Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА; англ. North American Free Trade Agreement, NAFTA), Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС тощо.
- митний союз, де члени об'єднання встановлюють спільний тариф в торгівлі з третіми країнами, усуваючи внутрішні тарифи. Угоди про створення митного союзу діяли у Бенілюксі (з 1948 р.), в ЄС (з 1968 р.);
- спільний ринок, що характеризується вільним переміщенням товарів, робіт і послуг, а також факторів виробництва (капіталу, трудових ресурсів) через кордони країн, що є членами спільного ринку. Спільний ринок був одним з етапів інтеграційних процесів країн Європи. Угоду про спільний ринок було підписано шістьма країнами Європи (ФРН, Францією, Італією,

Бельгією, Нідерландами та Люксембургом) в Римі в 1957 р.;

- економічний і валютний союз передбачає здійснення єдиної політики у всіх сферах господарства та запровадження спільної валюти (наприклад, ЄС).

За економічною сутністю інструменти наднаціонального регулювання ідентичні заходам національних зовнішньоторговельних політик, але їх особливістю є колективний, узгоджений характер і спільні дії щодо досягнення економічних, соціальних і політичних інтересів країн-учасниць, що збігаються. Міжнародні економічні організації займаються координацією економічних процесів, узгодженням певних інструментів регулювання, цілей національних економічних політик з метою регулювального впливу на світові господарські зв'язки, тому даний рівень включає широкий спектр принципів, правил, міжнародних договорів та угод, що розробляються міжнародними організаціями.³⁸

В умовах глобалізації світового господарства роль наднаціональних інституцій посилюється. Держави-члени добровільно делегують організації частину своїх суверенних прав. Наприклад, Рада Безпеки ООН вирішує питання безпеки в регіонах світу. Іншим прикладом є об'єднання країн-членів ЄС, що характеризується єдиною наднаціональною політикою, зокрема у митній та валютній сферах.

Найбільш впливовим і всеосяжним регулятором у світі є система Організації Об'єднаних Націй – глобальна міжнародна організація, заснована у 1945 році. Декларованою метою діяльності організації є підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки, розвиток співробітництва між державами світу.³⁹ Переважна більшість програм, комісій, спеціалізованих закладів, фондів ООН спрямовуються на регулювання економічного співробітництва між її членами.

---

³⁸ Шкурупій О.В., Гончаренко В.В., Артеменко І.А. та ін. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. К.: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

³⁹ Організації Об'єднаних Націй. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9E%D0%B1%27%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9

Серед організації спеціальної компетенції, що мають вужчу сферу впливу та конкретніші напрямки діяльності, у підпорядкуванні ООН наймогутнішими є МВФ, Світовий Банк, СОТ. Діяльність СОТ спрямована на встановлення правил міжнародної торгівлі. До компетенції Світового банку належить надання допомоги країнам, що розвиваються, шляхом довгострокового кредитування та фінансування програм розвитку, а МВФ спрямовує свою діяльність на стабілізацію міжнародної монетарної системи і здійснює моніторинг світових валют.

Поза ООН необхідно виділити такі важливі регулятори міжнародних економічних відносин, як Організація економічного співробітництва і розвитку, що об'єднує 35 найбільш розвинених країн світу, а також такі авторитетні міжурядові організації як G7 та G20.

Щодо сфери міжнародних торговельних відносин, то наднаціональне регулювання у ній здійснюється, передусім, такими організаціями як СОТ, Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародний торговий центр (МТЦ), Комісія Організації Об'єднаних Націй з питань права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Міжнародна торгова палата (МТП). Найвпливовішими міжнародними організаціями, що здійснюють регулювання фінансової сфери, є МВФ та Група Світового Банку.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте основні положення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ (суб'єкти, види ЗЕД, мета та суб'єкти регулювання ЗЕД та інші).
2. Охарактеризуйте склад системи суб'єктів фіскального регулювання ЗЕД.
3. Хто може бути суб'єктом ЗЕД згідно законодавства України?
4. Дайте характеристику класифікації суб'єктів, що здійснюють ЗЕД.
5. Опишіть відмінності процедури державної реєстрації залежно від юридичного статусу суб'єкта ЗЕД.

6. Який порядок реєстрації суб'єктів, що здійснюють операції з товарами у митних органах?
7. Які є види представництв іноземних суб'єктів господарювання в Україні?
8. Хто здійснює регулювання ЗЕД в Україні?
9. Охарактеризуйте повноваження ВРУ, КМУ, ДМСУ, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі?
10. В чому полягає необхідність та суть наднаціонального регулювання в економічній сфері?

РОЗДІЛ IV

ІНСТРУМЕНТИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

4.1. Економічна природа інструментів регулювання ЗЕД та їх систематизація

Застосування економічних методів та інструментів державного втручання в економіку в цілому, та зовнішньоекономічну діяльність зокрема, дає змогу створювати такі умови, які спонукають суб'єктів господарювання діяти у заданому урядом напрямі, вирішувати ті чи інші завдання згідно із загальнодержавними та приватними інтересами.

Регулювання за допомогою економічних методів здійснює вплив на економічні інтереси, проте дає змогу суб'єктам господарювання зберегти право на вільний вибір своєї поведінки на відміну від прямого примусу через застосування адміністративно-правових важелів.

Економічне регулювання здійснюється інструментами фіскальної, грошово-кредитної, валютної та цінової політики держави (рис. 4.1). Сучасна теорія та практика свідчать про різноманітність використовуваних методів та інструментів і розмаїття наслідків їхньої дії на економіку. Проте однією з передумов успішності обраного інструментарію є врахування особливостей соціально-економічного стану країни, інституціонального середовища та національної специфіки, що визначається не тільки економічними, але і соціальними та культурними чинниками, які формують свідомість населення та їх відношення до регуляторного впливу держави.

Рис. 4.1. Систематизація економічних інструментів регулювання економіки

Визначення змісту фіскальних інструментів передбачає дослідження походження цього поняття. У тлумачному словнику за редакцією В. Бусела поняття «інструмент» трактується як:

- знаряддя для праці;
- сукупність таких знарядь;
- засіб, спосіб для досягнення чогось.

Виходячи з трактування інструменту як засобу чи способу досягнення чогось, та, враховуючи те, що фіск від лат. «fisc» – імператорська казна, інструменти фіскального регулювання – це сукупність важелів впливу держави у сферах податкової політики, політики державних видатків, міжбюджетних і соціальних трансфертів та боргової політики, що діють у межах інституційного середовища.

Державний фіскальний інструментарій включає наступний набір інструментів (рис. 4.1): податкові інструменти; державні видатки; міжбюджетні та соціальні трансферти; боргові інструменти (державні й місцеві (муніципальні) запозичення).

Ефективна фіскальна політика має забезпечити оптимальне використання державних ресурсів, та, водночас, виступати механізмом регулювання

економічної активності суб'єктів господарювання, стимулюючи розвиток приватного бізнесу.

Через застосування інструментарію фіскального регулювання уряд може регулювати зовнішньоекономічну діяльність за допомогою ефектів прямого впливу на зайнятість, заощадження, інвестування та інновації, а також опосередковано через інституційні рамки. Ефективне регламентування ЗЕД сприяє відтворенню експортного потенціалу країни, підвищенню рівня конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту й імпорту, а також залученню іноземних інвестицій та забезпеченню економічної безпеки України.

Вибір вектору фіскального регулювання, застосування його інструментів передусім визначається обраною моделлю розвитку економіки держави, а також особливостями інституціонального середовища та рівнем фіскальної свідомості, які визначають відношення населення до регуляторного впливу держави.

4.1.1. Грошово-кредитне регулювання ЗЕД

Одним із напрямів державного втручання в економіку є грошово-кредитне (монетарне) регулювання яке реалізується через відповідну політику.

Грошово-кредитне регулювання – сукупність форм, методів і важелів державного впливу на грошово-кредитну сферу.⁴⁰

Грошово-кредитне (монетарне) регулювання спрямоване на досягнення стратегічних цілей економічного розвитку країни та здійснюється державою через центральний банк. Метою грошово-кредитного регулювання є забезпечення внутрішньої стабільності грошей, тобто оптимальної рівноваги між попитом і пропозицією. Визначаючи завдання грошово-кредитної політики, потрібно враховувати необхідність диференціації її залежно від конкретної макроекономічної ситуації. Тактика монетарної політики має бути гнучкою, тобто змінюватися відповідно до ситуації на ринку.

Здійснюється грошово-кредитне регулювання шляхом застосування наступного інструментарію:

---

⁴⁰ Економічна енциклопедія. Київ. Т. 1, 2000. 863 с. С. 297.

- облікова ставка;
- норма обов'язкового резервування;
- операції на відкритому ринку;
- грошова емісія;
- кредитна емісія;
- валютний курс.

Основними режимами сучасної грошово-кредитної політики є:

- таргетування грошових агрегатів;
- інфляційне таргетування;
- таргетування обмінного курсу.

На сучасному етапі згідно з Стратегією монетарної політики Національний банк України для досягнення своєї пріоритетної цілі використовує монетарний режим інфляційного таргетування.

Таргетування (від англ. *target* – мета) – спосіб реалізації господарської політики держави або окремого підприємства. Полягає у виборі якоїсь економічної «мішені», на яку треба впливати, щоб досягти певних результатів, поставленої мети.⁴¹

Застосування цього режиму дало змогу багатьом країнам знизити інфляцію до низького рівня та стабілізувати її, сприяючи таким чином стабільності їх національних валют. Своєю чергою, низька та стабільна інфляція є необхідною передумовою для макроекономічної стабільності та відповідно формування сприятливого середовища для забезпечення фінансової стабільності, високих і стійких темпів економічного зростання, низьких реальних і номінальних процентних ставок, низького рівня безробіття, а також підвищення інвестиційної привабливості України.

Сутність режиму інфляційного таргетування полягає у публічному оголошенні кількісних цілей з інфляції та зобов'язанні центрального банку досягати цих цілей протягом середньострокового періоду. Основним монетарним інструментом та операційним орієнтиром за такого монетарного режиму є облікова ставка. Рішення щодо монетарної політики, зокрема ключової

---

⁴¹ Інфляційне таргетування. Вікіпедія. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F

процентної ставки, приймаються з урахуванням прогнозу інфляції на основі комплексного аналізу та прогнозу макроекономічного, монетарного та фінансового розвитку держави. Загалом застосовується підхід, згідно з яким, якщо прогнозована інфляція перебуває вище цільового рівня, то для її зниження ключова процентна ставка підвищується. І навпаки – за нижчого прогнозованого показника інфляції у порівнянні з цільовим рівнем ключова процентна ставка знижується.

Змінюючи ставки за своїми операціями з банками, Національний банк впливає на умови, за якими банки укладають угоди між собою на грошовому ринку, і таким чином і на вартість короткострокових кредитних коштів. Через механізми перетоку капіталу між різними секторами фінансового ринку вартість короткострокових коштів впливає на процентні ставки банків за кредитними та депозитними операціями з підприємствами та населенням, обмінний курс гривні та ціни інших фінансових активів.

У підсумку за допомогою зміни процентної ставки Національний банк опосередковано впливає на такі макроекономічні показники, як інфляція та ВВП.⁴²

Режим інфляційного таргетування передбачає дотримання певних умов:

- публічне оголошення кількісних цілей з інфляції;
- зобов'язання центрального банку досягати інфляційних цілей;
- основним інструментом монетарної політики є облікова ставка;
- гнучкість обмінного курсу;
- чітке і прозоре інформування про мотивацію прийнятих рішень;
- управління інфляційними очікуваннями.

Режим інфляційного таргетування впроваджено в розвинутих європейських країнах, зокрема використовується і Європейським центральним банком. Однак, його ефективність у малих відкритих економіках, що мають національну валюту, відмінну від євро, та негативне сальдо зовнішньої торгівлі, дискусійна. Оскільки однією зі стратегічних цілей економічної політики держави є збалансування експорту та імпорту, засоби монетарної політики повинні бути спрямовані на стимулювання високотехнологічного експорту з

---

⁴² Рішення Ради НБУ «Про Стратегію монетарної політики Національного банку України» від 13.07.2018 № 37-рд URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr037500-18>

високою часткою доданої вартості як фактору економічного зростання та фінансової стабільності, а також інвестиційного імпорту якісних товарів та послуг для проміжних виробників. Таким чином, в Україні важливо спрямувати заходи грошово-кредитної політики, на доступність фінансових ресурсів, передусім довготермінових кредитних ресурсів, малому та середньому бізнесу, які відіграють значну роль у розвитку економіки.

4.1.2. Валютне регулювання в сфері ЗЕД

Валютне регулювання ЗЕД спрямоване на підтримку економічної стабільності й формування надійного підґрунтя для розвитку зовнішніх економічних відносин шляхом впливу на валютний курс і на валютні операції.

Валютне регулювання – комплекс заходів, здійснюваних уповноваженими державними органами, спрямованих на організацію функціонування внутрішнього валютного ринку в державі та визначення порядку проведення валютних операцій.

Валютне регулювання реалізується на практиці через діяльність державних органів у сфері обігу валюти, контролю за валютними операціями, впливу на валютний курс національної грошової одиниці, обмеження використання іноземної валюти.

Метою валютного регулювання є урівноваження платіжних балансів, стабілізація валюти, підвищення ефективності економіки та здійснення її структурної перебудови, стимулювання господарської діяльності, боротьба з інфляцією. Більш конкретними цілями валютного регулювання є зміна структури імпорту або його обмеження, скорочення платежів за кордон, концентрація валюти в руках держави, стимулювання зайнятості тощо⁴³.

Правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ регламентує Закон України «Про валюту і валютні операції».

---

⁴³ Економічна енциклопедія. Київ. Т. 1, 2000. 863 с. С. 145

Валютне регулювання в Україні ґрунтується на таких принципах⁴⁴:

1) свобода здійснення валютних операцій, що передбачає:

право фізичних та юридичних осіб – резидентів укласти угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн;

право фізичних та юридичних осіб – резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності;

запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України;

недопущення неправомірного й необґрунтованого втручання держави у валютні операції;

2) ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання, що реалізується шляхом:

спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку;

відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності;

обґрунтованості запровадження та подовження строку дії заходів захисту;

тимчасового характеру дії заходів захисту;

підзвітності та публічності НБУ під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту;

пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів;

пріоритетності ринкових інструментів валютного регулювання над адміністративними;

---

⁴⁴ Закон України «Про валюту і валютні операції» № 2473-VIII від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>

3) самостійність та ринковість валютного регулювання, що передбачає:
 гнучкість валютного курсу;
 незалежність НБУ у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом.

Основними інструментами валютного регулювання є:

- валютний курс (девальвація / ревальвація);
- валютні обмеження;
- валютні резерви.

Вибір монетарної політики безпосередньо визначає валютну політику держави щодо фіксованого чи плаваючого валютного курсу. За плаваючого валютного курсу вартість грошової одиниці визначається її пропозицією та попитом на неї. Ринкова рівновага встановлюється, коли попит дорівнює пропозиції. На зміну валютного курсу впливають зміни попиту і пропозиції валюти, які своєю чергою залежні від певних факторів (табл. 4.1). Якщо попит на іноземну валюту починає зростати відносно її пропозиції, її ціна теж зростає, водночас, вартість національної валюти падає і навпаки.

Таблиця 4.1

Фактори, що впливають на попит та пропозицію іноземної валюти

Попит	Пропозиція
Купівля імпортерами закордонних товарів	Продаж експортерами продукції за кордоном
Виведення грошей з країни громадянами (резидентами та нерезидентами)	Надходження закордонного капіталу
Накопичення населенням заощаджень в іноземній валюті	Продаж іноземної валюти центральним банком на міжбанківському ринку
Викуп іноземної валюти центральним банком на міжбанківському ринку	Конвертація валютних заощаджень населення у національну валюту
Спекулятивний попит на іноземну валюту з метою заробітку на валютних коливаннях	

Джерело: складено авторами.

На сучасному етапі Національний банк України застосовує режим плаваючого обмінного курсу. Тобто, обмінний курс формується під впливом попиту і пропозиції на іноземну валюту, а не шляхом його підтримування на певному рівні. Відповідно до політики плаваючого валютного курсу держава не протидіє ринковим чинникам його формування, але проводить валютні інтервенції, щоб згладити надмірну курсову волатильність, накопичити

міжнародні резерви та підтримати трансмісію ключової процентної ставки як основного інструменту монетарної політики.

Наприклад, перевищення імпорту над експортом послаблює національну валюту. За умови, якщо центральний банк країни не втрутиться і не продасть іноземну валюту на міжбанківському ринку, курс національної валюти знизиться. Таким чином, центральний банк, здійснюючи валютні інтервенції, регулює курс іноземних валют в інтересах держави.

Валютна інтервенція – значний разовий цілеспрямований вплив центрального банку країни на валютний ринок і валютний курс, що здійснюється шляхом продажу або закупівлі банком великих партій іноземної валюти.

Отже, у світовій практиці валютного регулювання застосовуються наступні види валютних курсів:

- фіксований валютний курс – встановлені урядом постійні фіксовані пропорції обміну національної валюти на іноземну, і навпаки;
- плаваючий (гнучкий) валютний курс – формується на валютному ринку під впливом попиту і пропозиції;
- змішаний – це певне поєднання гнучкого та контрольованого державою валютного курсу.

Якщо валютні інтервенції центрального банку регулярні та проводяться з метою утримання валютного курсу на рівні близькому до офіційно встановленого, тоді має місце політика фіксованого валютного курсу. Досвід багатьох країн, що розвиваються, свідчить, що фіксований валютний курс успішно використовується для стримування високої інфляції. Центральний банк не може здійснювати неконтрольовану емісію національної валюти за умови жорсткого фіксованого валютного курсу, оскільки це призведе до її надлишку на валютному ринку і знецінення. Таким чином, центральний банк змушений буде постійно продавати іноземну валюту, що призведе до зменшення, а згодом і спустошення валютних резервів. Сучасні економісти вважають, що в умовах економіки, що розвивається, після приборкання високої інфляції ефективнішим є перехід від політики валютного таргетування до політики інфляційного таргетування.

Іншим вагомим інструментом валютного регулювання є валютні обмеження. Валютні обмеження – система державних заходів, спрямованих на встановлення порядку проведення валютних операцій.

Зазначимо, що в Україні у 2019 році відбулися значні зміни у політиці валютного регулювання. Зокрема, Законом України «Про валюту і валютні операції» № 2473-VIII та низкою постанов НБУ, спрямованих на ефективну реалізацію зазначеного закону, передбачено значну лібералізацію валютної політики. Зміни спрямовані на зняття низки валютних обмежень, які створювали додаткові труднощі для ведення зовнішньоекономічної діяльності та стримували іноземні інвестиції.

До 2019 року в Україні діяли валютні обмеження щодо:

- ліцензування валютних операцій;
- придбання іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку;
- використання іноземної валюти як засобу платежу на території України;
- обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті;
- встановлення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті;
- відкриття валютних рахунків резидентами за межами України;
- відкриття рахунків у національній валюті нерезидентами в Україні;
- переміщення готівкової валюти через митний кордон України.

Зазначимо, що основні положення сучасної лібералізації валютних обмежень стосуються врегулювання порядку та процедури проведення операцій з іноземною валютою, зокрема, поступове послаблення і скасування вимог до обов'язкового продажу валютної виручки; скасування вимоги щодо попереднього резервування коштів для купівлі іноземної валюти; зниження та/або скасування ліміту на репатріацію дивідендів; скасування граничних термінів розрахунків за операціями резидентів з експорту та імпорту товарів тощо. Кінцевою метою валютної лібералізації є поступове зняття всіх валютних обмежень та перехід до режиму вільного руху капіталу. Такі заходи є підґрунтям для полегшення ведення зовнішньоекономічної діяльності, покращення інвестиційного клімату та припливу іноземного капіталу.

4.1.3. Цінові методи регулювання ЗЕД

Державне цінове регулювання – це спосіб державного впливу на економічні процеси та механізми формування і встановлення цін.

Загалом зовнішнє втручання в процес ціноутворення для ринку обтяжливе та шкідливе, проте, за певних умов, виправдане. В основному країни регулюють ціни, передусім, на монопольних ринках, на товари першої необхідності або на соціально шкідливі товари. Для прикладу, більшість країн встановлює жорсткі правила націнки та високі акцизи на алкоголь і тютюн, намагаючись знизити їх споживання.

В Україні державні регульовані ціни запроваджуються на товари, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість, а також на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монопольне (панівне) становище на ринку. Державні регульовані ціни можуть запроваджуватися на товари суб'єктів господарювання, які порушують вимоги законодавства про захист економічної конкуренції.⁴⁵

Найбільш важливими сферами державного цінового регулювання є наступні: транспортування, розподіл, зберігання, постачання природного газу; виробництво або імпорт тютюнових виробів та алкогольних напоїв; виробництво, передача, розподіл, постачання електричної енергії; транспортування нафти, нафтопродуктів та інших речовин трубопровідним транспортом; виробництво вугілля, що реалізується на внутрішньому та на зовнішньому ринку, тощо.

Законом України «Про ціни та ціноутворення» № 5007-VI від 21.06.2012 р. (ст. 4) визначено, що державна цінова політика є складовою частиною державної економічної та соціальної політики і спрямована на забезпечення:

- 1) розвитку національної економіки та підприємницької діяльності;
- 2) протидії зловживанню монопольним (панівним) становищем у сфері ціноутворення;
- 3) розширення сфери застосування вільних цін;
- 4) збалансованості ринку товарів та підвищення їх якості;

---

⁴⁵ Закон України «Про ціни та ціноутворення» № 5007-VI від 21.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>

- 5) соціальних гарантій населенню в разі зростання цін;
- 6) необхідних економічних гарантій для виробників;
- 7) орієнтації цін внутрішнього ринку товарів на рівень цін світового ринку.

46

На сучасному етапі законодавством України визначено такі інструменти державного цінового регулювання:

1) установлення обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання:

фіксованих цін;

граничних цін;

граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди);

граничних нормативів рентабельності;

розміру постачальницької винагороди;

розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів);

2) запровадження процедури декларування зміни ціни та/або реєстрації ціни.⁴⁷ У табл. 4.2 розкрито суть та наведено приклад застосування інструментів цінового регулювання в Україні.

Таблиця 4.2

Використання інструментарію цінового регулювання в Україні

Інструмент	Суть та призначення	Приклад застосування
Фіксовані ціни	Фіксовані ціни є обов'язковими для застосування суб'єктами господарювання, встановлюються державою в особі уповноважених органів. Запроваджуються на невизначений термін та можуть бути скасовані чи змінені тільки на підставі відповідного рішення уповноваженого органу у сфері ціноутворення. Зазвичай є показником планової економіки. В умовах ринку їх використовують у двох випадках: <ol style="list-style-type: none"> 1) при ціноутворенні на товари громадського використання (природний газ, електро- і теплоенергію, перевезення вантажів залізничним транспортом тощо); 2) в екстремальних умовах (у разі війни, стихійного лиха, кризи в економіці, 	Централізоване водопостачання та водовідведення, транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами, захоронення побутових відходів.

⁴⁶ Закон України «Про ціни та ціноутворення» № 5007-VI від 21.06.2012 р.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>

⁴⁷ Закон України «Про ціни та ціноутворення» № 5007-VI від 21.06.2012 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>

	<p>гострого дефіциту товарів тощо).</p> <p>Загалом фіксовані ціни встановлюються на ресурси і товари, які мають вирішальне значення для суспільства, і виробництво яких зосереджене на підприємствах монополістах.</p>	
Граничні ціни	<p>Максимально або мінімально допустимий рівень ціни, який може застосовуватися суб'єктом господарювання.</p> <p>Важливий регулювальний захід в умовах дефіциту, що може застосовуватись як гарантія населенню від цінових зловживань з боку виробників в умовах відсутності конкуренції на внутрішньому ринку.</p> <p>Потреба у застосуванні такого інструменту відпадає, коли ринок насичений, існує ефективна конкуренція між виробниками товарів та на роздрібному ринку, цілком виключений монополізм виробників і торговців шляхом дії ефективного антимонопольного законодавства.</p>	<p>Встановлені Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, граничні тарифи на універсальні послуги поштового зв'язку.</p>
Граничні рівні торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди)	<p>Постачальницько-збутова надбавка (постачальницька винагорода) – сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються в процесі його продажу (реалізації) під час надходження від виробника (постачальника) на відповідний товарний ринок, та прибутку. Гранична постачальницько-збутова надбавка є її максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання, що здійснює оптову торгівлю, під час встановлення ціни товару.</p> <p>Торговельна надбавка (націнка) – сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються в процесі його продажу (реалізації) у роздрібній торгівлі, та прибутку. Гранична торговельна надбавка (націнка) є її максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час реалізації товару в роздрібній торгівлі.</p>	<p>Запровадження державного регулювання цін на препарати інсуліну, на які встановлюються граничні постачальницько-збутові надбавки не вище 10% та граничні торговельні (роздрібні) надбавки не вище 10%.</p>
Граничні нормативи рентабельності	<p>Норматив рентабельності – рівень прибутковості, що визначається суб'єктом господарювання під час формування ціни. Граничний норматив рентабельності є його максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час встановлення ціни товару.</p> <p>Рентабельність обчислюється як відношення планованого прибутку до повної планованої собівартості відповідних послуг, робіт, вироблених товарів. Для здійснення розрахунку нормативів рентабельності суб'єктом господарювання включаються всі його витрати, зокрема, витрати на оренду приміщень, оплату праці, утримання основних засобів та апарату управління, комунальні послуги, сплату податків та зборів, канцелярські витрати, судові витрати.</p> <p>Недоліком установлення цін через граничні нормативи рентабельності є пропорційна залежність розміру прибутку від собівартості продукції. У зв'язку з цим підприємства монополісти зацікавлені не в зниженні, а навпаки в збільшенні витрат на виробництво своєї</p>	<p>Надання послуг екстреної медичної допомоги іноземним громадянам державними та комунальними закладами охорони здоров'я. Так, максимальним рівнем рентабельності, яка може враховуватись при визначенні ціни на вказані послуги закладів охорони здоров'я, є рентабельність в розмірі до 40% собівартості.</p>

	продукції, що за встановленого рівня рентабельності дає їм змогу отримати більший прибуток. Це негативно впливає на ефективність виробництва, призводить до підвищення собівартості продукції, і, як наслідок, до зростання цін на товари, роботи та послуги.	
Розмір постачальницької винагороди	В Законі України «Про ціни та ціноутворення» відсутнє визначення цього способу. Незрозуміла й відмінність цього способу від такого способу, як «постачальницько-збутова надбавка (постачальницька винагорода)».	Не застосовується.
Розмір доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів)	Доплата – збільшення ціни товару виробником (постачальником) під час його продажу (реалізації), а знижка (знижувальний коефіцієнт) – зменшення ціни товару виробником (постачальником) під час його продажу (реалізації). Законом про ціни не визначено чіткої відмінності між даним інструментом та граничним рівнем торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутові надбавки (постачальницькі винагороди).	Встановлення доплат до ціни сільськогосподарської продукції, яка вироблена в місцевостях, що віднесені до гірських. Слід зазначити, що наведена доплата задекларована в Законі України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», проте на практиці не застосовується.
Процедура декларування зміни ціни та/або реєстрації ціни	Інформування суб'єктом господарювання у встановленому порядку органів державного регулювання і контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення про наміри встановлення та застосування ціни, відмінної від поточної.	Декларування зміни оптово-відпускних цін на лікарські засоби, які закуповуються та/або вартість яких відшкодовується за бюджетні кошти.

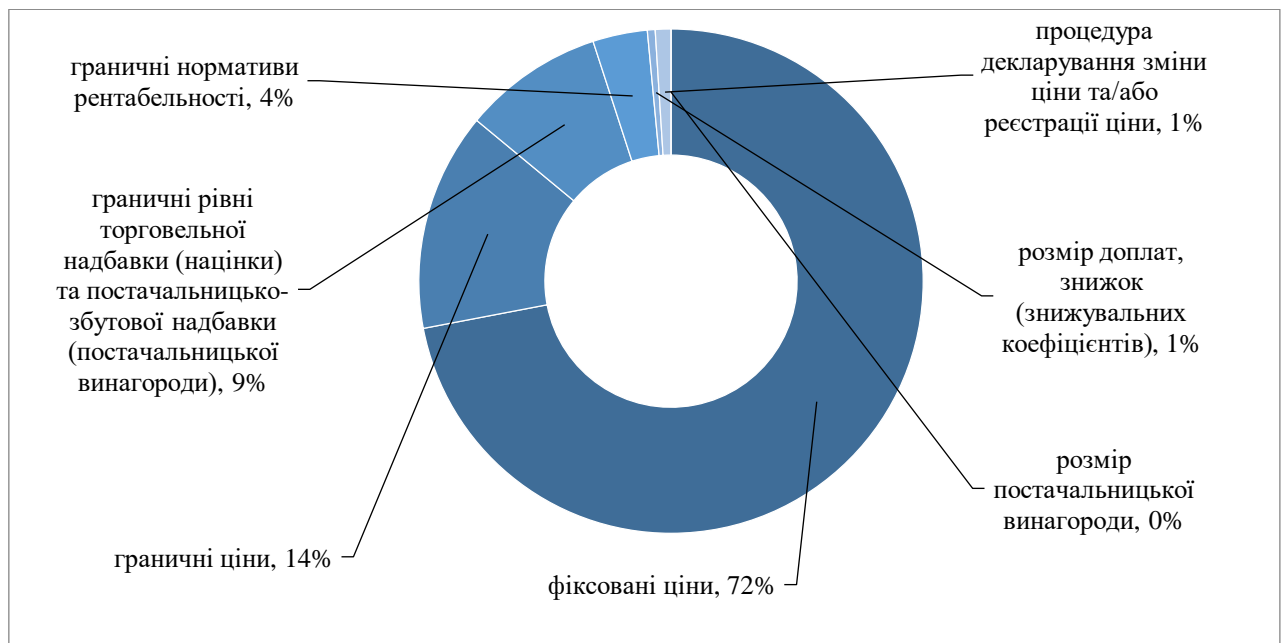
Джерело: складено автором на основі ^{48, 49}

На рис. 4.2 продемонстровано поширеність інструментів цінового регулювання в Україні.

⁴⁸ Закон України «Про ціни та ціноутворення» № 5007-VI від 21.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>

⁴⁹ Зелена книга. Аналіз державного цінового регулювання. Офіс ефективного регулювання. 2018. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/9b/4c/45/cd/regulation.gov.ua_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

Рис. 4.2. Використання інструментів державного цінового регулювання в Україні.⁵⁰

Найпоширенішим інструментом державного цінового регулювання є застосування фіксованих цін (72%). Застосування граничних цін у сфері цінового регулювання України складає 14%, граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди) – 9%, граничних нормативів рентабельності – 3,5%.

Решта інструментів не набули поширення на практиці. Таким чином, виникає питання необхідності їх існування в системі державного цінового регулювання.

4.2. Податки як ефективний засіб регулювання зовнішньої торгівлі

Податки є своєрідним маркером економічного розвитку країни та одночасно інструментом його регулювання. В Україні податки виконують важливу фіскальну функцію і є потужним джерелом мобілізації державних

⁵⁰ Зелена книга. Аналіз державного цінового регулювання. Офіс ефективного регулювання. 2018. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/9b/4c/45/cd/regulation.gov.ua_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

фінансових ресурсів (табл. 4.3). Поряд з цим, особливе значення має також використання податків як регуляторів процесів виробництва та споживання.

На зовнішньоекономічну діяльність опосередковано чи безпосередньо впливають майже всі податки, що справляються у державі. Опосередкований вплив шляхом зміни цін на фактори виробництва чинять внутрішні податки; безпосередній вплив мають податки, що справляються при перетині товаром державного кордону.

Таблиця 4.3

Структура дохідної частини Державного бюджету України, %

Вид доходів	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Податкові надходження	77,8	79,0	77,0	82,3	79,6	81,2
Неподаткові надходження	21,1	18,6	22,0	16,3	16,4	17,7
Інші надходження	0,6	1,8	0,4	0,7	3,2	0,3
Міжбюджетні трансферти	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8
Всього доходів	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено та розраховано авторами на основі⁵¹

Частка податкових надходжень у доходах ДБУ становить близько 80 %. До податкових надходжень зараховуються як внутрішні податки, мобілізовані податковими органами, так і митні платежі, мобілізовані митними органами.

Основними джерелами митних надходжень є:

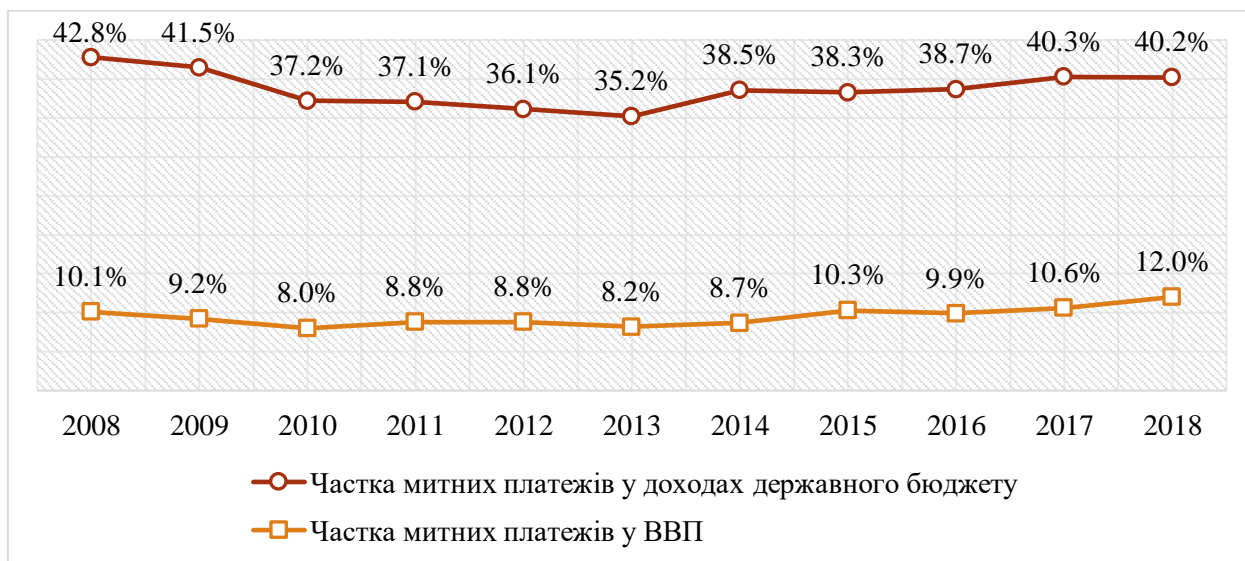
- ПДВ з ввезених на територію України товарів;
- акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів;
- ввізне мито.

Крім того, до митних платежів належить також вивізне мито, що разом з імпортом митом у показниках доходів бюджету обліковуються як податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції. Митними платежами оподатковуються операції зовнішньої торгівлі, яка є однією з найбільш розвинутих і традиційних форм зовнішньоекономічної діяльності.

Як видно з рис. 4.3, в Україні важливою є фіскальна роль митної системи у формуванні фінансових ресурсів держави. Так, частка митних платежів у

⁵¹Звіти про виконання Державного бюджету України за 2008 – 2018 роки. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>

доходах бюджету становить близько 40 %, тобто половину всіх податкових надходжень. Висока питома вага митних платежів в структурі доходів держави нехарактерна для країн із розвинутою економікою, адже фіскальна функція митної системи не є домінантною. Водночас, варто відзначити, що фіскальна спрямованість митних платежів в Україні обумовлена передусім імпортозалежністю національної економіки. Від динаміки та структури імпорту товарів безпосередньо залежить надходження митних платежів.

Рис. 4.3. Частка митних платежів у доходах державного бюджету та ВВП за період 2008 – 2018 років

Джерело: складено та розраховано автором на основі ⁵²

Поступове збільшення фіскальної важливості податків на імпорт та їх вагової частки у формуванні бюджетних доходів є позитивним у контексті залучення додаткового ресурсу для виконання державою своїх функцій та можливим свідченням зростання результативності податкового і митного регулювання. Разом з тим, дана тенденція характеризує стан національної економіки, яка орієнтована на споживання імпортованих товарів, має слабе національне виробництво та потребує суттєвих інвестицій у модернізацію для генерування конкурентних технологій, товарів та послуг.

Окрім виконання фіскальної функції, податки впливають на ціни та прибутки, тому широко застосовуються державою з метою регулювання

⁵² Звіти про виконання Державного бюджету України за 2008 – 2018 роки. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>

економіки. Податкові надходження забезпечують перерозподіл через державний бюджет значної частки національного прибутку. Надходячи до бюджету, кошти активно використовуються урядом, зокрема, для впливу на різні сфери господарства, зокрема на розвиток зовнішньої економічної діяльності. Крім того, податкові пільги, звільнення від сплати чи відстрочення у сплаті податків або їх частини широко застосовують як засіб підвищення конкурентоспроможності товарів, що виробляються на експорт.

Загалом, оподаткування імпорту та експорту набуває особливого значення в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі та спрощення переміщення між країнами товарів, капіталів і факторів виробництва, оскільки податкові та митні платежі – найважливіші інструменти прямого впливу на ціни імпортних та експортних товарів. Притаманна податкам різноманітність фіскальних механізмів їх нарахування та сплати дозволяє використовувати внутрішні податки як добре замаскований регулятивний важіль, що доповнює і посилює митні платежі та тісно переплітається з іншими нетарифними бар'єрами.

На сучасному етапі в розвинутих країнах саме непрямі податки є однією з головних форм оподаткування зовнішньоекономічної діяльності. Непрямі податки виступають у вигляді надбавки до цін товарів і послуг, яка сплачується кінцевим споживачем під час купівлі товарів та послуг. Одним із найрозповсюдженіших непрямих податків, що використовуються як для оподаткування товарів, вироблених всередині країни, у тому числі призначених для експорту, так і імпортних, є податок на додану вартість (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Структура надходжень, забезпечених митними органами, до Державного бюджету України

Джерело: складено та розраховано автором на основі ⁵³

Так, у структурі митних платежів, що надходять до Державного бюджету України, левову частку (від 68,2 % у 2015 р. до 87,3 % у 2009 р.) займає ПДВ з імпортованих товарів (рис. 4.3). У той час, як максимальна доля акцизного податку сягнула 14,8 % у 2016 році, а мит – 19,8 % у 2015 році. Така вага частки імпортованого ПДВ пояснюється, передусім тим, що він характеризується вищою ставкою і має ширшу базу оподаткування.

Поряд з непрямим оподаткуванням у багатьох країнах експортерам надаються різноманітні пільги та преференції, зокрема, у формі часткового звільнення від сплати прямих податків чи застосування знижених ставок податків з фірм, що створюють закордонні філії тощо.

Отже, реалізуючи відповідну податкову політику, держава може стимулювати ввезення або вивезення відповідних товарів або обмежити їх; створити рівні економічні умови як для національного товаровиробника, так і для іноземного; проводити певну економічну, науково-технічну, екологічну

⁵³ Звіти про виконання Державного бюджету України за 2008 – 2018 роки. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>

політику у сфері зовнішньоекономічних зв'язків, спрямовуючи функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в напрямку загальнонаціональних інтересів.

4.3. Державні видатки як інструмент стимулювання експорту

У провідних країнах світу використовуються різні підходи до стимулювання зовнішньої торгівлі. Якщо уряд вважає необхідним стимулювати експорт національних виробників, то він може в тій чи іншій формі надавати їм субсидії з бюджету.

В загальному розумінні субсидія (subsidy) – це грошова виплата, спрямована на підтримку національних виробників і непрямую дискримінацію імпорту.

Згідно з українським законодавством субсидія – фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, в результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин країни експорту одержує пільги (прибутки).⁵⁴

За характером виплат субсидії діляться на:

– прямі – безпосередні виплати експортеру після здійснення ним експортної операції на суму різниці його витрат і отриманого ним доходу. Прямі субсидії є дотацією виробнику при його виході на зовнішній ринок. Предметом прямого субсидування з початку 60-х років були дорогі товари промислового експорту розвинених країн – судна, авіаційна техніка й ін. Однак прямі субсидії заборонені правилами СОТ і їх застосування занадто очевидне для торгових партнерів, які можуть використовувати заходи у відповідь;

– непрямі – приховане дотування експортерів через надання пільг зі сплати податків, пільгові умови страхування, позик за ставкою нижче ринкової, повернення імпортних мит тощо.⁵⁵

---

⁵⁴ Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» № 331-XIV від 22.12.1998 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14/ed20010511>

⁵⁵ Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. - Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. М.: 416 с. URL: https://www.e-reading.club/bookreader.php/151441/Kireev_-_Mezhdunarodnaya_ekonomika.pdf с. 248 – 250

Експортне кредитування є однією із форм прихованого субсидування експорту, яка передбачає фінансове стимулювання державного розвитку експорту національними виробниками.

Експортне кредитування має наступні види:

- субсидування кредитів національним експортерам – кредитів від державних банків під ставку відсотка, нижчу за ринкову;
- державні кредити іноземним імпортерам за умови обов'язкового дотримання ними зобов'язань купувати товари лише у фірм країни, яка надала їм такий кредит (зв'язаний кредит);
- страхування експортних ризиків національних експортерів, які включають комерційні та політичні ризики.

Експортні кредити можуть набувати форми зовнішньої допомоги іншим державам, пов'язаної із зобов'язаннями купувати за їх рахунок товари тільки у постачальників з країни, яка їх надала.

Субсидії можуть надаватися як виробникам товарів, що конкурують з імпортом, так і виробникам товарів, які експортуються.

Внутрішня субсидія (domestic subsidy) – найбільш замаскований фінансовий метод торгової політики й дискримінації проти імпорту, що передбачає бюджетне фінансування виробництва всередині країни товарів, що конкурують з імпортними. Надання таких субсидій веде до збільшення використання товарів-замінників або таких, що заміщають імпортні, бо субсидія означає зменшення видатків виробництва, а отже, і зниження цін.

Специфічним випадком внутрішньої субсидії є субсидування імпорту, яке було характерним для деяких країн з перехідною економікою на початку 90-х років. Необхідність субсидування імпорту була викликана насамперед скасуванням директивно контрольованого обмінного курсу національної валюти і переходом до плаваючого валютного курсу. В результаті завищені валютні курси різко впали, зробивши імпорт багатьох товарів, які необхідні для підтримки економічного розвитку країни, неможливим, оскільки вони стали занадто дорогими для місцевих покупців. В результаті уряди були змушені фінансувати частину імпорту коштом державного бюджету, надаючи імпортні субсидії імпортерам.

Для прикладу, імпорتنі субсидії, головним чином на різниці офіційного і ринкового валютних курсів, існували в 1992–1993 рр. в Білорусі. На них витрачалося близько 3% ВВП. У Казахстані в 1992 р. вони здійснювалися, крім того, через централізований валютний фонд. У Литві в 1992–1993 рр. субсидувався імпорт енергоносіїв. В Україні в ті ж роки субсидувався імпорт пального та вугілля для продажу населенню.⁵⁶

Експортна субсидія (export subsidy) – фінансовий нетарифний метод торгової політики, який передбачає бюджетні виплати національним експортерам, що дозволяє продавати товар іноземним покупцям за нижчою ціною, ніж на внутрішньому ринку, і форсувати тим самим експорт.

Зважаючи на те, що експортна субсидія є додатковим податковим тягарем для платників податків, її застосування зазвичай вимагає законодавчого схвалення. Аргументи, які висловлюються для виправдання експортних субсидій, зводяться до того, що вони підтримують зайнятість в галузях орієнтованих на експорт, покращують за рахунок зростання експорту платіжний баланс.

В таблиці 4.4 наведено основні позитивні та негативні ефекти від надання субсидій для основних стейкхолдерів.

Таблиця 4.4

Позитивні та негативні наслідки субсидіювання для основних стейкхолдерів

Стейкхолдери	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Субсидійовані фірми	Збільшення технічної ефективності та дослідницьких витрат, якщо субсидії вкладають в дослідження та розробки. Зниження цін, уможливлене масштабнішим виробництвом, сприяє привабливості товарів на міжнародних ринках і збільшує можливості експортувати.	Зниження продуктивності через спотворення конкуренції. Зростання виробництва створює додатковий попит на виробничі фактори і їхнє подорожчання, що збільшує змінні витрати.
Споживачі	Збільшення обсягу виробництва призводить до зниження споживчих цін.	Пошук додаткових ресурсів для виплати субсидій може призвести до збільшення податків.

⁵⁶ Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. - Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. М.: 416 с. URL: [https://www.e-reading.club/bookreader.php/151441/Kireev - Mezhdunarodnaya ekonomika.pdf](https://www.e-reading.club/bookreader.php/151441/Kireev_-_Mezhdunarodnaya_ekonomika.pdf) с. 248 – 250

Постачальники ресурсів	Збільшення обсягу виробництва підвищує попит на ресурси. Збільшення потреб у працівниках збільшує заробітні плати та зменшує рівень безробіття.	
Економіка в цілому	Субсидювання менш розвинених галузей економіки призводить до більш рівномірного розвитку економіки. Збільшення виробництва та експорту призводить до збільшення сальдо поточного рахунку, укріплення національної валюти та зменшення безробіття.	Отримання додаткових фінансових ресурсів окремими галузями чи підприємствами означає втручання у ринковий механізм розподілу виробничих ресурсів, руйнуючи його ефективність та спотворюючи ціни на ньому. Субсидії, як складова частина державних витрат, витісняють інвестиції, що заважає реальному економічному зростанню. Необхідність у збалансуванні бюджету потребує збільшення податків, що стримує попит на споживчі товари і призводить до незворотних втрат для економіки. Збільшення обсягів виробництва на підприємствах призводить до зростання викидів, що негативно впливає на довкілля.
Держава	Більші можливості контролю за економікою для досягнення власних інтересів, наприклад, зростання певної галузі.	Зростання державних витрат, що потребує збільшення державного боргу або підсилення податкового навантаження на фірми та мешканців країни.

Джерело: складено авторами на основі ⁵⁷

З огляду на різноманітні форми, які набувають внутрішні та експортні субсидії, точно визначити їх розмір непросто. На початку 1980 року сім найбільших індустріальних країн видавали тільки експортних субсидій на 1,5 – 3 млрд дол. в рік. У 1984 – 1986 рр. внутрішні субсидії в США на молоко становили 66 % його продажної ціни, в Європейському союзі – 56 %, в Японії – 82 %, на цукор, відповідно, 76 %, 75 % і 72 %; в середньому по восьми сільськогосподарських продуктах (яйця, молоко, птиця, яловичина, пшениця, цукор, рис, соя-боби) внутрішні субсидії становили від ринкової ціни 35 % в США, 49 % – в Європейському союзі і 64 % – Японії.⁵⁸

Як зазначалося вище, за правилами СОТ субсидії відносяться до небажаних чи заборонених заходів з огляду на те, що продукція підприємства, яке скористається фінансовою підтримкою держави стане більш конкурентоспроможною на зовнішньому ринку. Тому такий спосіб підтримки

⁵⁷ Яка модель субсидювання аграрного сектора потрібна Україні. Центр економічної стратегії. 2018. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/%D0%AF%D0%BA%D0%B0>

⁵⁸ Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. - Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. М.: 416 с. URL: https://www.e-reading.club/bookreader.php/151441/Kireev_-_Mezhdunarodnaya_ekonomika.pdf с. 248 – 250

суперечить принципам вільного ринку. Таким чином, експортер, який скористається субсидією, може зіткнутися з обмеженнями при виведенні своєї продукції на міжнародний ринок.

З дати набуття повноправного членства в СОТ Україна взяла на себе зобов'язання щодо ненадання всіх можливих експортних субсидій та субсидій, що обумовлені як єдина умова або одна з умов використання вітчизняних товарів у перевагу над імпортованими.⁵⁹

Угодою про субсидії та компенсаційні заходи, окрім заборонених, передбачено також субсидії, що дають підстави для вжиття заходів, якщо вони:

- завдають шкоди вітчизняній галузі іншої країни-члена СОТ;
- зводять нанівець або послаблюють переваги, які прямо чи опосередковано отримували інші країни-члени СОТ;
- серйозно шкодять інтересам іншої країни-члена СОТ.

Дозволеними є субсидії, якщо вони:

- не є адресними, тобто надаються всім фірмам галузі чи підгалузі;
- відповідають одному з таких трьох видів допомоги:

1) допомога у науково-дослідницькій діяльності, якщо така допомога становить не більше 75% від вартості промислових дослідів або 50% від вартості розробок на до конкурентній стадії;

2) допомога, що надається в межах існуючої загальної програми розвитку неблагополучних регіонів, якщо ВВП на душу населення регіону не перевищує 85%, а/або рівень безробіття регіону становить принаймні 110% від середнього показника по цій країні чи території;

3) допомога, спрямована на прискорення адаптації відповідних потужностей до нових вимог охорони навколишнього середовища, якщо така допомога одноразова, не перевищує 20% від затрат на адаптацію, не покриває витрат на заміну й експлуатацію устаткування, надається всім бажаючим фірмам.

Відповідно до Угоди про субсидії та компенсаційні заходи підлягають забороні, дають підстави для вжиття заходів та підпадають під застосування

---

⁵⁹ Угода про субсидії та компенсаційні заходи від 15.04.1994р. № 981_015 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015

компенсаційних заходів лише субсидії, які є адресними (специфічними), тобто їх надання обмежується колом певних підприємств або певним підприємством, галуззю або групою галузей промисловості, визначеною територією, оскільки саме ці субсидії порушують ефективний розподіл ресурсів в економіці.

Питання для самоперевірки

1. Визначте суть та охарактеризуйте економічний інструментарій регулювання ЗЕД.
2. Яким чином грошово-кредитна політика впливає на ЗЕД?
3. Проаналізуйте результативність сучасної монетарної політики в Україні.
4. Розкрийте суть та необхідність валютного регулювання економіки.
5. Які чинники впливають на валютний курс?
6. Охарактеризуйте основні напрямки валютної політики в Україні на сучасному етапі.
7. Дайте характеристику податків як інструмента регулювання ЗЕД.
8. Як за допомогою митних платежів здійснюється вплив на суб'єктів ЗЕД?
9. Яким чином внутрішні податки впливають на зовнішню торгівлю?
10. Які платежі відносяться до складу митних платежів?

РОЗДІЛ V

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

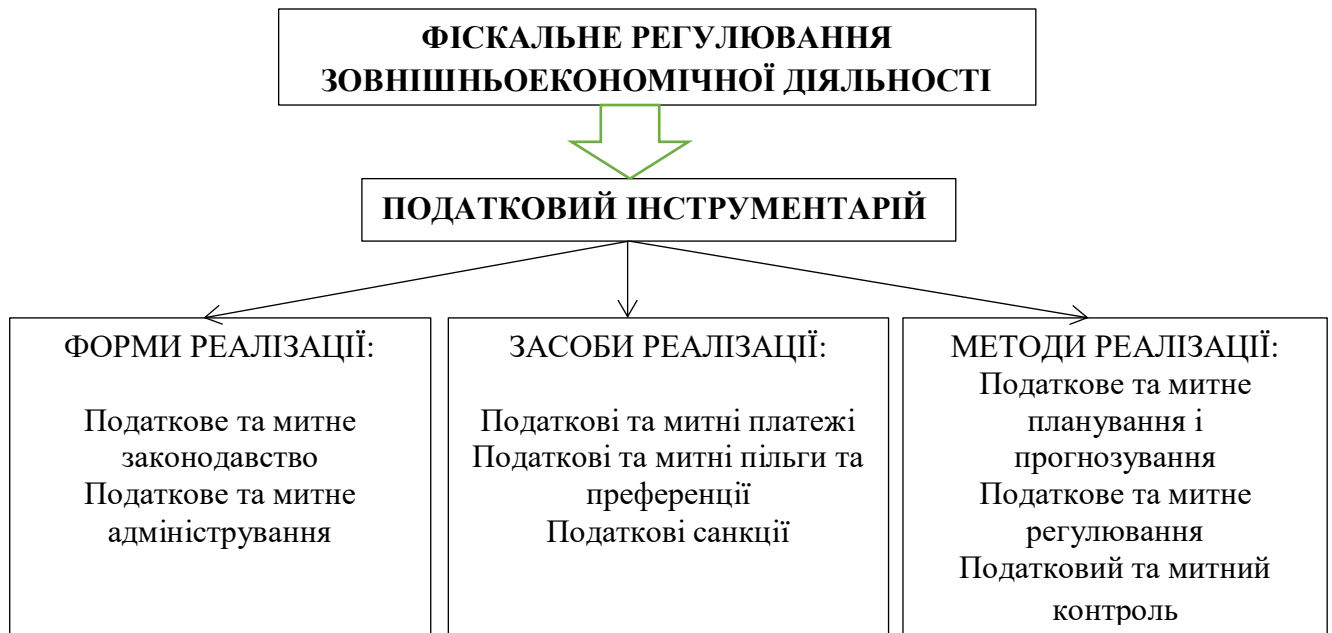
5.1. Сутність та класифікація податкових інструментів

Ефективне використання податків як важливого інструменту державного регулювання ЗЕД неможливе без з'ясування їхньої суті, функцій та принципів оподаткування. Головною формою вияву податкової політики у сфері ЗЕД є система оподаткування експортно-імпортних операцій, яка складається із встановлених видів податків та обов'язкових платежів.

Під податковими інструментами регулювання ЗЕД слід розуміти законодавчо врегульовані податково-митні засоби, що полягають в утриманні обов'язкових платежів шляхом визначення їх елементів, відповідних об'єктів та кола юридичних і фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, а також порядку сплати податків стосовно різнохарактерних операцій суб'єктів господарювання на зовнішньому ринку, спрямованих на підтримку зовнішньоекономічних зв'язків та ефективної участі країни в процесах міжнародного поділу праці відповідно до національних інтересів.

Завданнями використання податкових інструментів в системі фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності є виконання фіскальної функції держави; диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків, що сприятиме зниженню рівня залежності національної економіки від монопольного імпорту товарних позицій, які є стратегічно важливими для галузей вітчизняного виробництва, зокрема, енергоносіїв, матеріальних ресурсів (у тому числі – сировинних).

Податковий інструментарій в системі фіскального регулювання ЗЕД представлено на рис. 5.1.

Рис. 5.1. Податковий інструментарій фіскального регулювання ЗЕД

До основних інструментів податкового регулювання ЗЕД належить, в першу чергу, ввізне та вивізні мито. Також серед основних інструментів податкового регулювання немалу роль відіграє податок на додану вартість. Хоча ПДВ в цілому негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, однак, зважаючи на значний регулюючий вплив цього податку, його доцільно використовувати як дієвий важіль стимулювання, у першу чергу, інвестиційної діяльності, імпорту для забезпечення виробництва експортної продукції та імпорту, що має соціальне спрямування.

Зовнішньоекономічна діяльність досить розгалужена і має широкий спектр видів, основними серед яких є наступні операції: експорт та імпорт, надання послуг іноземним/іноземними суб'єктам / суб'єктами бізнесу (виробничих, страхових, консультаційних, облікових, аудиторських тощо), наукова / технічна / виробнича кооперація, кредитні, розрахункові, бартерні та лізингові операції, спільна підприємницька діяльність та інші види діяльності. Розглянемо найбільш поширені у сфері ЗЕД операції – експорт та імпорт.

Експорт – продаж продукції (робіт, послуг) іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення продукції за межі митних кордонів України з метою отримання доходів від виробничої, або інших форм господарської діяльності.

Експортна операція – комерційна діяльність, пов'язана з продажем та вивезенням за кордон товарів, робіт, послуг для передачі їх у власність іноземному контрагенту. В умовах зовнішньоекономічної діяльності здійснюються наступні види експортних операцій: експорт товарів в рахунок міжурядових угод; експорт товарів в межах державного контракту; експорт товарів на умовах державного, або комерційного кредиту, або за рахунок відстрочки платежу; експорт на умовах компенсаційної угоди; експорт на умовах бартерної угоди; експорт в рахунок надання допомоги.

Будь-яка юридична особа може здійснювати експорт товарів (робіт, послуг) у разі виконання певних вимог:

- здійснення експортних операцій повинно бути передбачене її статутними документами;
- контракт на експорт товарів (робіт, послуг) має бути укладений у письмовій формі і відповідати всім вимогам, встановленим Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів);
- при визначенні предмету експортного контракту повинні бути враховані такі обмеження, як квотування та ліцензування експорту, визначені законодавством України.

Імпортна операція – комерційна діяльність, що пов'язана з закупівлею та ввезенням в Україну іноземних товарно-матеріальних цінностей для їх наступної реалізації на внутрішньому ринку, або використання у виробничій та господарській діяльності. До імпортних операцій відноситься: придбання товарно-матеріальних цінностей від іноземних постачальників на умовах комерційного кредиту; ввезення товарно-матеріальних цінностей, або отримання послуг в порядку бартерних угод; ввезення товарів в рахунок централізованих імпортних закупок; придбання товарно-матеріальних цінностей та послуг з оплатою готівкою; отримання товарно-матеріальних цінностей та послуг як безоплатної допомоги.

Особливої уваги потребує питання здійснення експортно-імпортних операцій з країнами членами об'єднань (положення Угоди про асоціацію в частині запровадження вільної торгівлі між Україною та державами членами Європейського Союзу; Зона вільної торгівлі між Україною та Канадою; СНД;

СОТ, Європейська асоціація зони вільної торгівлі), адже здебільшого саме положення даних документів визначають особливості фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Характеристики багатосторонніх торговельних угод в контексті здійснення фіскального регулювання ЗЕД

Назва угоди	Друга сторона угоди	Особливості експорту та імпорту між країнами
Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (ЄС)	Країни-члени ЄС	Метою створення зони вільної торгівлі є модернізація торговельних відносин та економічного розвитку України. Інструментами для цього є відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в рамках квот, а також масштабна гармонізація українських законів, норм та стандартів з тими, що діють у ЄС у різних прямо або опосередковано пов'язаних із торгівлею.
Зона вільної торгівлі між Україною та Канадою	Канада	Угода відкриє для українських експортерів 98% канадського ринку товарів. Ввізні мита на сільськогосподарські товари будуть негайно скасовані (за виключенням 108 тарифних ліній, доступ по яких відкриється у рамках квот), а також на всі промислові товари (крім легкових автомобілів із 7-річним перехідним періодом скасування ввізних мит). З моменту набрання чинності Угодою, Україна негайно скасує тарифи для близько 80% товарів імпорту з Канади, водночас для деяких сільськогосподарських та промислових товарів застосовуватимуться перехідні періоди у 3, 5, 7 років для зниження тарифів. Проте для найбільш чутливих сільськогосподарських товарів було встановлено квоти на імпорт, тоді як цукор було виключено з дії Угоди.
Зона вільної торгівлі з країнами-члени Співдружності Незалежних Держав	Країни-члени СНД	Угода визначає наступні питання: застосування мита і платежів, еквівалентних миту; скасування кількісних обмежень у взаємній торгівлі; визначення країни походження товарів; національний режим; державні закупівлі; свобода транзиту; застосування спеціальних захисних заходів у взаємній торгівлі та інші.
Генеральна угода про торгівлю послугами Генеральна угода з тарифів і торгівлі	Країни-члени Світової організації торгівлі (СОТ)	Приєднання України до СОТ поліпшує шляхом зниження торговельних витрат та відстрочок, підвищення ефективності процедур охорони кордонів та допомагає оптимізувати та знизити витрати на проведення операцій за участі держави. Угода ГАТТ визначає основи режиму торгівлі товарами, права і зобов'язання членів СОТ у цій сфері. Угода ГАТС визначає засади режиму торгівлі послугами, права і зобов'язання країн-членів СОТ у цій сфері.
Угоду про вільну торгівлю між Україною і Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ)	Країни-члени ЄАВТ: Республіка Ісландія, Князівство Ліхтенштейн, Королівство Норвегія, Швейцарська Конфедерація	Угода розкриває наступні питання: «Торгівля товарами», «Торгівля послугами», «Інвестиції», «Захист інтелектуальної власності», «Державні закупівлі», «Конкуренція», «Інституційні положення», «Вирішення спорів» та «Прикінцеві положення». Крім того, містить Додатки, у яких закріплені ставки імпорتنих мит на різні групи товарів для України й кожної з країн-членів ЄАВТ, роз'яснення, що деталізують положення основної частини Угоди, а саме: правила визначення походження товарів, регулювання права власності на географічні зазначення, тендерні процедури й державні закупівлі, принципи торгівлі послугами, технічні специфікації тощо.

Таким чином, фіскальне регулювання експортно-імпортних операцій здійснюється на двох рівнях:

1) міжнародний рівень – це регулювання зовнішньоторговельних операцій суб'єктів ЗЕД на основі рішень міжнародних організацій. Такими організаціями є: ЮНКТАД, ГАТТ/СОТ, комісія ООН з питань торгівлі у Європі та ін.;

2) національний рівень – полягає в тому, що зовнішньоторговельні операції суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності регулюються національним митним тарифом кожної країни світу.

Зовнішньоторговельні операції, крім експорту та імпорту можуть здійснюватися у різноманітних формах (реекспорт, реімпорт, транзит та ін.), що своєю чергою вимагає встановлення різних правил та умов переміщення товарів через митний кордон України. Товари і транспортні засоби переміщуються через митний кордон відповідно до певних митних режимів, загальний перелік яких містить Митний кодекс України. Митні режими надають суб'єктам ЗЕД певні економічні вигоди та переваги у формі повного чи часткового звільнення від сплати митних платежів та можливості незастосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Згідно п. 25 ст. 4 Митного кодексу України, митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування та обумовлюють їх використання після митного оформлення.

Митні режими виконують наступні функції: визначають вимоги до товарів, які поміщаються у конкретний митний режим; встановлюють порядок переміщення товарів через митний кордон України; визначають умови перебування товарів на митній території країни та поза її межами; встановлюють вимоги щодо використання товару, який перебуває в тому чи іншому митному режимі; регламентують права та обов'язки осіб, що переміщують товари.

В Україні можуть застосовуватися наступні митні режими, що регламентовано ст. 70 Митного кодексу України: 1) імпорт (випуск для вільного обігу); 2) реімпорт; 3) експорт (остаточне вивезення); 4) реекспорт; 5) транзит; 6) тимчасове ввезення; 7) тимчасове вивезення; 8) митний склад; 9) вільна митна зона; 10) безмитна торгівля; 11) переробка на митній території; 12) переробка за

межами митної території; 13) знищення або руйнування; 14) відмова на користь держави.

5.2. Характеристика податкового інструментарію регулювання ЗЕД

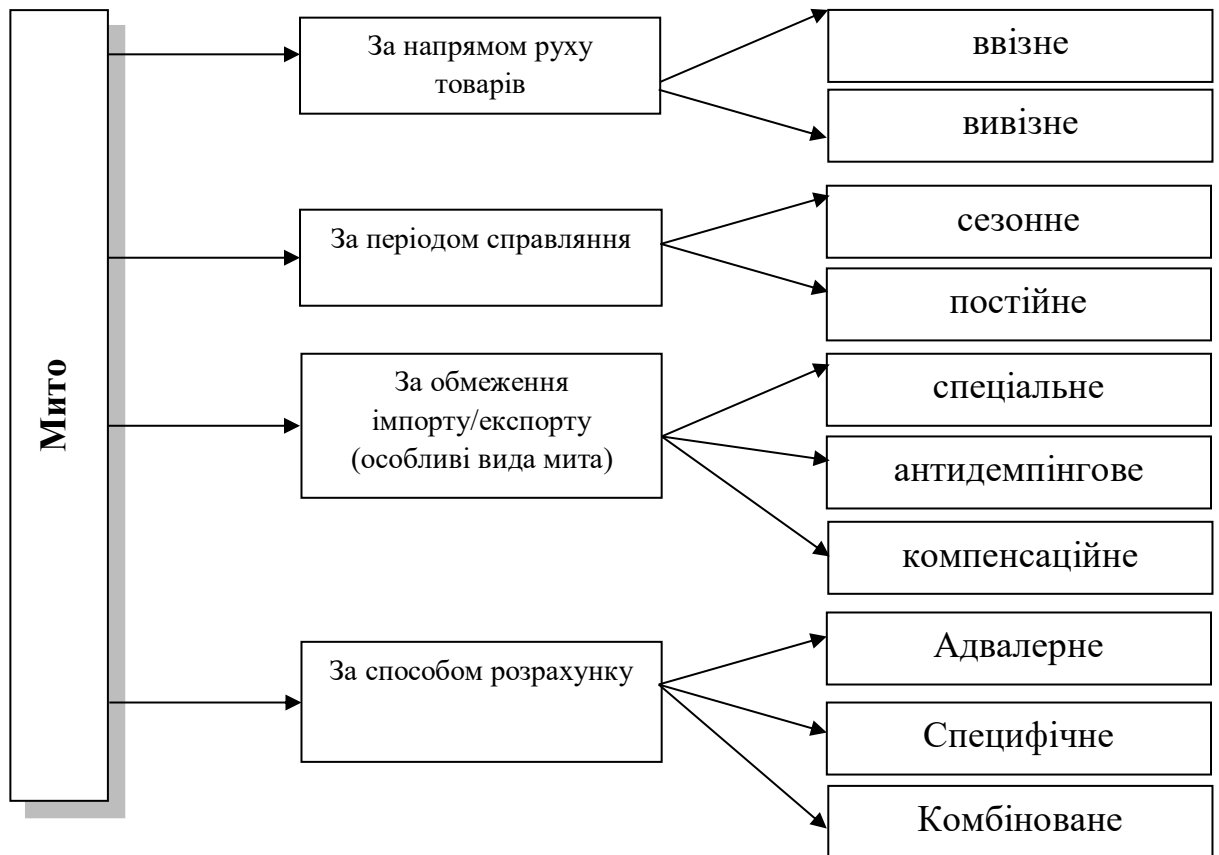
5.2.1. Мито

Мито входить до складу податкових інструментів фіскального регулювання ЗЕД. Такий податок вагомий регулятивний потенціал – виконує важливі функції регулювання зовнішньоторговельного обміну з іноземними державами; здійснює захист національних товаровиробників та створює сприятливі умови для їх розвитку; є важливим засобом регулювання експорту-імпорту товарів шляхом встановлення різних розмірів ставок, що зумовлює збільшення чи зменшення товарообороту.

Мито виконує наступні функції:

1. фіскальну, яка відноситься і до імпортних, і до експортних мит, оскільки вони є однією із статей дохідної частини державного бюджету;
2. протекціоністську (захисну) - за його допомогою держава захищає вітчизняних виробників від небажаної іноземної конкуренції;
3. стимулюючу - створення передумов для збільшення експорту;
4. регулятивну - через формування раціональної структури імпорту та експорту;
5. статистичну – забезпечує достовірний облік і державний контроль за переміщенням товарів, транспортних засобів та інших вантажів через митний кордон України.

Залежно від класифікаційних ознак виділяють наступні види мита (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Види мита за деякими класифікаційними ознаками

Ввізне мито встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію України. Встановлення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, визначених Митним тарифом України, здійснюються Верховною Радою України шляхом прийняття законів України.

Митний тариф України – це систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України. В основу товарної класифікаційної схеми Митного тарифу України (товарна номенклатура) покладено Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів.

Товарно-класифікаційна схема тарифу складається із наступних граф: код товарів по УКТ ЗЕД; опис товарів по УКТ ЗЕД; преференційні ставки тарифу; пільгова ставки тарифу; повна ставки тарифу; одиниці виміру та обліку.

Код	Назва	Ставки мита, %			Додаткові ОВО*
		Преференційна	Пільгова	Повна	

*ОВО – одиниці виміру та обліку

Основною одиницею виміру та обліку (ОВО) кількості товарів в УКТЗЕД є одиниця маси - кілограм (кг). У разі потреби для цілей тарифного регулювання, нетарифного регулювання (ліцензування, квотування тощо), збору та оброблення статистичних даних застосовуються додаткові ОВО.

Вивізне мито встановлюється законом на українські товари, що вивозяться за межі митної території України.

Ввізне мито є диференційованим щодо товарів, що походять з держав, які спільно з Україною входять до митних союзів або утворюють з нею зони вільної торгівлі. У разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються преференційні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України.

До товарів, що походять з України або з держав - членів Світової організації торгівлі, або з держав, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння, застосовуються пільгові ставки ввізного мита. До решти товарів застосовуються повні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України.

На окремі товари законом може встановлюватися сезонне мито на строк не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита.

З метою захисту економічних інтересів України та українських товаровиробників у разі ввезення товарів на митну територію України, незалежно від інших видів мита, можуть застосовуватися особливі види мита: 1) спеціальне мито; 2) антидемпінгове мито; 3) компенсаційне мито.

Платниками мита є:

1) особа, яка ввозить товари на митну територію України чи вивозить товари з митної території України у порядку та на умовах, встановлених Митним кодексом України;

2) особа, на адресу якої надходять товари, що переміщуються (пересилаються) у міжнародних поштових або експрес-відправленнях, несупроводжуваному багажі, вантажних відправленнях;

3) особа, на яку покладається обов'язок дотримання вимог митних режимів, які передбачають звільнення від оподаткування митом, у разі порушення таких вимог;

4) особа, яка використовує товари, митне оформлення яких було здійснено з умовним звільненням від оподаткування, не за цільовим призначенням та/або всупереч умовам чи цілям такого звільнення, а також будь-які інші особи, які безпідставно використовують звільнення від оподаткування митом (податкову пільгу);

5) особа, яка реалізує або передає у володіння, користування чи розпорядження товари, що були випущені у вільний обіг на митній території України із звільненням від оподаткування митними платежами, до закінчення строку, визначеного законом;

6) особа, яка реалізує товари, транспортні засоби комерційного призначення.

Об'єктами оподаткування митом є:

1) товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України підприємствами;

2) товари, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню митними платежами відповідно до розділу XII Митного Кодексу, а також розділів V та VI Податкового кодексу України;

3) товари, транспортні засоби, що реалізуються відповідно до статті 243 Митного Кодексу.

Датою виникнення податкових зобов'язань із сплати мита у разі ввезення товарів на митну територію України чи вивезення товарів з митної території України є дата подання фіскальному органу митної декларації для митного оформлення або дата нарахування такого податкового зобов'язання фіскальним органом.

Базою оподаткування митом товарів, що переміщуються через митний кордон України є (рис. 5.3):

Рис. 5.3. База оподаткування мита

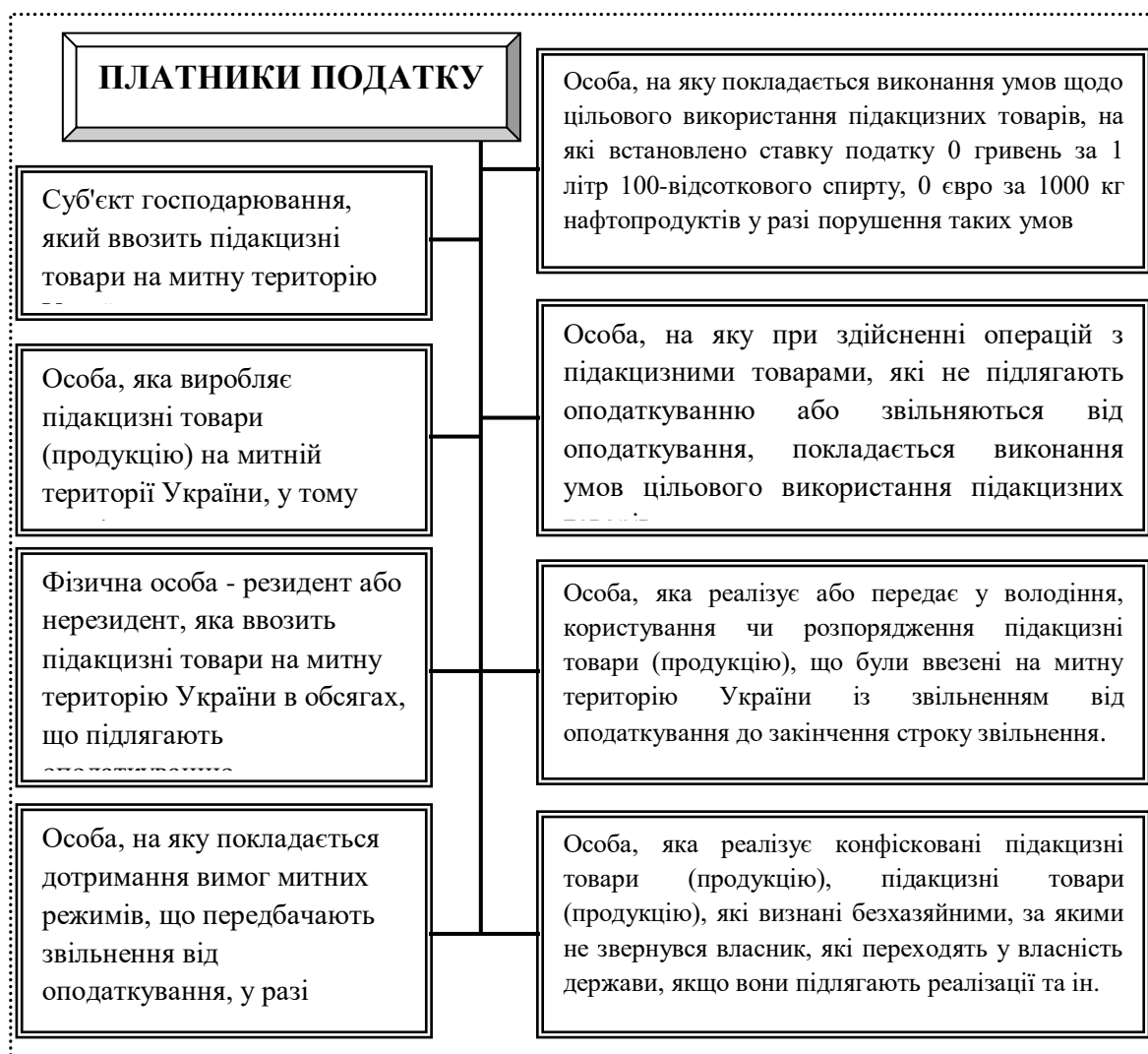
В Україні застосовуються такі види ставок мита: 1) адвалерна - у відсотках до митної вартості товару; 2) специфічна - у грошовому розмірі до кількості товару в одиницях виміру; 3) комбінована, що складається з адвалерної та специфічної ставок мита.

Сезонне мито нараховується за ставками, встановленими Законом України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції". Особливі види мита нараховуються за ставками, встановленими рішеннями Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі про застосування антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, відповідно до законів України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту", "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту", "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну".

5.2.2. Акцизний податок при ввезенні товарів на митну територію України

Акцизний податок є важливим інструментом фіскального регулювання ЗЕД. Це непрямий податок на високорентабельні товари (продукцію), який включається до ціни товарів. Крім цього, акцизний податок - непрямий податок

на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим кодексом України як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції).

Рис. 5.4. Платники акцизного податку

Об'єктами оподаткування є операції з:

- реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції);
- реалізації (передачі) підакцизних товарів (продукції) з метою власного споживання, промислової переробки, здійснення внесків до статутного капіталу, а також своїм працівникам;
  - ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України;
  - реалізації конфіскованих підакцизних товарів (продукції), підакцизних товарів (продукції), визнаних безхазяйними, підакцизних товарів (продукції), за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання, та підакцизних товарів

(продукції), що за правом успадкування чи на інших законних підставах переходять у власність держави;

- реалізації або передачі у володіння, користування чи розпорядження підакцизних товарів (продукції), що були ввезені на митну територію України із звільненням від оподаткування до закінчення строку, визначеного законодавством;

- обсяги та вартість втрачених підакцизних товарів (продукції), що перевищують встановлені норми втрат;

- операції з продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів, де відбувається перехід права власності на цінні папери, та операції з деривативами, крім операцій, що здійснюються на міжбанківському ринку деривативів. Для цілей цього пункту під міжбанківським ринком деривативів розуміється сукупність відносин у сфері торгівлі деривативами між банками, між банками та їхніми клієнтами (у тому числі банками-нерезидентами), між банками і Національним банком України, а також Національним банком України і його клієнтами.

- переобладнання ввезеного на митну територію України транспортного засобу у підакцизний легковий автомобіль.

Операції з підакцизними товарами у сфері ЗЕД, які не підлягають оподаткуванню:

- вивезення (експорту) підакцизних товарів (продукції) платником податку за межі митної території України. Товари (продукція) вважаються вивезеними (експортованими) платником податку за межі митної території України, якщо їх вивезення (експортування) засвідчене належно оформленою митною декларацією, у тому числі, якщо відвантаження відбулося у звітному періоді, а вивезення (експортування) - у наступному звітному періоді і на дату подання декларації з акцизного податку за звітний місяць наявна така митна декларація;

- ввезення на митну територію України раніше експортованих підакцизних товарів (продукції), у яких виявлено недоліки, що перешкоджають реалізації цих товарів на митній території країни імпортера, для їх повернення

експортеру. Такі підакцизні товари (продукція) ввозяться їх продавцем (експортером) без подальшої реалізації на митній території України.

Операції з підакцизними товарами у сфері ЗЕД, які звільняються від оподаткування:

– реалізації легкових автомобілів для інвалідів, у тому числі дітей-інвалідів, оплата вартості яких здійснюється за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, коштів фондів загальнообов'язкового державного страхування, а також легкових автомобілів спеціального призначення (швидка медична допомога та для потреб центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах цивільного захисту, рятувальної справи, пожежної і техногенної безпеки), оплата вартості яких здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;

– ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України, призначених для офіційного (службового) користування дипломатичними представництвами іноземних держав, консульськими установами іноземних держав та для особистого використання членами дипломатичних представництв іноземних держав, консульських установ іноземних держав виходячи з принципу взаємності стосовно кожної окремої держави;

– ввезення підакцизних товарів (продукції) з-за меж митної території України на митну територію України, якщо при цьому згідно із законом не справляється податок на додану вартість у зв'язку з розміщенням товарів (продукції) у митних режимах: реімпорту, транзиту, тимчасового ввезення, митного складу, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території, знищення або руйнування, відмови на користь держави;

– безоплатної передачі для знищення підакцизних товарів (продукції), конфіскованих за рішенням суду та таких, що перейшли у власність держави внаслідок відмови власника, якщо вони не підлягають реалізації (продажу) в установленому законодавством порядку;

– реалізації підакцизних товарів (продукції), крім нафтопродуктів, вироблених на митній території України, що використовуються як сировина для виробництва підакцизних товарів (продукції) та ін.

До підакцизних товарів належать:

- спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво;
- тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну;
- пальне;
- автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів;
- електрична енергія.

Порядок визначення бази оподаткування акцизного податку представлено на рис. 5.5.

Рис. 5.5. База оподаткування акцизного податку

Розрахунок акцизного податку із застосуванням адвалерних ставок здійснюється за такою формулою:

$$C_{АП}^a = B \times A,$$

де: $C_{АП}^a$ - сума акцизного податку за адвалерною ставкою; B - вартість товарів (продукції) за встановленими імпортером максимальними роздрібними

цінами на товари (продукцію), які він імпортує, без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку; А - адвалерна ставка акцизного податку.

Акцизний податок із застосуванням специфічних ставок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) у валюті України розраховується за такою формулою:

$$C_{АП} = Н \times А,$$

де: $C_{АП}$ - сума акцизного податку, обчислена із застосуванням специфічних ставок з одиниці товару (продукції); Н - кількість товару у фізичних одиницях виміру, встановлених Податковим кодексом України; А - ставка акцизного податку.

Датою виникнення податкових зобов'язань щодо підакцизних товарів (продукції), вироблених на митній території України, є дата їх реалізації особою, яка їх виробляє, незалежно від цілей і напрямів подальшого використання таких товарів (продукції).

Датою виникнення податкового зобов'язання щодо зіпсованого, знищеного, втраченого підакцизного товару (продукції) є дата складання відповідного акта. У цьому пункті втраченим є товар (продукція), місцезнаходження якого платник податку не може встановити.

Датою виникнення податкових зобов'язань щодо постачання електроенергії є дата підписання акту прийому-передачі електроенергії.

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України є дата подання контролюючому органу митної декларації для митного оформлення або дата нарахування такого податкового зобов'язання фіскальним органом у визначених законодавством випадках.

Суми податку з товарів (продукції), які ввозяться на митну територію України територію України, обчислюється у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, встановленим Національним банком України на дату подання фіскальному органу митної декларації до митного оформлення.

Податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) сплачується платниками податку до або в день подання митної

декларації. У разі ввезення маркованої підакцизної продукції на митну територію України податок сплачується під час придбання марок акцизного податку з доплатою (у разі потреби) на день подання митної декларації.

У разі виробництва на митній території України алкогольних напоїв і тютюнових виробів чи ввезення таких товарів на митну територію України платники податку зобов'язані забезпечити їх маркування марками встановленого зразка у такий спосіб, щоб марка акцизного податку розривалася під час відкупорювання (розкривання) товару.

Наявність наклеєної в установленому порядку марки акцизного податку встановленого зразка на пляшці (упаковці) алкогольного напою та пачці (упаковці) тютюнового виробу є однією з умов для ввезення на митну територію України і продажу таких товарів споживачам, а також підтвердженням сплати податку та легальності ввезення товарів.

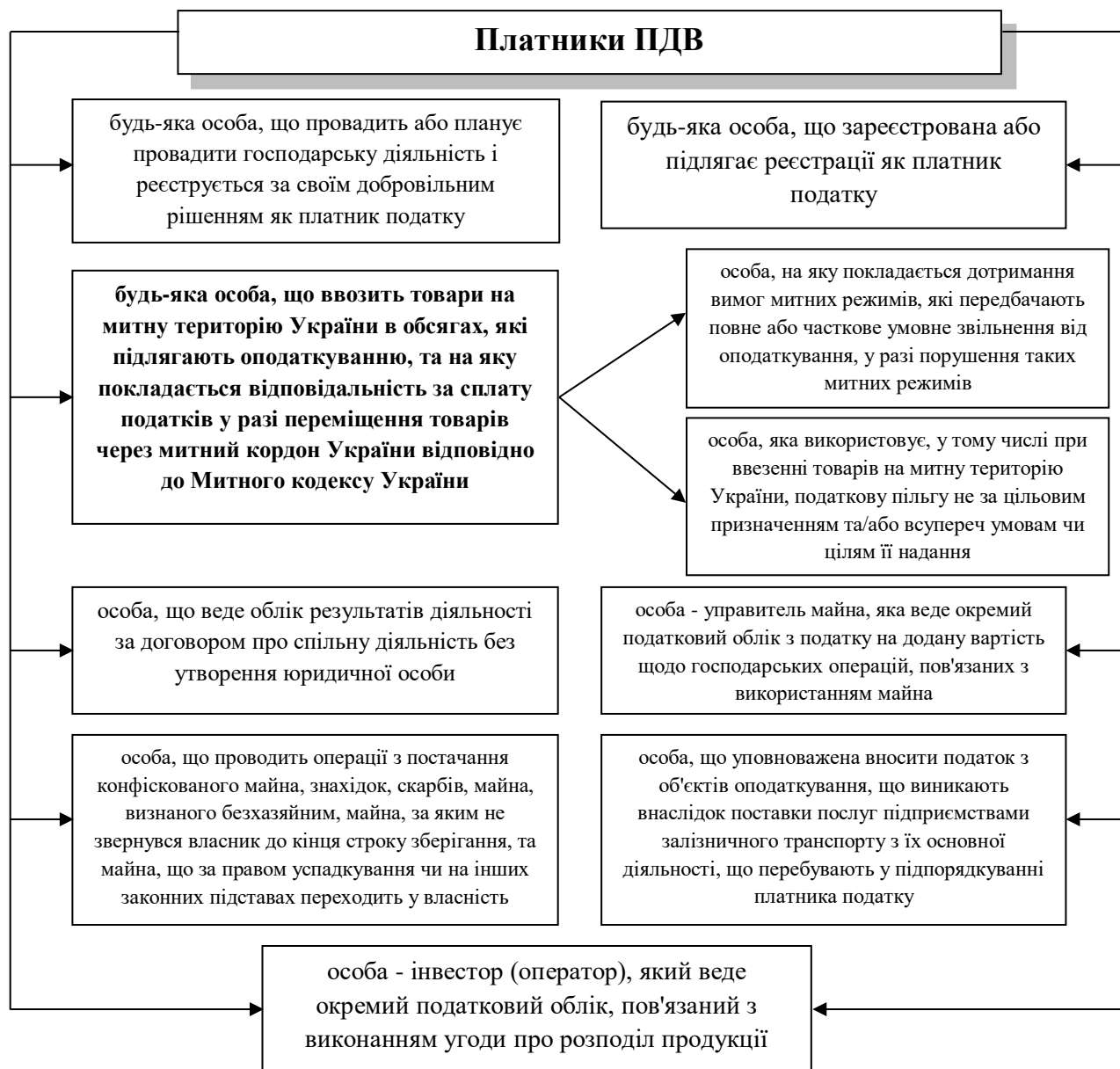
Контроль за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджету податку з підакцизних товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, під час митного оформлення здійснюється фіскальними органами.

Базовий податковий період для сплати акцизного податку відповідає календарному місяцю. Платник податку з підакцизних товарів (продукції), вироблених або переобладнаних на митній території України; імпортер алкогольних напоїв та тютюнових виробів; суб'єкт господарювання роздрібною торгівлі, який здійснює реалізацію підакцизних товарів; оптовий постачальник електричної енергії подає щомісяця не пізніше 20 числа наступного періоду контролюючому органу за місцем реєстрації декларацію акцизного податку.

5.2.3. ПДВ при ввезенні товарів на митну територію України

Податок на додану вартість є одним із важливих інструментів наповнення центральних бюджетів більшості країн з ринковою економікою та дієвим засобом у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Податок на додану вартість (ПДВ) - непрямий податок, який нараховується та сплачується

відповідно до норм розділу V Податкового кодексу України. Чинне законодавство визначає платників ПДВ (рис. 5.6):

Рис. 5.6. Платники ПДВ

У разі якщо загальна сума від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню, у тому числі з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі, нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 1000000 гривень (без урахування податку на додану вартість), така особа зобов'язана зареєструватися як платник податку у контролюючому органі за своїм місцезнаходженням (місцем проживання) з дотриманням вимог, передбачених

Податковим кодексом, крім особи, яка є платником єдиного податку першої - третьої групи.

Якщо особи, не зареєстровані як платники податку, ввозять товари на митну територію України в обсягах, що підлягають оподаткуванню згідно із законом, такі особи сплачують податок під час митного оформлення товарів без реєстрації як платники такого податку.

Об'єктом оподаткування є операції платників податку з (рис. 5.7):

Рис. 5.7. Об'єкт оподаткування ПДВ

З метою оподаткування ПДВ до операцій з ввезення товарів на митну територію України та вивезення товарів за межі митної території України прирівнюється поміщення товарів у будь-який митний режим, визначений Митним кодексом України.

Важливим аспектом адміністрування ПДВ при експортно-імпортних операціях є визначення дати виникнення податкових зобов'язань. Датою виникнення податкових зобов'язань з постачання товарів/послуг вважається дата, яка припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

а) дата зарахування коштів від покупця/замовника на банківський рахунок платника податку як оплата товарів/послуг, що підлягають постачанню, а в разі

постачання товарів/послуг за готівку - дата оприбуткування коштів у касі платника податку, а в разі відсутності такої - дата інкасації готівки у банківській установі, що обслуговує платника податку;

б) дата відвантаження товарів, а в разі експорту товарів - дата оформлення митної декларації, що засвідчує факт перетинання митного кордону України, оформлена відповідно до вимог митного законодавства, а для послуг - дата оформлення документа, що засвідчує факт постачання послуг платником податку.

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення товарів на митну територію України є дата подання митної декларації для митного оформлення.

База оподаткування операцій з постачання товарів/послуг визначається виходячи з їх договірної вартості з урахуванням загальнодержавних податків та зборів (крім акцизного податку на реалізацію суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що справляється з вартості послуг стільникового рухомого зв'язку, податку на додану вартість та акцизного податку на спирт етиловий, що використовується виробниками - суб'єктами господарювання для виробництва лікарських засобів, у тому числі компонентів крові і вироблених з них препаратів (крім лікарських засобів у вигляді бальзамів та еліксирів).

Базою оподаткування для товарів, що ввозяться на митну територію України, є договірна (контрактна) вартість, але не нижче митної вартості цих товарів, визначеної відповідно до розділу III Митного кодексу України, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів.

Для послуг, які постачаються нерезидентами на митній території України, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість таких послуг з урахуванням податків та зборів, за винятком податку на додану вартість, що включаються до ціни постачання відповідно до законодавства. Визначена вартість перераховується в національну валюту за валютним (обмінним) курсом Національного банку України на дату виникнення податкових зобов'язань. У разі отримання послуг від нерезидентів без їх оплати база оподаткування

визначається, виходячи із звичайних цін на такі послуги без урахування податку. У разі ввезення на митну територію України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, у несупроводжуваному багажі товарів базою оподаткування є їх фактурна вартість, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті. Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення товарів на митну територію України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, у несупроводжуваному багажі є дата подання митному органу документа, який використовується замість митної декларації.

Порядок визначення бази оподаткування при здійсненні деяких операцій подано на рис. 5.8.

Рис. 5.8. Порядок визначення бази оподаткування ПДВ при здійсненні деяких операцій

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей) частіше одного разу протягом однієї доби базою оподаткування є сумарна фактурна вартість товарів, ввезених у наступних після першого ввезення протягом однієї доби.

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 1000 євро, через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення, базою оподаткування є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 1000 євро, з урахуванням мита, що підлягає сплаті.

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 500 євро, через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України базою оподаткування є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 500 євро, з урахуванням мита, що підлягає сплаті.

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей) через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України, сумарна вага яких перевищує 50 кг, базою оподаткування є сумарна фактурна вартість товарів, обчислена пропорційно до ваги, що перевищує 50 кг, з урахуванням мита, що підлягає сплаті.

Фактурна вартість товарів, які ввозяться на митну територію України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, у несупроводжуваному багажі, фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі, визначається відповідно до Митного кодексу України.

Ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах:
а) 20 відсотків; б) 0 відсотків; в) 7 відсотків по операціях з:

- постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, а також медичних виробів за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

- постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, дозволених для застосування у межах клінічних випробувань, дозвіл на проведення яких надано центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

За нульовою ставкою оподатковуються операції з вивезення товарів за межі митної території України:

а) у митному режимі експорту;

б) у митному режимі реекспорту, якщо товари поміщені у такий режим відповідно до норм Митного кодексу України;

в) у митному режимі безмитної торгівлі;

г) у митному режимі вільної митної зони.

Товари вважаються вивезеними за межі митної території України, якщо таке вивезення підтверджене в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, митною декларацією, оформленою відповідно до вимог Митного кодексу України.

У разі подальшого вивезення таких товарів за межі митної території України податок не справляється (у тому числі за нульовою ставкою). Постачання товарів магазинами безмитної торгівлі може здійснюватися виключно фізичним особам, які виїжджають за митний кордон України, або фізичним особам, які переміщуються транспортними засобами, що належать резидентам та знаходяться за межами митного кордону України.

Не є об'єктом оподаткування ПДВ в тому числі операції з:

- ввезення на митну територію України товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 150 євро:

- у несупроводжуваному багажі;
- на адресу одного одержувача (юридичної або фізичної особи) в одній депеші від одного відправника у міжнародних поштових відправленнях;
- на адресу одного одержувача (юридичної або фізичної особи) в одному вантажі експрес-перевізника від одного відправника у міжнародних експрес-відправленнях;

- ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 1000 євро, через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення;

- ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг, через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України.

Звільняються від оподаткування операції з постачання та ввезення на митну територію України товарів/послуг, передбачених для власних потреб дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні, а також для використання особами з числа дипломатичного персоналу цих дипломатичних місій та членами їх сімей, що проживають разом з такими особами. Порядок звільнення від оподаткування та перелік операцій, що підлягають звільненню від оподаткування, встановлюються Кабінетом Міністрів України виходячи з принципу взаємності стосовно кожної окремої держави.

Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг з перевезення (переміщення) пасажирів та вантажів транзитом через митну територію України, а також з постачання послуг, пов'язаних із таким перевезенням (переміщенням).

Звільняються від оподаткування операції із ввезення на митну територію України майна як міжнародної технічної допомоги, яка надається відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також як гуманітарної допомоги, наданої згідно з нормами Закону України "Про гуманітарну допомогу".

Сума ПДВ, що підлягає сплаті (перерахуванню) до Державного бюджету України або бюджетному відшкодуванню, визначається:

$$\text{ПДВ} = \text{ПЗ} - \text{ПК},$$

де: ПЗ - сума податкового зобов'язання звітного (податкового) періоду, ПК - сума податкового кредиту такого звітного (податкового) періоду.

Платник податку зобов'язаний надати покупцю (отримувачу) на його вимогу підписану уповноваженою платником особою та скріплену печаткою (за наявності) податкову накладну, складену за вибором покупця (отримувача) в один з таких способів:

а) у паперовому вигляді;

б) в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої платником особи та умови реєстрації податкової накладної у Єдиному реєстрі податкових накладних. У такому разі складання податкової накладної у паперовому вигляді не є обов'язковим.

Податкова накладна складається на кожне повне або часткове постачання товарів/послуг, а також на суму коштів, що надійшли на поточний рахунок як попередня оплата (аванс).

У разі ввезення товарів на митну територію України документом, що посвідчує право на віднесення сум податку до податкового кредиту, вважається митна декларація, оформлена відповідно до вимог законодавства, яка підтверджує сплату податку.

Для операцій з постачання послуг нерезидентом на митній території України документом, що посвідчує право на віднесення сум податку до податкового кредиту, вважається податкова накладна, податкові зобов'язання за якою включені до податкової декларації попереднього періоду.

Для фізичних осіб, не зареєстрованих як суб'єкти господарювання, що ввозять товари (предмети) на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню згідно із законодавством, оформлення митної декларації прирівнюється до подання податкової накладної.

Звітним (податковим) періодом є один календарний місяць, а у визначених випадках - календарний квартал, з урахуванням таких особливостей:

а) якщо особа реєструється як платник податку з іншого дня, ніж перший день календарного місяця, першим звітним (податковим) періодом є період,

який розпочинається від дня такої реєстрації та закінчується останнім днем першого повного календарного місяця;

б) якщо податкова реєстрація особи анулюється в інший день, ніж останній день календарного місяця, то останнім звітним (податковим) періодом є період, який розпочинається з першого дня такого місяця та закінчується днем такого анулювання.

Податкова декларація з ПДВ подається за базовий звітний (податковий) період, що дорівнює календарному місяцю, протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця.

Платник податку зобов'язаний самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену у поданій ним податковій декларації, протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку для подання податкової декларації.

Під час ввезення товарів на митну територію України суми податку підлягають сплаті до державного бюджету платниками податку до/або на день подання митної декларації безпосередньо на єдиний казначейський рахунок, крім операцій, за якими надається звільнення (умовне звільнення) від оподаткування.

5.2.4. Податок на прибуток підприємств в регулюванні ЗЕД

До податкових інструментів фіскального регулювання ЗЕД доцільно, крім митних платежів, віднести й ті, які безпосередньо впливають на рентабельність суб'єктів ЗЕД. Базовим податковим інструментом в даній сфері є податок на прибуток підприємств, який сплачується як резидентами, так і нерезидентами.

Платниками податку - резидентами є:

1) суб'єкти господарювання - юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами, крім:

2) бюджетних установ;

3) громадських об'єднань, політичних партій, релігійних, благодійних організацій, пенсійних фондів, ОСББ, профспілки метою яких не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій;

4) суб'єктів господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності.

Платниками податку - нерезидентами є:

1) юридичні особи, які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні привілеї або імунітет згідно з міжнародними договорами України;

2) постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські (представницькі) та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їх засновників.

Постійне представництво до початку своєї господарської діяльності стає на облік в контролюючому органі за своїм місцезнаходженням у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Постійне представництво, яке розпочало свою господарську діяльність до реєстрації в контролюючому органі, вважається таким, що ухиляється від оподаткування, а одержані ним прибутки вважаються прихованими від оподаткування.

Об'єктом оподаткування є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень цього розділу.

Якщо передбачено здійснення коригування шляхом збільшення фінансового результату до оподаткування, то в цьому разі відбувається:

1) зменшення від'ємного значення фінансового результату до оподаткування (збитку);

2) збільшення позитивного значення фінансового результату до оподаткування (прибутку).

Якщо передбачено здійснення коригування шляхом зменшення фінансового результату до оподаткування, то в цьому разі відбувається:

3) збільшення від'ємного значення фінансового результату до оподаткування (збитку);

4) зменшення позитивного значення фінансового результату до оподаткування (прибутку).

Для платників податку, у яких річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний (податковий) період не перевищує двадцяти мільйонів гривень, об'єкт оподаткування може визначатися без коригування фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років).

Якщо у платника, який прийняв рішення про незастосування коригувань фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років), в будь-якому наступному році річний дохід (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний (податковий) період перевищує двадцять мільйонів гривень, такий платник визначає об'єкт оподаткування починаючи з такого року шляхом коригування фінансового результату до оподаткування на усі різниці.

До річного доходу від будь-якої діяльності, визначеного за правилами бухгалтерського обліку, включається дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інші операційні доходи, фінансові доходи та інші доходи.

Ставка податку: до 2011 року - 25%; з 2011 р. поетапне зниження до 23%, з 2012 – до 21%, з 2013 – до 19%, з 2014 - 2018 – 18%.

Під час провадження страхової діяльності юридичних осіб – резидентів одночасно із ставкою податку на прибуток 18%, ставки податку на дохід встановлюються у таких розмірах: 3 відсотки за договорами страхування від об'єкта оподаткування; 0 відсотків за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії.

Ставки 0, 4, 6, 12, 15 і 20 відсотків застосовуються до доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України у випадках.

Податок на дохід, визначений як об'єкт оподаткування є частиною податку на прибуток. Податок нараховується платником самостійно. Відповідальність за повноту утримання та своєчасність перерахування до бюджету податку, покладається на платників податку, які здійснюють відповідні виплати.

Податковим (звітним) періодом є квартал, півріччя, три квартали, рік. При цьому податкова декларація розраховується наростаючим підсумком. Податковий (звітний) період починається з першого календарного дня податкового (звітного) періоду і закінчується останнім календарним днем податкового (звітного) періоду, крім виробників сільськогосподарської продукції. Річний податковий період може бути застосований до платників податку, які зареєстровані протягом звітного (податкового) року (новостворені), що сплачують податок на прибуток на підставі річної податкової декларації за період діяльності у звітному (податковому) році; виробників сільськогосподарської продукції; підприємств із річним доходом понад 20 млн. грн.

У разі коли особа ставиться на облік контролюючим органом як платник податку протягом податкового (звітного) року, податковий (звітний) рік розпочинається з дати, на яку припадає початок такого обліку, і закінчується останнім календарним днем такого податкового (звітного) року.

Якщо платник податку ліквідується (у тому числі до закінчення першого податкового (звітного) року), останнім податковим (звітним) роком вважається період, на який припадає дата ліквідації.

Податок, що підлягає сплаті до бюджету платниками податку, зменшується на суму нарахованого та сплаченого податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) щодо об'єктів нежитлової нерухомості.

Якщо платник податку на прибуток у звітному періоді не отримав прибутку, або сума податку на прибуток менша за суму податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, залишок суми такого податку, не врахований у зменшення податку на прибуток поточного періоду, не

переноситься на зменшення податку на прибуток наступних податкових (звітних) періодів.

У 2018 році встановлено єдиний строк подання річної декларації з податку на прибуток – протягом 60 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного року. Цей строк застосовується всіма платниками податку на прибуток: як тими, хто звітує раз на рік, так і тими, хто звітує щокварталу.

Світовий досвід свідчить, що податок на прибуток можна використати як потужний механізм для регулювання ЗЕД, інвестиційної діяльності та прискорення економічного розвитку. Але саме зменшення ставки оподаткування не означає, що відбудеться поживлення у бізнес-середовищі. Тому варто було б зробити акцент не лише на номінальне зменшення податкового навантаження, а й на інші моменти.

5.4. Податкові пільги та санкції в контексті регулювання ЗЕД

Оптимізацію використання податкових інструментів регулювання ЗЕД доцільно здійснювати шляхом надання податкових пільг та преференцій, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності.

Допускається встановлення тарифних пільг (тарифних преференцій) щодо ставок Митного тарифу України у вигляді звільнення від оподаткування ввізним митом, зниження ставок ввізного мита або встановлення тарифних квот відповідно до законодавства України та для ввезення товарів, що походять з держав, з якими укладено відповідні міжнародні договори.

Тарифні квоти у вигляді встановлення обсягів окремих товарів, призначених для ввезення на митну територію України у визначений період зі зниженням ставки ввізного мита, встановлюються окремими законами. Ввезення товарів на митну територію України поза тарифними квотами здійснюється без зниження ставок ввізного мита. Забороняється знижувати ставки ввізного мита для окремих осіб і за окремими контрактами.

У разі якщо імпорт товару є об'єктом антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, тарифні пільги (тарифні преференції) не встановлюються або зупиняються чи припиняються, якщо інше не передбачено

міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

При ввезенні на митну територію України або вивезенні за її межі від оподаткування митом звільняються ряд товарів, які визначені митним законодавством України. Забороняється звільняти окремих юридичних та фізичних осіб від сплати мита і переносити для них строки його сплати.

Митним законодавством також передбачені звільнення від оподаткування митом залежно від обраного митного режиму, зокрема: 1) ввізним митом - товари, поміщені у митні режими реімпорту та відмови на користь держави; 2) вивізним митом - товари, поміщені у митний режим реекспорту.

На практиці застосовується умовне повне звільнення від оподаткування:

1) ввізним митом - до товарів, поміщених у митні режими транзиту, тимчасового ввезення, митного складу, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території, знищення або руйнування;

2) вивізним митом - до товарів, поміщених у митні режими транзиту, тимчасового вивезення.

Умовне часткове звільнення від оподаткування ввізним митом застосовується до товарів, поміщених у митний режим тимчасового ввезення.

Суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності можуть надаватись пільги по амортизації основних виробничих фондів у вигляді: пільгових норм амортизації основних фондів, створених за рахунок нових інвестицій, що використовуються для виробництва експортних товарів; норм амортизації на імпортне обладнання, яке використовується для виробництва експортних товарів, не менше ніж ті, що встановлені в країні походження такого обладнання.

Світовий досвід також підтверджує, що значущим елементом податкового регулювання ЗЕД є податкові пільги, а саме:

- повернення сум мита й податків, сплачених при імпорті сировини, комплектуючих виробів і готових товарів, необхідних для виробництва експортної продукції;

- звільнення постачальників експортних товарів і послуг на визначений період від сплати податків на частину поточної виручки від експортних операцій;

- відтермінування сплати певних податків;
- надання пільгових умов щодо амортизаційних відрахувань;
- переведення коштів, що надходять від експортних операцій, на рахунки, які не оподатковуються;
- повне або часткове звільнення від сплати податку на прибуток на визначений термін підприємств з іноземними інвестиціями;
- створення резерву розвитку зарубіжних ринків для експортної продукції;
- створення фонду для погашення витрат від інвестування за кордоном.

Створення ефективної системи стимулювання експорту потребує визначення основних проблем українських експортерів. До них, зокрема, належать:

- структура експорту, що характеризується домінуванням сировинних матеріалів та напівфабрикатів;
- питома вага продукції з високою часткою доданої вартості, що у структурі українського експорту є незначною;
- низький рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та нестача новітніх технологій;
- високі ризики в проведенні експортних операцій;
- жорсткі умови кредитування експорту для вітчизняних підприємств (високі відсоткові ставки та короткі терміни наданих кредитів);
- недосконалість механізму відшкодування ПДВ для вітчизняних підприємств;
- використання жорсткої грошово-кредитної політики, яка обмежує можливості формування обігового капіталу та інвестиційних ресурсів для розвитку підприємств.

У зв'язку з цим, доречно звернутися до зарубіжного досвіду побудови державної підтримки експортоорієнтованих підприємств, яка включає кредитування, страхування, надання експортних гарантій, підтримки венчурного інвестування. До джерел фінансування такої підтримки належать залучення державних коштів, ресурсів міжнародних фінансових організацій, капіталів приватних фірм.

Питання для самоперевірки

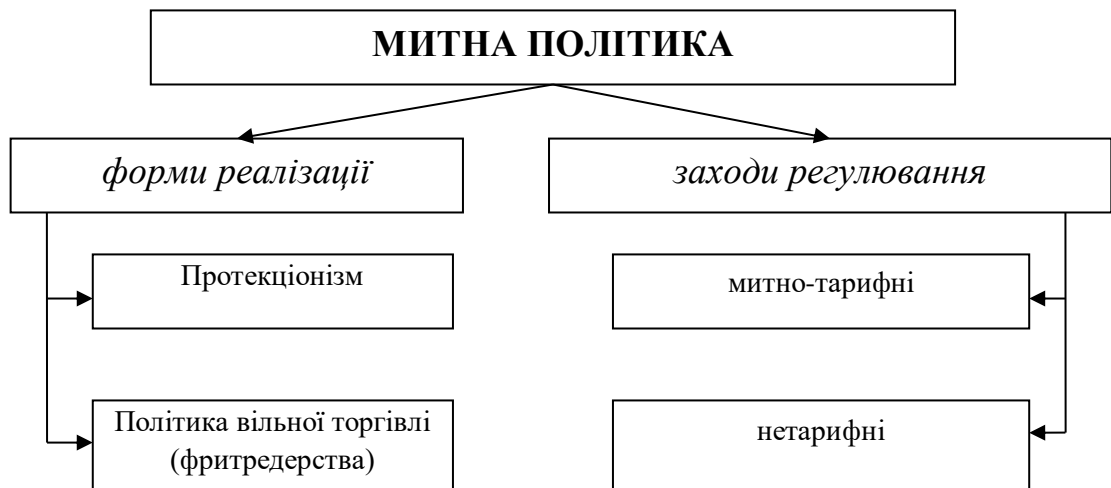
1. Перелічіть податки, які складають систему митного оподаткування сфери ЗЕД.
2. Дайте загальну характеристику порядку справляння мита.
3. Назвіть особливості оподаткування ввезених в Україну піакцизних товарів.
4. Охарактеризуйте загальні положення справляння ПДВ.
5. Які особливості сплати податку на прибуток у сфері ЗЕД?
6. В чому полягає правове забезпечення податкових пільг в міжнародній торгівлі?
7. Охарактеризуйте особливості відшкодування ПДВ при експорті товарів.
8. Який порядок сплати акцизного податку при ввезенні на митну територію України підакцизних товарів?
9. Назвіть види ставок мита.
10. Які митні платежі справляються при ввезенні товарів в Україну?

РОЗДІЛ VI
ОСОБЛИВІ ВИДИ МИТА В СИСТЕМІ
ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

6.1. Теоретичні аспекти реалізації протекціонізму як державної політики щодо захисту внутрішнього товаровиробника

Зовнішньоекономічна діяльність держави завжди була нерозривно пов'язана з митною діяльністю та митною політикою, оскільки причиною виникнення зовнішньоекономічної діяльності є наявність міждержавних економічних (торговельних) зв'язків, що є об'єктами державного впливу та контролю.

Для розкриття механізму функціонування фіскального регулювання ЗЕД та митної політики проаналізуємо форми реалізації та заходи регулювання митної політики держави (рис. 6.1).

Рис. 6.1. Протекціонізм серед форм реалізації та заходів регулювання митної політики держави

Митна політика у сфері зовнішньоекономічних зв'язків загалом відбивається у двох моделях, які втілюють загальні підходи до міжнародної торгівлі: протекціонізм та фритредерство, які визначаються, зазвичай, масштабами втручання держави у зовнішню політику.

Отже, митна політика держави, залежно від масштабів її втручання у свою зовнішню торгівлю, може проявлятися у двох формах: політиці протекціонізму та політиці вільної торгівлі (фритредерства).

Протекціонізм (від англ. protectionism, від лат. protectio – захист, прикриття).⁶⁰ Зміст протекціоністської політики полягає в створенні умов для розвитку національної економіки шляхом штучного обмеження конкуренції з боку інших держав та допомозі національним виробникам в освоєнні закордонних ринків збуту, використовуючи зовнішньополітичні позиції держави та державну підтримку експорту.⁶¹ Політика протекціонізму передбачає завищені ставки ввізних мит, застосування нетарифних, адміністративно-правових обмежень або повної заборони щодо імпорту певних видів товарів, державне субсидування, кредитування, надання податкових пільг національним виробникам-експортерам. На сьогодні політика державного протекціонізму суперечить міжнародно-правовим актам з питань торгівлі та митного регулювання і у чистому вигляді майже не зустрічається, поступившись місцем політиці вільної торгівлі.

Фритредерство (від англ. free trade – вільна торгівля) характеризується відсутністю або мінімальним втручанням держави у зовнішню торгівлю, коли експортно-імпортні операції здійснюються в обсягах і за цінами вільного ринку, що склалися на основі співвідношення попиту і пропозиції.

Зважаючи на функціональні характеристики та економічну природу методів впливу держави на суб'єктів ЗЕД і для виконання державою своїх функцій у межах митної політики, виділяють дві групи заходів впливу держави на відповідну групу суспільних відносин: заходи митно-тарифного та нетарифного регулювання, які мають загальнообов'язковий характер, закріплюються відповідними нормами законодавства та реалізуються під час переміщення фізичних осіб та переміщуваних фізичними і юридичними особами товарів через митний кордон України.

Протекціонізм нерозривно пов'язаний з бюджетною, податковою і митною політикою країни, що разом є засобом макроекономічної стабілізації, застосування якого спрямоване на стимулювання або стримування діяльності

⁶⁰ Митна енциклопедія. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. С.307.

⁶¹ Дубініна А. Митна справа. К.: Центр учбової літератури, 2010. С. 29.

зовнішнього сектора економіки. Визначальним при виборі напрямку впливу є створення умов, за яких національна економіка через набуття конкурентоздатних характеристик, що виникають на основі формування відповідної структури внутрішнього господарства, забезпечує достатній рівень зовнішнього сектора, здатного витримувати виклики світових ринків. Протекціоністські заходи, що стосуються внутрішньої економіки, об'єктивно сприяють ефективності зовнішнього сектора, хоча такі заходи згідно з національною зовнішньоекономічною стратегією через монетарну та бюджетно-податкову політику мають вплив на весь спектр зовнішньо-економічної діяльності.⁶² Розглянемо детальніше особливості застосування політики протекціонізму (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Класифікаційні ознаки протекціонізму⁶³

Вид	Мета	Об'єкт впливу	Інструмент впливу	Тип протекціонізму	Види суміжних політик, спрямованих на реалізацію мету	Важелі регулювання	Рівень регулювання
Стратегічний	Стратегічний захист національних інтересів та/або структурна трансформація	Структура економіки	Структурна політика	Комплексний	Регуляторна Зовнішньоторговельна Бюджетна Фінансова Монетарна	Обмежувального / стимулюючого характеру Прямого/ непрямого впливу Цінові/ нецінові	Національний
		Галузь сільськогосподарства	Сільськогосподарська політика	Аграрний	Регуляторна Фінансова Бюджетно-податкова Зовнішньоторговельна Структурна	Обмежувального / стимулюючого характеру Прямого/ непрямого впливу	Неурядові організації (Базельський комітет) Глобальний (ГАТТ/ГАТС) Інтеграційний (на рівні об'єднань (ЄС))
		Енергетична галузь	Енергетична політика	Енергетичний	Регуляторна	Цінові/ нецінові	
		Ресурсоємні галузі	Сировинна політика	Ресурсний	Технологічна		
		Високотехнологічна галузь	Технологічна політика	Технологічний	Фінансова		
		Фінансовий сектор	Інноваційна політика	Фінансовий	Регуляторна		
		Інвестиційна галузь	Інвестиційна політика	Інвестиційний	Грошово-кредитна Бюджетно-податкова		
Регулярний	Стратегічно-тактичний захист національних інтересів	Галузі «точок росту»	Структурна політика Інноваційна політика	Галузевий Інвестиційний	Бюджетно-податкова	Обмежувального / стимулюючого характеру Прямого/ не-	Національний

⁶² Панченко В., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). С.96.

⁶³ Панченко В., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). С.98.

		Працевістки галузі	Технологічна Бюджетно - податкова	Технологічний	Зовнішньоторговельна	прямого впливу Цінові/ нецінові	Регіональний
Ситуаційний	Тактичний захист національних інтересів	Промислова концентрація Доходи населення Міграція	Регіональна політика	Селективний	Бюджетно-податкова	Стимулюючого / обмежувального характеру Прямого впливу	Регіональний в межах держави
			Соціальна політика		Грошово-кредитна	Цінові/ нецінові	
			Міграційна політика	Соціально-орієнтований	Регуляторна		

Заходи протекціонізму мають подвійну мету. По-перше, держава сприяє зростанню конкуренції у тих сферах і галузях, де можливості національних виробників порівняні з потенціалом закордонних економічних гравців або ж з причин абсолютної відсталості вітчизняних секторів, подальший розвиток яких неможливий без залучення досвіду, технологій і коштів зарубіжних виробників. По-друге, держава перекриває доступ до тих сфер і галузей, які, з одного боку, не готові до конкуренції, але, з іншого боку, діяльність яких безпосередньо пов'язана з потребами забезпечення національної безпеки взагалі та економічної, зокрема. Така діалектична єдність спроможна започаткувати процеси сталого національного розвитку.

Зазначимо, що класичні форми митної політики (протекціонізму і вільної торгівлі) в чистому вигляді існують лише в теорії. Сучасна світова практика регулювання зовнішньоекономічних відносин рухається шляхом поєднання протекціоністських та лібералізаційних форм для забезпечення національних інтересів держави, але загальною домінантною тенденцією є все-таки політика вільної торгівлі.

Упродовж останніх десятиліть у науковому середовищі та політикумі активізувалася дискусія про те, яка доктрина зовнішньоекономічної політики - протекціоністська чи фритредерська - є оптимальною для сучасного етапу суспільного розвитку окремих країн і такою, що сприятиме розвитку національного господарства та зміцненню його конкурентних позицій на світовому ринку. Дискусія між цими двома доктринами не є новою і триває ще з часів А. Сміта. Прибічники захисної політики стверджують, що протекціонізм є тим унікальним інституційним механізмом, що уможливив здійснення індустріалізації та ринкової модернізації країн Західної Європи у XVIII-XIX ст.,

що своєю чергою створило фундамент для потужного економічного розвитку не лише окремих національних економік, а й усього європейського континенту.

Водночас існують діаметрально протилежні бачення на проблематику протекціонізму. Так, політика протекціонізму неодмінно провокує торгові війни. У сьогоденному щільно взаємопов'язаному світі кожна недружня дія з боку однієї країни провокує аналогічні ворожі заходи протидії в дусі «око за око». У випадку зі спробами уряду США захистити на початку 1980-х років свою металургійну галузь під протекціоністський удар було поставлено власних експортерів ряду інших продуктів, зокрема виробників хімічної промисловості й спортивних товарів, на які європейські країни тодішнього «спільного ринку» відразу ж наклали численні й жорсткі торговельні обмеження.

Отже, екскурс в історію теорії та практики протекціонізму дозволяє нам проаналізувати сьогоденну ситуацію, що склалася в Україні та світі в контексті сучасних фінансово-економічних кризових процесів та напрацювати нові теоретичні та практичні спроби перегляду ставлення до протекціонізму.

6.2. Нормативно-правові засади СОТ щодо застосування захисних заходів

У разі загрози для внутрішнього виробника розвинені країни перекривають доступ імпортерам з інших держав на свої ринки, а коли необхідно забезпечити надходження власних товарів на іноземні ринки, навпаки, вимагають усунути торговельні бар'єри. Це проста політика прагматизму, яка диктується вічними законами виживання та є цілком виправданою в сучасних глобалізаційних умовах.

Очікуваним наслідком вступу України до СОТ стали тенденції зростання лібералізації торгівлі та відчутного зменшення рівня митно-тарифного захисту, підвищення рівня конкурентної боротьби між вітчизняними та іноземними товаровиробниками, яка виступає головною причиною виникнення недобросовісної практики у міжнародній торгівлі. В цьому взаємозв'язку великого значення набуває дослідження головних закономірностей застосування

у практиці регулювання зовнішньоторговельних операцій інструментів, що належать до групи захисних заходів.

Захисний захід – це надзвичайне рішення, яке реалізує уряд для тимчасового захисту вітчизняних товаровиробників від непередбачуваного різкого збільшення імпорту, яке спричинене змінами умов конкуренції внаслідок зниження чи скасування тарифів або застосування інших торговельних поступок. У випадку, коли певне коливання імпорту завдає чи загрожує завданням відчутної шкоди вітчизняним виробникам, застосовують захисні заходи для того, щоб дати час вітчизняним товаровиробникам пристосуватися до нових умов.

Захисні заходи можуть запроваджуватися у вигляді збільшення тарифів чи кількісних обмежень на імпорт певних товарів. З метою запобігання застосування захисних заходів країнами-членами СОТ для протекціоністських цілей, порушуючи домовленості щодо торговельних пільг чи поступок, процес запровадження цих заходів жорстко регулюються положеннями Угоди СОТ про захисні заходи.

Захисні заходи можна застосовувати лише після офіційного розслідування, під час якого всі зацікавлені сторони, в тому числі й іноземні експортери, мають право висловити свою позицію країні-члену СОТ, яка має намір застосувати такі заходи. Розслідування визначає: товар, який імпортується на територію країни у такій збільшеній кількості, в абсолютному або відносному виразі до вітчизняного виробництва, і на таких умовах, завдає або загрожує завдати серйозної шкоди галузі вітчизняного виробництва аналогічних товарів або товарів, що безпосередньо конкурують з імпортованими. Розслідування повинно чітко визначити прямий причинно-наслідковий зв'язок між підвищенням імпорту та серйозною шкодою.

Рис. 6.2. Варіанти використання захисних заходів та їх нормативно-правове забезпечення в рамках СОТ

Відповідно до положень Статті XIX ГАТТ 1994 року «Надзвичайні дії щодо імпорту окремих товарів» держава, що імпортує товари, має можливість захищати власні інтереси та інтереси національних товаровиробників через застосування захисних заходів щодо окремих видів товарів після визначення факту, коли обсяги імпорту даного товару значно збільшені, зростання показників імпорту стало наслідком непередбачених обставин та вже завдало або загрожує завдати серйозної шкоди національним товаровиробникам подібних товарів або товарів, що безпосередньо конкурують з даним видом товару.

Рис. 6.3. Загальні принципи застосування захисних інструментів внутрішнього ринку

Захисні заходи можна застосовувати лише тоді, коли буде встановлено причинно-наслідковий зв'язок між коливанням імпорту та серйозною шкодою (ст. 9.2 (b) Угоди про захисні заходи). Захисні заходи, які ґрунтуються на об'єктивних доказах, повинні застосовуватися на основі режиму найбільшого сприяння, і підпадають під певні обмеження відповідно до правил СОТ. Інакше кажучи, захисні заходи не можна спрямовувати проти імпорту з якоїсь певної країни чи країн без наявності конкретної причини.⁶⁴

Одним з основних правил використання захисних заходів є те, що всі вони можуть мати форму тарифів, величина яких може підвищуватися більше за встановлений зв'язаний рівень або можуть застосовуватись у формі кількісних обмежень. У випадках, коли зростання обсягів імпорту створює загрозу завдання серйозної шкоди вітчизняним товаровиробникам, урядам дозволено використовувати захисні заходи з метою створення додаткового періоду часу для пристосування вітчизняного виробництва даного виду товару до нових конкурентних умов.

⁶⁴ Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року: Міжнародний офіційний документ від 15 квітня 1994 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=981_003

6.3. Особливості справляння особливих видів мита

6.3.1. Антидемпінгове мито

Антидемпінгові процедури та заходи як інструменти екстреного правового регулювання торговельно-економічних відносин передбачають доказ факту демпінгу, порушення антидемпінгової процедури (розслідування), визначення шкоди від факту демпінгу та застосування антидемпінгових і компенсаційних мит. У деяких випадках сам факт порушення антидемпінгового розслідування призводить до «добровільного» обмеження експорту або застосування експортером інших заходів, що нормалізують торговельні відносини.

Випадки та умови вжиття антидемпінгових заходів регулюються Угодою про застосування ст. VI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р., що міститься у Марракеській угоді про заснування СОТ. Однак цей документ регулює тільки прямиий демпінг.

Економічна наука взагалі розглядає демпінг як один з видів обмежувальної ділової практики, що в окремих випадках може кваліфікуватися як недобросовісна конкуренція. До демпінгу вдаються експортери з метою проникнення на ринок, розширення обсягів продажу, витискування існуючих і потенційних конкурентів, встановлення домінуючого положення на ринку. Існує кілька видів демпінгу, які різняться за методом дискримінації ціни, джерелами компенсації шкоди експортера, мотивами і термінами застосування.

За методами дискримінації світових цін демпінг поділяється на прямиий, зворотний і валютний.

Прямиий демпінг — це продаж товару однієї країни на ринку іншої країни за вартістю меншою, ніж нормальна вартість цього товару. При цьому згідно із ст. VI ГАТТ товар вважається таким, що демпінгується, тобто вводиться в торгівлю іншої країни за вартістю, меншою від звичайної, якщо експортна ціна товару, що експортується з однієї країни до іншої, менша від порівняльної ціни, яка встановлюється в ході звичайної торгівлі на аналогічний товар призначений для споживання в країні-експортері. Якщо продаж аналогічного товару в ході звичайної торгівлі на внутрішньому ринку країни-експортера не здійснюється або якщо, через конкретну кон'юнктуру чи малі обсяги продажу на

внутрішньому ринку країни-експортера, такий продаж не дозволяє зробити належне порівняння, демпінгова різниця визначається шляхом зіставлення з порівняльною ціною аналогічного товару, коли він експортується до відповідної третьої країни, за умови, що така ціна є представницькою або з вартістю виробництва в країні походження плюс обґрунтована сума на адміністративні, продажні та загальні витрати і прибутки.

Зворотний демпінг — завищення цін на експорт у порівнянні з цінами продажу тих же товарів на внутрішньому ринку. Зустрічається вкрай рідко, зазвичай в результаті непередбачуваних різких коливань курсів валют.

Валютний демпінг — продаж на зовнішньому ринку товару за заниженою ціною внаслідок значнішого падіння курсу національної валюти, ніж зменшення її купівельної спроможності всередині країни. Купуючи товари, сировину, комплектуючі або товари за низькими внутрішніми цінами, експортери реалізують їх на міжнародних ринках за демпінговими цінами, але за твердішу валюту, обмінюючи згодом останню на знецінену національну валюту та отримуючи внаслідок цього курсовий прибуток. Прийнятий у рамках ГАТТ Міжнародний антидемпінговий кодекс передбачає можливість застосування санкцій (підвищеного мита, штрафу тощо) при доведенні наявності валютного демпінгу.

За мотивами і термінами застосування демпінг поділяється на спорадичний, хижацький та постійний.

Спорадичний демпінг — реалізація товару на закордонному ринку за цінами, нижчими за внутрішні або видатки виробництва, упродовж дуже короткого проміжку часу. Такий демпінг, як правило, не може заподіяти суттєвої шкоди або її дуже важко довести. Однак він вигідний споживачам, які мають можливість купувати товари за досить низькими цінами, хоча й обмежений період часу.

Хижацький демпінг — реалізація товарів на закордонних ринках за цінами, нижчими за видатки, з метою витіснення з ринку національних виробників. У такий спосіб іноземні фірми намагаються завоювати ринок конкретного товару та, посівши пріоритетні позиції на ньому, підняти в майбутньому ціни. Оскільки хижацький демпінг є, як правило, самостійним, а

реалізація стратегії захоплення зарубіжного ринку за допомогою низьких цін вимагає великих коштів, то він не може продовжуватися протягом тривалого періоду.

Постійний (стійкий) демпінг — реалізація товарів за цінами, нижчими за внутрішні або видатки виробництва упродовж тривалого періоду. Цей вид демпінгу може досить серйозно вразити певну галузь, тому виробники цієї галузі активно вимагатимуть захисту від іноземної конкуренції.

За джерелами відшкодування збитків експортера демпінг може здійснюватися як коштом фірми-експортера, так і за підтримки держави, тобто шляхом субсидування (прямого чи опосередкованого) експортних поставок. Але в будь-якому разі втрата частини прибутку у зв'язку з продажем за заниженими цінами повинна бути скомпенсована. Таке відшкодування можливе шляхом завищення цін на інші товари фірми або на ці ж товари, але на інших ринках, в т. ч. внутрішньому. За такої ситуації демпінг називають самостійним. Якщо витрати від демпінгування компенсує не сама фірма, а держава, то демпінг називають субсидійним, тобто коштом державних експортних субсидій.

У випадках доведення факту демпінгу, шкоди від нього та джерела компенсації збитків експортера, застосовуються антидемпінгові й компенсаційні мита, які вже є джерелом компенсації збитків імпортера. До їх застосування уповноважені органи звертаються в екстремальних захисних, обмежувальних та каральних випадках. Рівень їх встановлення, як правило, відчутно перевищує звичайний. Крім того, вони використовуються з метою збільшення тарифного навантаження на продукцію іноземного виробництва для зниження її цінової привабливості та конкурентоспроможності на ринку країни-імпортера. Спеціальне, антидемпінгове та компенсаційне мита можуть бути застосовані у випадках, передбачених українським законодавством з метою захисту економічних інтересів України та українських товаровиробників у разі ввезення товарів на митну територію України незалежно від інших видів мита⁶⁵.

Антидемпінгове мито є додатковим імпортним митом, яким обкладаються товари, що експортуються за цінами, нижчими за реальні ціни світового ринку або внутрішні ціни країни, що імпортує товар, за самостійного демпінгу. Спе-

---

⁶⁵ Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4495-17

ціальне мито застосовується у випадках, коли товари імпортуються на митну територію країни в таких обсягах або на таких умовах, наявність яких завдає шкоди або загрожує завдати шкоди національним товаровиробникам аналогічних та безпосередньо конкуруючих товарів. Нарахування компенсаційного мита здійснюється на імпорт товарів, для виготовлення яких використовувались різні види заборонених законодавством СОТ субсидій, або якщо їх імпорт завдає шкоди національному виробництву таких товарів.

Головне призначення особливих видів мит полягає у скасуванні недобросовісної конкуренції та несправедливої торговельної практики, проте законодавство окреслює межі та рамки їх застосування, без дотримання яких можуть бути кардинально змінені природні потоки зовнішньої торгівлі, що може негативно вплинути на зовнішньоторговельну державну стратегію.

Особливі види мита використовуються на тимчасовій основі, застосовуються за рішенням уповноважених державних органів, мають вибірковий, точковий характер дії. Відзначаючи головні ознаки особливих видів мит, слід зазначити, що вони:

- відносяться до непрямих податків на зовнішню торгівлю товарами та беруть участь у механізмі ціноутворення;
- сплачуються до Державного бюджету України;
- мають індивідуальний характер встановлення та специфічну мету та особливу процедуру застосування й відносяться до заходів торговельного захисту;
- застосовуються до предметів, що є безпосереднім об'єктом його застосування;
- спрямовуються на протидію недобросовісній конкуренції;
- призначені для коригування ціни товарів на ринку їх продажу.

Механізм встановлення та застосування особливих видів мита в Україні регламентується відповідною нормативно-правовою базою, яка загалом відповідає світовим стандартам та вимогам СОТ та яку перед приєднанням України до СОТ було уточнено завдяки прийняттю Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України з питань захисту національного

товаровиробника від субсидованого, демпінгового та зростаючого імпорту» від 10 квітня 2008 року № 252-VI66.

Підставою для застосування особливих видів мита є рішення про застосування антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, прийнятих відповідно до Законів України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну»⁶⁷, які приймаються Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі в результаті проведення відповідних торговельних розслідувань, до яких відносяться антидемпінгові, антисубсидиційні та спеціальні. Вони проводяться уповноваженими на це центральними органами виконавчої влади, а саме Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі та Державною фіскальною службою України.

При розгляді питання про антидемпінгові заходи слід диференціювати поняття антидемпінгової процедури та антидемпінгового розслідування. Різниця між ними полягає в тому, що антидемпінгова процедура передує антидемпінговому розслідуванню і є початковим етапом, на якому приймається рішення про достатність наявних даних для відкриття антидемпінгового розслідування. Таким чином, антидемпінгова процедура — це розгляд відповідних документів скаржника стосовно достатності цих документів для порушення і проведення антидемпінгового розслідування.

Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» регулює засади і порядок порушення та проведення антидемпінгових розслідувань і застосування антидемпінгових заходів. Цей Закон застосовується щодо імпорту товару, який є об'єктом демпінгу, якщо

---

66 Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту національного товаровиробника від субсидованого, демпінгового та зростаючого імпорту: Закон України від 10 квітня 2008 року № 252-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/252-17>

67 Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22 грудня 1998 року № 330-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/330-14/page>; Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22 грудня 1998 року № 331-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua>; Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22 грудня 1998 року № 332-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.59.9&nobreak=1>

такий імпорт заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

Товар вважається об'єктом демпінгу, якщо в країні імпорту його експортна ціна є нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту в звичайних торговельних операціях.

Проведення антидемпінгового розслідування в Україні здійснюється на засадах, визначених законодавством, уповноваженими на це центральними органами виконавчої влади - Міністерством, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, а також Комісією (Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі), яку очолює Голова, яким за посадою є Міністр економічного розвитку та торгівлі України.

На засіданнях Комісії приймаються рішення:

- 1) про порушення антидемпінгового розслідування;
- 2) про позитивні або негативні висновки стосовно наявності демпінгу та методи, що дають можливість визначити демпінгову маржу;
- 3) про позитивні або негативні висновки щодо наявності шкоди та її розмір;
- 4) щодо визначення причинно-наслідкового зв'язку між демпінговим імпортом та шкодою;
- 5) про застосування антидемпінгових заходів;
- 6) з інших питань в межах повноважень, передбачених законом.

Розслідування з метою встановлення наявності та впливу демпінгу, про який стверджується, що він має місце, а також величини демпінгової маржі розпочинається Міністерством з порушення антидемпінгової процедури за скаргою. Скарга подається у письмовій формі заявником - національним товаровиробником чи фізичною або юридичною особою, що діє від імені національного товаровиробника

В антидемпінгових розслідуваннях скаргу може подавати:

- 1) національний товаровиробник;
- 2) професійна спілка працівників підприємств національного товаровиробника;

3) фізична чи юридична особа, що діє від імені національного товаровиробника.

Скарга вважається поданою національним товаровиробником або від його імені, якщо вона підтримується українськими виробниками, сукупне виробництво яких становить понад 50 відсотків загального обсягу виробництва подібного товару, виробленого тією частиною підприємств національного товаровиробника, яка підтримує скаргу або висловлює заперечення.

Розслідування не порушується, якщо сукупне виробництво виробників, які підтримують скаргу, становить менше ніж 25 відсотків загального обсягу виробництва подібного товару національним товаровиробником. У цьому разі, якщо на дату подання до Міністерства скарги заявника підтримують виробники, сукупне виробництво яких становить 25 або більше (але менше ніж 50) відсотків загального виробництва подібного товару національним товаровиробником, цей заявник повинен протягом антидемпінгової процедури одержати підтримку (або безпосередні чи опосередковані заперечення) інших українських виробників для того, щоб до дати порушення антидемпінгового розслідування було встановлено, чи підтримується або ні скарга виробниками, сукупне виробництво яких становить понад 50 відсотків загального виробництва подібного товару національним товаровиробником.

Скарга стосовно запровадження сплати антидемпінгового мита має надсилатися заявником до Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. Скарга надсилається до Міністерства рекомендованим листом або здається до Міністерства під розписку про її одержання.

Після отримання скарги, поданої відповідно до встановлених вимог Міністерство порушує антидемпінгову процедуру, в ході якої розглядає докази, що містяться у скарзі, з метою визначення, чи є ці докази достатніми для порушення антидемпінгового розслідування. Комісія може прийняти рішення про порушення розслідування за скаргою, за умови, що у ній містяться достатні докази наявності демпінгу, шкоди і причинно-наслідкового зв'язку. Після прийняття цього рішення Міністерство починає зазначене розслідування.

У процесі антидемпінгової процедури Міністерство водночас розглядає докази наявності демпінгу та шкоди, які містяться у скарзі, оцінює їх достатність

та обґрунтованість з метою прийняття рішення про порушення антидемпінгового розслідування або про відмову в його порушенні.

Проведення антидемпінгового розслідування не повинно створювати перешкод для здійснення митного оформлення товару, який є об'єктом цього розслідування.

Спричинене антидемпінговою процедурою розслідування має три основні етапи:

- порушення антидемпінгового розслідування;
- проведення антидемпінгового розслідування (встановлюється факт наявності демпінгу, робиться попереднє визначення розмірів шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між нею і демпінгом, приймається рішення про застосування антидемпінгових заходів, остаточно виявляється наявність демпінгу та шкоди, приймається остаточне рішення);
- завершення антидемпінгового розслідування (через застосування або незастосування остаточних антидемпінгових заходів на підставі даних розслідування).

Відповідно до рішення Комісії Міністерство розпочинає антидемпінгове розслідування і проводить його разом з іншими органами виконавчої влади в країні імпорту. Антидемпінгове розслідування проводиться з метою встановлення фактів демпінгу та шкоди. Період розслідування обирається, як правило, строком до одного року, але не менше шести місяців, що безпосередньо передують порушенню антидемпінгової процедури. В окремих випадках період розслідування може перевищувати один рік. Відомості, які не стосуються періоду розслідування, як правило, не враховуються.

Строки періоду розслідування визначаються Міністерством. Строк проведення антидемпінгового розслідування не повинен перевищувати одного року з дня набрання чинності рішенням про його порушення. Строк антидемпінгового розслідування може бути продовжений за рішенням Комісії, але не може бути більшим ніж 18 місяців.

У разі, якщо національний товаровиробник подає Міністерству достатні докази того, що антидемпінгові заходи не призводять до змін або призводять тільки до незначної зміни ціни товару, щодо імпорту якого застосовуються

антидемпінгові заходи, під час перепродажу або цін наступної реалізації такого товару в країні імпорту, Міністерство за рішенням Комісії, яке приймається простою більшістю голосів, може поновити антидемпінгове розслідування з метою визначення, яким чином антидемпінгові заходи вплинули на зазначені ціни такого товару.

Імпортёр може вимагати повернення сплачених сум антидемпінгового мита, якщо ним доведено та Комісією прийнято відповідне рішення про те, що величину демпінгової маржі, на підставі якої розраховувалася ставка цього мита, було знижено до нуля або до рівня, нижчого за величину попередньо розрахованої демпінгової маржі, на підставі якої справлялося антидемпінгове мито.

Рішення про повернення сум, сплачених понад фактично встановлену величину демпінгової маржі, приймається Комісією, як правило, протягом дванадцяти місяців, але не пізніше ніж через вісімнадцять місяців від дати подання імпортером товару, щодо імпорту якого застосовуються антидемпінгові заходи, заяви про повернення сплачених сум антидемпінгового мита. Повернення цих сум здійснюється Міністерством фінансів України протягом 90 днів від дати прийняття Комісією відповідного рішення.

У разі, якщо зацікавлений імпортер не закінчив у строки, оформлення документів про повернення сплачених сум антидемпінгового мита, ці суми не підлягають поверненню.

Попереднє або остаточне антидемпінгове мито справляється за ставкою і на умовах, встановлених у відповідному рішенні Комісії про застосування антидемпінгових заходів. Зазначене мито сплачується незалежно від сплати інших податків і зборів (обов'язкових платежів), у тому числі мита, митних зборів тощо, які, як правило, справляються при ввезенні на митну територію країни імпорту певних товарів. Щодо імпорту товару одним постачальником не можуть одночасно застосовуватися антидемпінгове та компенсаційне мито.

Міністерство публікує у газеті повідомлення про рішення, згідно з яким запроваджується справляння попереднього або остаточного антидемпінгового мита, рішення про прийняття зобов'язань експортера щодо припинення

демпінгового імпорту або про припинення антидемпінгових розслідувань чи антидемпінгових процедур без застосування антидемпінгових заходів.

6.3.2. Компенсаційне мито

Компенсаційне мито є спеціальним митом, яке накладають на імпорт для компенсації державних субсидій, наданих виробникам чи експортерам аналогічних товарів у країні-експортері. Компенсаційне мито накладають з метою «нейтралізації будь-якої субсидії, яку надають прямо чи не прямо після виготовлення, виробництва чи експорту будь-якого товару». Компенсаційні заходи є відповіддю на субсидії, щоб запобігти завданню шкоди вітчизняним виробникам субсидованим імпортом.

Відповідно до Закону України "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту"⁶⁸ компенсаційне мито застосовується:

- у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику;
- у разі вивезення за межі митної території України товарів, для виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту або споживання яких безпосередньо або опосередковано надавалася субсидія, якщо таке вивезення заподіює шкоду.⁶⁹

Попереднє або остаточне компенсаційне мито справляється за ставкою і на умовах, установлених у відповідному рішенні Комісії про застосування компенсаційних заходів. Зазначене мито сплачується незалежно від сплати інших податків і зборів, у тому числі мита, митних платежів тощо, які, як правило, справляються при ввезенні на митну територію України певних товарів.

Отже, попередні компенсаційні заходи можуть застосовуватися шляхом запровадження справляння попереднього компенсаційного мита. Розмір ставки попереднього компенсаційного мита встановлюється відповідним рішенням

---

⁶⁸ Закону України "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту"

⁶⁹ Закон України "Про Єдиний митний тариф"

Комісії. Розмір ставки попереднього компенсаційного мита визначається одним з таких способів:

- у відсотках до митної вартості товару, що є об'єктом антисубсидійного розслідування. Митна вартість цього товару розраховується відповідно до базисних умов поставки СІФ-кордон України;
- або різницею між мінімальною ціною та митною вартістю зазначеного товару, розрахованою відповідно до базисних умов поставки СІФ-кордон України.

Мінімальна ціна - ціна зазначеного товару, за якою його продаж не заподіє шкоду національному товаровиробнику. Мінімальна ціна розраховується у такому порядку:

1) Міністерство розраховує ціну товару, що є об'єктом антисубсидійного розслідування, що практикувалася на ринку України протягом базового періоду. Міністерство розраховує середньозважену ціну за базовий період на основі щотижневих або щомісячних цін. Міністерство здійснює ці розрахунки один раз, використовуючи відповідну інформацію, що надається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, заявником або заінтересованою стороною, чи відповідну інформацію з інших джерел. Базовий період - період строком від шести місяців до п'яти років, які передують періоду розслідування;

2) Міністерство встановлює фактичну поточну ринкову ціну товару, що є об'єктом антисубсидійного розслідування, яка практикувалася на ринку України у зазначений період розслідування, протягом антисубсидійного розслідування та у період застосування компенсаційних заходів, за останні чотири тижні, що передують 25 числу кожного місяця;

3) Міністерство розраховує змінну величину у відсотках, яка дорівнює різниці між цінами, визначеними відповідно до пунктів 1 і 2, поділеній на ціну товару, що практикувалася на ринку України протягом базового періоду;

4) Міністерство встановлює ціну товару національного товаровиробника у базовий період, використовуючи інформацію, одержану від цього

товаровиробника та (або) з інших джерел у процесі антисубсидійного розслідування;

5) поправка до ціни товару національного товаровиробника визначається як змінна величина у відсотках, розрахована відповідно до пункту 3, помножена на величину ціни товару національного товаровиробника, розраховану відповідно до пункту 4;

6) мінімальна ціна на наступний місяць визначається шляхом збільшення ціни товару національного товаровиробника за базовий період на величину зазначеної поправки;

7) Міністерство розраховує мінімальну ціну на підставі даних за станом на 25 число кожного місяця;

8) Міністерство надає центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, інформацію про мінімальну ціну не пізніше 1 числа кожного місяця;

9) встановлена відповідно до цієї частини мінімальна ціна діятиме протягом строку застосування компенсаційних заходів;

10) у разі, коли мінімальна ціна розраховується на п'ятирічний період, Міністерство використовує методику розрахунку мінімальної ціни, зазначену в пунктах 1-9, коригуючи необхідні дані на п'ятирічний період застосування компенсаційних заходів.

Сплата попереднього компенсаційного мита здійснюється у готівковій або безготівковій формі, або шляхом внесення суми мита на депозит або оформлення відповідного боргового зобов'язання, якщо інше не було встановлено законодавством.

Розмір ставки попереднього компенсаційного мита не повинен перевищувати попередньо розраховану загальну суму нелегітимної субсидії та повинен бути нижчим ніж ця сума за умови, що ставка мита буде достатньою для запобігання шкоді, заподіяній національному товаровиробнику.

Попереднє компенсаційне мито справляється у відповідному розмірі та у кожному випадку окремо на недискримінаційній основі, незалежно від країни експорту, якщо у рішенні Комісії визначається, що імпорт відповідного товару є об'єктом застосування попередніх компенсаційних заходів.

У цьому рішенні Комісія визначає кожного постачальника товару, імпорту якого є об'єктом застосування попередніх компенсаційних заходів. У разі, якщо антисубсидійне розслідування проводиться стосовно товарів, що імпортуються кількома постачальниками з однієї країни, та неможливо визначити всіх цих постачальників, у рішенні Комісії визначається відповідна країна експорту. Якщо антисубсидійне розслідування проводиться стосовно товарів, що імпортуються кількома постачальниками більше ніж з однієї країни, у рішенні Комісії можуть бути зазначені або всі постачальники, або, якщо це неможливо, - всі країни експорту.

Комісія в своєму рішенні встановлює розмір ставки попереднього компенсаційного мита, яким обкладається товар кожного постачальника (виробника, експортера, імпортера), імпорту якого в Україну є об'єктом застосування компенсаційних заходів, або, у разі неможливості визначення всіх постачальників відповідного товару, - всіх країн експорту.

Попереднє компенсаційне мито справляється митними органами України за ставкою та на умовах, установлених відповідним рішенням Комісії про застосування попередніх компенсаційних заходів. Попереднє компенсаційне мито справляється незалежно від сплати інших податків та зборів (обов'язкових платежів), у тому числі мита, які справляються при ввезенні на митну територію України певних товарів.

Застосування попередніх компенсаційних заходів обмежується якомога меншим періодом, який не повинен перевищувати чотирьох місяців.

Відзначимо, що законодавство про компенсаційне мито існує довше, ніж антидемпінгове законодавство. Сполучені Штати найбільше з-поміж усіх інших країн використовують компенсаційні заходи.

На сьогодні правила СОТ стосуються двох видів недоброчесної торговельної практики: країни-імпортери можуть накладати антидемпінгове мито на ввезену продукцію, яка реалізується за демпінговими цінами, та запроваджувати компенсаційне мито на субсидований імпорту.

Якщо застосування захисних заходів у випадку різкого зростання імпорту вимагає доведення факту «серйозної шкоди», то для застосування

компенсаційних або антидемпінгових мит важливо довести лише наявність матеріальної шкоди.

При розслідуванні випадків недобросовісної конкуренції важливо, щоб виробники, які звертаються із заявою, представляли щонайменше 25% загального виробництва такої продукції в країні.

Так, згідно з офіційною статистикою на сайті СОТ за період з 1995 року по 30.06.2016 року членами СОТ були застосовані наступні захисні заходи у вигляді особливих видів мит.

Таблиця 6.2

Особливі види мита, що були запроваджені членами СОТ*

Вид мита	Запроваджені в рамках розслідувань	В рамках інших захисних заходів
Антидемпінгові	5132	3316
Компенсаційні	431	225
Спеціальні	318	154

* в період з 1995 по 2016 рр.

Основні закони України щодо застосування антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів були прийняті в 1998 році. На момент вступу до СОТ вони переважно відповідали правилам СОТ. Після вступу до СОТ Україна внесла окремі зміни до відповідних законодавчих актів із метою наближення вказаних інструментів економічної політики до норм СОТ. Водночас, деякі положення цих законів ще потребують уточнення для забезпечення повної відповідності.

Оскільки чинні ще до вступу України до СОТ режими антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів уже переважно відповідали правилам та нормам цієї організації, виконання Україною своїх зобов'язань у цій частині суттєво не вплинуло на режим захисту національного товаровиробника.

Засновники СОТ розуміли, що не всі види субсидій однаково деформують умови торгівлі. Вони також усвідомлювали, що тоді, як ідеалом був повністю вільний ринок, політичні реалії вимагали надати країнам право на певний рівень інтервенцій у регулювання торгівлі за умови подальшого дотримання норм СОТ.

З цієї причини в рамках СОТ було створено три рівні класифікацій субсидій: «заборонені», «ті, що дають підстави для вжиття заходів», «ті, що не дають підстави для вжиття заходів».

6.3.3. Спеціальне мито

Згідно ст. 275 п. 3 Митного кодексу спеціальне мито встановлюється відповідно до Закону України "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну":

1) як засіб захисту національного товаровиробника, у разі якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах та/або за таких умов, що їх ввезення заподіює або створює загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику;

2) як заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України.

Мінекономрозвитку та торгівлі України керується положеннями Закону України „Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну” при проведенні спеціального розслідування. Цим законом, з метою запровадження механізмів захисту інтересів національного товаровиробника, регулюються засади і порядок порушення та проведення спеціальних розслідувань, фактів зростання імпорту в Україну незалежно від країни походження та експорту товару, що заподіює значну шкоду або загрожує заподіянням значної шкоди національному товаровиробнику, за результатами яких можуть застосовуватися спеціальні заходи.

Проведення спеціального розслідування в Україні здійснюється органами виконавчої влади – Мінекономрозвитку та торгівлі України, Державною фіскальною службою України, а також Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі.

На засіданнях Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі розглядаються питання та приймаються рішення про:

1) наявність факту імпорту;

- 2) застосування спеціальних заходів;
- 3) порушення або відмова в порушенні спеціального розслідування;
- 4) застосування попередніх спеціальних заходів;
- 5) припинення спеціального розслідування без застосування спеціальних заходів тощо.

У разі, якщо тенденція зростання обсягів імпорту в Україну може викликати необхідність застосування передбачених законодавством заходів, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, відповідний орган виконавчої влади в Україні інформують про це Міністерство. Міністерство може за власною ініціативою зібрати таку інформацію.

Якщо національний товаровиробник має підстави вважати, що імпортні поставки в Україну зросли та заподіюють йому шкоду, він може подати до Мінекономрозвитку та торгівлі України відповідну письмову заяву, що містить клопотання про застосування щодо імпорту в Україну спеціальних заходів. У цій заяві національний товаровиробник повинен навести докази стосовно наступного:

- тенденції імпорту, зокрема зростання обсягів імпорту;
- факту заподіяння йому значної шкоди, що є наслідком цього імпорту або загрози заподіяння шкоди в майбутньому;
- наявності причинно-наслідкового зв'язку між зростанням обсягу імпорту та заподіянням значної шкоди або загрозою заподіяння значної шкоди в майбутньому.

Заява, що містить клопотання про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну, може подаватись відповідним заявником. Заявником може бути національний товаровиробник, фізична чи юридична особа, що діє від імені національного товаровиробника. Тобто не тільки зацікавлений український виробник може подати заяву, це можуть зробити також їх об'єднання, асоціації, юридичні фірми, адвокати, професійні спілки працівників підприємств національного товаровиробника тощо.

Заява вважається поданою від імені національного товаровиробника, якщо вона підтримується сукупністю виробників подібного чи безпосередньо

конкурентного товару або тих із них, сукупне виробництво яких становить основну частину всього обсягу виробництва в Україні цього товару.

Заява повинна подаватись у письмовій формі. Додатками до заяви повинні бути копії документів, які підтверджують інформацію, що наводиться у заяві. Заява може складатись у довільній формі, проте, у заяві має бути:

1. Інформація про подавця заяви та осіб, які входять до його складу, підтвердження відповідної дієздатності цих осіб та докази стосовно того, що подавець є належним національним товаровиробником.

2. Інформація про товар, який має бути об'єктом спеціального розслідування та інформація про товар який виробляє заявник.

3. Інформація про відповідача.

4. Інформація та докази про масований імпорт.

5. Інформація та докази про шкоду нанесену національному товаровиробнику.

6. Інформація та докази про загрозу заподіяння істотної шкоди національному товаровиробнику у майбутньому.

7. Докази того, що національні інтереси вимагають застосування спеціальних заходів з метою запобігання заподіянню шкоди.

Заява повинна подаватись у конфіденційній та неконфіденційній версіях. До інформації, яка надається на конфіденційній основі, повинно надаватись достатньо доказів для підтвердження її конфіденційності. Заінтересовані сторони, які передають Міністерству або Комісії конфіденційну інформацію, повинні супроводжувати її неконфіденційним резюме, достатнім для розуміння суті конфіденційної інформації. В іншому випадку, Міністерство може не враховувати вказану інформацію.

Міністерство подає інформацію про тенденції зростання обсягів імпорту в Україну, які можуть викликати необхідність застосування спеціальних заходів, та обґрунтовані докази наявності таких фактів, одержану від ДФСУ, та (або) копії заяви Кабінету Міністрів України та членам Комісії у п'ятиденний строк від дати одержання інформації та (або) заяви.

Спеціальне розслідування проводиться з метою визначення на основі певних факторів чи заподіює значну шкоду або загрожує заподіянням значної шкоди національному товаровиробнику імпорту в Україну.

Період розслідування становить, як правило, від одного до трьох років. В окремих випадках цей строк може перевищувати три роки. Строки періоду розслідування визначаються Міністерством.

У процесі спеціального розслідування Міністерство проводить дослідження всіх відповідних факторів об'єктивного та кількісного характеру, що впливають на національного товаровиробника.

Під час дослідження вивчаються такі фактори:

1) обсяг імпорту в Україну товару (товарів), якщо цей обсяг імпорту значною мірою зростав у період розслідування у відносних або в абсолютних величинах стосовно обсягів виробництва чи споживання в Україні подібних або безпосередньо конкуруючих товарів;

2) ціна імпорту в Україну цього товару (товарів), якщо у період спеціального розслідування мало місце значне зниження його ціни стосовно ціни подібного товару в Україні;

3) наслідок, який є результатом дії факторів, зазначених у пунктах 1 та (або) 2, для національного товаровиробника. Цей наслідок визначається тенденцією зміни деяких економічних факторів, зокрема: виробництва національним товаровиробником товарів, які є об'єктом розслідування; використання ним виробничих потужностей; запасів цих товарів; їх продажу; частки ринку України національного товаровиробника; ціни цих товарів (тобто зниження цін або перешкодження підвищенню цін, що, як правило, склалися), продуктивності праці; використання основних фондів; розмірів прибутків або збитків національного товаровиробника; його прибутку з інвестиційного капіталу; стану ліквідності та зайнятості на підприємствах національного товаровиробника тощо;

4) інше, що стосується розслідування.

У разі коли крім зростання обсягу імпорту одночасно існують інші фактори заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику, шкода, завдана іншими факторами, не вважається шкодою, заподіяною внаслідок

зростання обсягу імпорту.

Строк проведення спеціального розслідування не повинен перевищувати 270 днів від дати його порушення. За надзвичайних обставин цей строк може бути продовжено Комісією до 330 днів. У цьому разі Міністерство публікує про це відповідне повідомлення в друкованому органі Кабінету Міністрів України.

В процесі спеціального розслідування Комісія розглядає:

- заяву та (або) інформацію, які подаються Міністерством відповідно до законодавства;

- докази, наведені в заяві, або об'єктивну інформацію, доступну для розгляду в Комісії, щодо зростання імпорту в Україну товару та заподіяння значної шкоди або наявності загрози заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику внаслідок такого імпорту.

Комісія може прийняти рішення про доцільність чи недоцільність порушення спеціального розслідування. Рішення про порушення або недоцільність порушення спеціального розслідування приймається Комісією протягом 30 днів від дати одержання Міністерством інформації або заяви.

Якщо Комісія встановлює, що докази є недостатніми для порушення спеціального розслідування, вона приймає рішення про недоцільність порушення такого розслідування і доручає Міністерству поінформувати Службу, відповідний орган виконавчої влади в Україні або національного товаровиробника про свої висновки. Це рішення приймається Комісією двома третинами (кваліфікованою більшістю) голосів.

Комісія доручає Міністерству:

1) підготувати звіт про результати проведеного спеціального розслідування;

2) поінформувати Кабінет Міністрів України, Службу та заінтересовані сторони про припинення спеціального розслідування;

3) опублікувати в газеті відповідне повідомлення про зазначене рішення.

Якщо за результатами такого розгляду Комісія дійшла висновку про достатність доказів зростання імпорту в Україну, внаслідок чого може мати місце заподіяння або виникнення загрози заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику, Комісія приймає рішення про порушення

спеціального розслідування і доручає Міністерству провести таке розслідування та опублікувати інформацію про порушення спеціального розслідування у газеті. Це рішення приймається Комісією простою більшістю голосів.

Міністерство розпочинає розслідування та у строк до п'яти днів від дати прийняття Комісією рішення, зазначеного у частині першій цієї статті, публікує в газеті відповідне повідомлення, яке повинно містити:

- 1) інформацію про порушення спеціального розслідування;
- 2) інформацію про товар, імпорту якого в Україну є об'єктом спеціального розслідування;
- 4) короткий виклад (далі - резюме) відомостей, які є підставою для порушення спеціального розслідування;
- 5) інформацію про те, що корисна для спеціального розслідування інформація може передаватися до Міністерства;
- 6) строки, протягом яких заінтересовані сторони можуть:
  - подати свої письмово викладені коментарі та іншу необхідну інформацію, включаючи докази на свою користь;
  - вимагати проведення слухань у Міністерстві;
- 7) адресу Міністерства, куди повинна направлятися вся кореспонденція

Міністерство публікує в газеті інформацію про результати аналізу справи, що розслідується, а також докази щодо причетності досліджених факторів до розслідування.

Якщо стверджується, що має місце загроза заподіяння значної шкоди, Міністерство, як правило, вивчає ймовірність заподіяння шкоди як наслідку конкретної ситуації. При цьому також враховуються такі фактори:

- 1) ступінь зростання обсягів експорту в Україну товару, що є об'єктом спеціального розслідування;
- 2) експортний потенціал країн походження або країн експорту, який уже склався або ймовірно складеться в майбутньому, а також можливість того, що зазначений потенціал використовуватиметься для експорту в Україну цього товару;
- 3) тенденції впливу імпорту на національного товаровиробника.

Заінтересовані сторони мають право звертатися письмово у строки, зазначені у повідомленні про порушення спеціального розслідування, до Міністерства з вимогою щодо проведення у Міністерстві за їх участю слухань з питань спеціального розслідування:

1) у разі якщо ними доведено, що спеціальне розслідування зачіпає їх інтереси, а його результати можуть вплинути на їх діяльність;

2) за умови, що є особливі причини для проведення зазначених слухань.

Під час проведення спеціального розслідування Комісією може бути прийнято рішення про застосування попередніх спеціальних заходів та (або) заходів нагляду.

Не раніше ніж через 45 днів від дати порушення спеціального розслідування Комісія може простою більшістю голосів прийняти рішення про застосування попередніх спеціальних заходів за наявності таких умов:

1) Комісією прийнято рішення про порушення відповідного розслідування згідно законодавства;

2) у зв'язку з цим у газеті було опубліковано повідомлення про порушення спеціального розслідування;

3) заінтересованим сторонам була надана можливість подати Міністерству коментарі та іншу необхідну інформацію;

4) Міністерством попередньо встановлено, що існують обставини, коли зволікання із застосуванням попередніх спеціальних заходів може призвести до заподіяння шкоди, наслідки якої буде важко усунути в подальшому;

5) Міністерством попередньо встановлено, що фактичні дані, які є в його розпорядженні, містять достатньо доказів того, що зростання обсягу імпорту в Україну заподіяло значну шкоду або загрожує заподіянням значної шкоди;

6) Міністерством зроблено висновок про необхідність застосування Комісією попередніх спеціальних заходів.

Строк застосування попередніх спеціальних заходів не може перевищувати 200 днів та не може перевищувати строку проведення спеціального розслідування.

Попередні спеціальні заходи застосовуються шляхом запровадження справляння спеціального мита. У відповідному рішенні Комісії про застосування

попередніх спеціальних заходів визначається ставка спеціального мита, що сплачується імпортером товару в Україну. Зазначене мито сплачується незалежно від інших податків і зборів (обов'язкових платежів), у тому числі мита, митних плат тощо, які, як правило, справляються при імпорті в Україну.

Сплата спеціального мита здійснюється у готівковій або безготівковій формі, або шляхом внесення суми мита на депозит або оформлення відповідного боргового зобов'язання, якщо інше не встановлено законодавством України. Кошти на депозит можуть вноситися за місцем знаходження митних органів, які здійснюють митне оформлення товару, що є об'єктом відповідного спеціального розслідування. Порядок внесення цих коштів на депозит встановлюється Службою.

Наприкінці строку застосування попередніх спеціальних заходів Міністерство подає Комісії звіт та висновки про результати їх застосування. Попередні спеціальні заходи щодо імпорту в Україну скасовуються у випадку:

1) прийняття рішення про те, що внаслідок імпорту в Україну товару, що є об'єктом спеціального розслідування, не заподіяно значну шкоду або немає загрози заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику;

2) або прийняття рішення про застосування спеціальних заходів (остаточних).

У разі, якщо Комісія дійшла висновку, що значну шкоду не заподіяно або немає загрози заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику, Комісія на своєму засіданні приймає рішення про:

1) скасування попередніх спеціальних заходів (таке рішення повинно передбачати скасування справляння спеціального мита);

2) продовження Міністерством спеціального розслідування.

Рішення Комісії, можуть передбачати повернення імпортеру сплачених сум спеціального мита.

Загальний строк застосування спеціальних заходів, включаючи строк застосування попередніх спеціальних заходів, строк початкового застосування спеціальних заходів та будь-яке його продовження, не повинен перевищувати вісім років.

Розмір ставки спеціального мита визначається у відсотках до митної вартості товару, що є об'єктом спеціального розслідування. Митна вартість цього товару розраховується відповідно до базисних умов поставки CIF - кордон України. Спеціальне мито справляється у відповідному розмірі та у кожному випадку окремо на недискримінаційній основі, незалежно від країни експорту.

Сплата спеціального мита здійснюється у готівковій чи безготівковій формі або шляхом внесення суми мита на депозит, або оформлення відповідного боргового зобов'язання, якщо інше не встановлено законодавством України. Кошти на депозит можуть вноситися за місцем знаходження митних органів, які здійснюють митне оформлення товару, що є об'єктом відповідного спеціального розслідування.

6.4. Оцінка захисних заходів в умовах трансформації зовнішньої торгівлі України

Згідно з офіційними даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на початку 2017 року проти товарів українського виробництва проводилось 13 розслідувань та переглядів. Ініціаторами порушень антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань виступали: у 2 випадках - Індія, в 1 - Тайвань, Провінція Китаю, в 1 - Європейський Союз, в 1 - Республіка Туреччина, у 2 - Євразійський економічний союз (Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Росія), в 1 - Сполучені Штати Америки, в 1 - Республіка Корея, в 1 - Сполучені Штати Мексики, в 1 - Арабська Республіка Єгипет; захисні розслідування були ініційовані у 2 випадках Радою співробітництва арабських держав Перської затоки (Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЄ, Оман, Саудівська Аравія). В результаті розслідувань та переглядів було прийнято рішення про застосування попередніх заходів у 7 випадках.

Проти товарів українського виробництва сьогодні діють: 30 антидемпінгових заходів у вигляді антидемпінгового мита, з них 6 діють за ініціативою Сполучених Штатів Америки, 1 - Європейського Союзу, 4 - Сполучених Штатів Мексики, 6 - Євразійського економічного союзу (Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Росія), 1 - Королівства Таїланд, 1 - Республіки

Туреччина, 3 - Канади, 3 - Республіки Індія, 1 - Республіки Індонезія, 3 - Федеративної Республіки Бразилія, 1 - Пакистану; 5 захисних заходів у вигляді сплати захисного мита за ініціативою: 1 - Арабської Республіки Єгипет, 1 - Малайзії, 2 - Індії, 1 - Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЄ, Оман, Саудівська Аравія)⁷⁰.

По відношенню до товарів іноземного виробництва, що імпортуються в Україну, на початок 2017 року українською стороною: проводилось 2 антидемпінгових розслідування за фактом кругів шліфувальних на керамічній зв'язці та деяких видів шоколаду та інших готових продуктів з вмістом какао виробництва Російської Федерації; здійснювався проміжний перегляд антидемпінгових заходів за фактом листів азбестоцементних гофрованих (шиферу) виробництва Російської Федерації.

Продовжують свою дію: остаточне антидемпінгове мито, застосоване в результаті 16 антидемпінгових розслідувань проти продукції, виробленої підприємствами Російської Федерації, Китайської Народної Республіки, Республіки Білорусь, Киргизької Республіки; компенсаційне мито за фактом імпорту в Україну легкових автомобілів виробництва Російської Федерації; спеціальне мито за фактами імпорту в Україну посуду та приборів столових або кухонних з фарфору та гнучких пористих плит, блоків та листів з пінополіуретанів незалежно від країни походження⁷¹.

Як демонструє наведена інформація, українськими товаровиробниками найчастіше були ініційовані антидемпінгові та спеціальні розслідування з метою захисту власних господарських інтересів, тоді як антисубсидійні розслідування не проводились взагалі. До недавнього часу національні товаровиробники не завжди розсудливо порушували спеціальні розслідування незалежно від того, який конкретний вид імпорту заподіював їм економічну шкоду. Таким чином, вони найчастіше виходили з ініціативою про порушення спеціальних розслідувань, хоча мали місце або антидемпінгові, або антисубсидійні процедури. Це пояснювалось тим, що, по-перше, під час проведення спеціального розслідування предмет доказування є простішим, ніж в

---

⁷⁰ Бидик А.Г. Особливі види мита як інструмент державної протекціоністської політики. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 18. 2017.

⁷¹ Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

інших особливих процедурах; по-друге, спеціальне мито може призначатися до імпорту продукції незалежно від країни виробництва та експорту, таким чином, національні товаровиробники можуть обмежити одночасно всі напрями імпорту, тоді як антидемпінгове та компенсаційне мито може бути застосовано до імпорту продукції з окремих країн або навіть до конкретних товаровиробників, що значно звужує масштаб їх дії.

Необґрунтованість ініціювання українськими товаровиробниками спеціальних розслідувань донедавна не відповідала загальносвітовим тенденціям та створювала небажану для України атмосферу для розвитку зовнішньоторговельних прозорих відносин.

Попри наявність на світовому рівні законодавчої бази регламентування заходів захисту стосовно до недобросовісного імпорту товарів, останніми роками в Україні, особливо в порівнянні з іншими країнами-торговельними партнерами, спостерігається відсутність ефективного механізму захисту, тому не завжди створюється можливість реалізації стратегії захисту інтересів національної промисловості. Сьогодні як вітчизняні товаровиробники, так і відповідні органи державної виконавчої влади недостатньо активно користуються наданими їм повноваженнями в галузі захисту української промисловості. Приєднання України до СОТ не привело до яскравої активізації використання нею дозволених міжнародним законодавством захисних заходів в галузі застосування особливих видів мит. Ні національні товаровиробники, ні відповідні державні інституції так і не змогли опанувати успішну практику захисту власних та національних економічних інтересів шляхом оперативного застосування захисного інструментарію, в основу якого покладено особливі види мита.

Як бачимо, чинна в Україні система торговельного захисту вимагає відповідного реформування, особливо для покращення умов доступу вітчизняних суб'єктів підприємництва до сучасних інформативних джерел, присвячених практиці торговельного захисту та удосконалення процедур висвітлення неконфіденційної інформації про торговельні захисні інструменти відповідно до діючих інформаційних систем, що функціонують у ЄС та країнах-

асоціативних членах Співтовариства, США, Канади та інших важливих зовнішньоторговельних партнерів України.

Враховуючи європейський вектор розвитку нашої країни, вважаємо цікавим обсяг використання особливих видів мит між Україною та Європейським Союзом. Так, на початок 2017 року Україною проти ЄС не було застосовано жодних обмежувальних заходів щодо імпорту товарів в Україну, тоді як ЄС виступив ініціатором антидемпінгового розслідування, в результаті якого було прийняте рішення про необхідність сплати антидемпінгового мита під час імпорту на митну територію Співтовариства труб безшовних виробництва українських компаній «Інтерпайп».

Під час переговорів на предмет асоціації України в ЄС було досягнуто домовленостей, які присвячені запровадженню чітких та прозорих умов проведення антидискримінаційних розслідувань. Значну увагу двома сторонами було приділено необхідності формування не лише двостороннього діалогу в момент проведення таких розслідувань, але й галузі загальної взаємодії двох сторін під час використання широкого кола захисних інструментів.

Вітчизняна нормативно-правова база в галузі проведення антидискримінаційних розслідувань на момент укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом повністю була побудована відповідно до норм і положень СОТ, тому не виникло необхідності її адаптації відповідно до законодавства ЄС в сфері захисних заходів, у зв'язку з чим сторони залишили за собою право застосовувати захисні заходи у двосторонній торгівлі відповідно до положень Статті XIX ГАТТ 1994 року та Угоди СОТ про захисні заходи. Крім того, ЄС може застосовувати захисні заходи, що передбачені Статтею 5 Угоди СОТ про сільське господарство. І Україна, і ЄС взяли на себе зобов'язання дотримуватися принципів прозорості в проведенні розслідувань та застосуванні захисних заходів. В умовах швидкого зростання імпорту право та можливість вчасно ініціювати антидемпінгові та спеціальні розслідування та відстоювати свої інтереси на внутрішньому ринку країни мають товаровиробники як України, так і країн-членів ЄС. Проте Україні слід провести масштабну роботу з

удосконалення діючого механізму застосування захисної нормативно-правової бази відповідно до положень законодавства ЄС.⁷²

В галузі антидемпінгового та компенсаційного механізмів Україна і ЄС залишили за собою можливість застосування антидемпінгових та компенсаційних заходів у двосторонній торгівлі відповідно до положень Статті VI ГАТТ 1994 року, Угоди про застосування Статті VI ГАТТ 1994 року та Угоди СОТ про субсидії і компенсаційні заходи.

Під час застосування антидемпінгових мит по відношенню до вітчизняних товарів українська сторона мало чим може змінити процес, проте з метою активізації використання можливостей захисту інтересів вітчизняних товаровиробників та добросовісної конкуренції на внутрішньому ринку України, на наш погляд, доцільною була б реалізація таких кроків:

1) створити законодавчу можливість державним органам, які задіяні в антидискримінаційних розслідуваннях, ініціювати антидемпінгові розслідування без наявності заяви вітчизняних товаровиробників або їх асоціацій та об'єднань;

2) розробити заходи зі сприяння поширення інформаційної бази, що здатна забезпечити зовнішню торгівлю на основі здорової конкуренції, зокрема, доцільним виступає створення інформаційного центру, функціонування якого передбачає ефективний моніторинг цінової ситуації як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках з метою швидкого реагування заінтересованих осіб на встановлення фактів демпінгу;

3) активізувати застосування антидемпінгового регламентування в таких галузях національного господарства, які активно здійснюють зовнішньоторговельні операції та результат яких здійснює комплексний вплив на фінансово-економічний стан суб'єктів підприємництва;

4) застосовувати у практиці вітчизняного антидемпінгового регулювання ретроспективну систему оцінки антидемпінгових мит, що довела свою ефективність у відповідній практиці США, з метою організації ефективного захисного механізму національних товаровиробників;

---

⁷² Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / [О. Бетлій, М. Риженков, К. Кравчук, В. Кравчук, І. Коссе, С. Галько, Д. Науменко, В. Мовчан, І. Бура-ковський, Г. Кузнецова]. - К.: Альфа-ПК 2014. - 140 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/EU_Ukraine/Economic_red.pdf

5) проводити агітацію вітчизняних товаровиробників щодо активного застосування ними порядку мирного розв'язання спорів та конфліктів, що викликані встановленням наявності демпінгового імпорту, сутність якого зводиться до максимально мирного врегулювання конфлікту інтересів учасників зовнішньої торгівлі до моменту завершення процедури антидемпінгового регулювання, що приведе до зростання показника оперативності усунення небажаних наслідків впливу наявності демпінгової торгівлі на інтереси та фінансово-економічні показники діяльності національних товаровиробників.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть визначення протекціонізму.
2. Які сучасні світові реалії використання інструментів протекціонізму?
3. Прокласифікуйте види демпінгу?
4. Які наслідки існування демпінгу в міжнародній торгівлі?
5. Які заходи передбачено законодавством для запобігання демпінгу?
6. Дайте правові визначення антидемпінговим заходам
7. Які види митних інструментів застосовуються при захисті економіки країни?
8. Які особливості справляння компенсаційних мит?
9. Які правові засади застосування особливих мит?
10. Коли держава використовує антидемпінгові мита?

РОЗДІЛ VII

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ОПЕРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЇХ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

7.1. Зовнішньоекономічні торговельні операції та їх види

В сучасних умовах забезпечення ефективності здійснення ЗЕД можливе тільки за умови розробки раціональної поетапної схеми здійснення зовнішньоекономічної операції (далі - ЗЕО).

Найширше визначення економічної категорії ЗЕО наведено в наказі "Про затвердження Положення про порядок застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності спеціальних санкцій, передбачених статтею 37 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" № 754 від 05.10.1999 р., який на сьогодні втратив чинність і згідно з яким окрема зовнішньоекономічна операція - це комплекс дій українського суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та іноземного суб'єкта господарської діяльності, що підпадає під визначення одного з видів зовнішньоекономічної діяльності, передбачених ст. 4 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", та включає закінчену разову передачу товару (виконання робіт, надання послуг) і закінчені розрахунки (грошові, товарні та в інших формах) за цю разову конкретну передачу товару (виконання робіт, надання послуг).⁷³

Доволі часто ЗЕО ототожнюють із поняттям "зовнішньоекономічна угода" та розглядають як дію, спрямовану на встановлення, зміну або припинення правових відносин з іноземними контрагентами. Такий підхід звужує поняття ЗЕО, оскільки в процесі її виконання у суб'єктів ЗЕД виникають не тільки правові відносини, а й економічні, соціальні тощо.

Зважаючи на це, дефініцію "зовнішньоекономічна операція" слід трактувати як цілеспрямований процес взаємодії між суб'єктами ЗЕД України та іноземним контрагентом щодо встановлення, зміни та припинення правових,

---

⁷³ Котиш О. М. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «зовнішньоекономічна операція». *Економіка розвитку (Economics of Development)*. № 2 (70). 2014

економічних, соціальних та інших відносин між ними як на території України, так і за її межами, який викликає зміни у структурі активів та зобов'язань і власному капіталі підприємства.

У найбільш загальному вигляді зовнішньоекономічні операції, які пов'язані з товарною торгівлею, поділяються на такі два основні типи, як:

- купівля-продаж товарів;
- товарообмінні операції.

Міжнародна купівля-продаж товарів — це транскордонне передання одним контрагентом, експортером, товарів іншому контрагенту, імпортеру, за умови сплати останнім відповідної погодженої кількості грошей у певній валюті.⁷⁴ Виділяють такі види операцій купівлі-продажу товарів, як:

- експорт;
- імпорт;
- реекспорт;
- реімпорт;
- компенсаційні угоди.

Одна й та сама операція водночас є експортом для того, хто вступав у неї як власник товарів, та імпортом для того, хто розплатувався за них грошима.

Цей критерій поділяє торговельних контрагентів на експортерів та імпортерів, причому такими є як господарські структури, які безпосередньо беруть участь в операціях купівлі-продажу, так і країни, до яких належать відповідні комерційні організації.

У міжнародній торговельній практиці використовуються два основні методи здійснення експортно-імпортних операцій, такі як прямий (direct) експорт та імпорт, що передбачає постачання товарів промисловими підприємствами безпосередньо іноземному споживачеві або закупівлю у нього відповідних товарів, і непрямий (indirect) експорт та імпорт, що припускає продаж і закупівлю товарів через торговельних посередників.

---

⁷⁴ Сотченко Є.В. Сучасний стан та проблеми підвищення ефективності експортно-імпортних торговельних операцій та розрахунків за ними у зовнішньоекономічній діяльності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 18. 2017

Для сучасного етапу розвитку великого виробництва з величезною концентрацією і централізацією капіталу характерним є розширення прямого експорту й імпорту.

Прямий метод зовнішньоекономічних операцій застосовується:

- під час продажу і закупівлі промислової сировини на основі довгострокових контрактів;
- у разі експорту дорогого і великогабаритного устаткування;
- у разі експорту стандартного устаткування через закордонні філії;
- під час закупівлі сільськогосподарських товарів у фермерів;
- у разі продажу і закупівлі товарів державою.

Прямі зв'язки мають низку переваг: більш тісні контакти з контрагентом; краще знання кон'юнктури ринку; швидке пристосування своїх виробничих потужностей до потреб покупця. Проте і непрямий експорт та імпорт продовжують зберігати своє значення, якщо застосовуються:

- у разі збуту стандартного промислового устаткування;
- у разі збуту споживчих товарів;
- під час реалізації другорядної продукції;
- на окремих важкодоступних і маловідомих ринках;
- під час просування нових товарів;
- у разі відсутності власної збутової мережі;
- за умови, що торгівля монополізована значними торговельно-посередницькими фірмами.

У практиці зовнішньої торгівлі нашої країни історично склалася класифікація посередницьких угод, заснована на термінології англійського права, яка розглядає майже всіх посередників як різного виду агентів, що виконують будь-які дії для іншої сторони договору-принципала. Під посередницькими угодами розуміють угоди, за яких одне підприємство-посередник здійснює за дорученням іншого підприємства-принципала операції по підготуванню і здійсненню купівлі-продажу товарів. Залежно від характеру взаємовідносин посередника і принципала та обсягу відповідальності сторін посередницькі угоди можна об'єднати в три групи. Найбільш поширеними є

угоди агента покупця (угода про надання права на продаж). На підставі такої угоди посередник бере на себе зобов'язання продавати куплені у принципала товари, що стали його власністю. Попри те, що на початку угоди зазначено, що посередник продаватиме куплені у принципала товари, далі в тексті це положення доцільно повторити детальніше. В угоді вказується, що посередник має закупити і продавати певні товари, в іншій частині цієї ж угоди записано, що на виконання чинного договору сторони укладатимуть між собою окремі контракти на постачання товарів і запасних частин і посередник продаватиме куплені в експортера товари третім особам від свого імені і своїм коштом (однак на товарах мають бути збережені виробнича марка і товарні знаки).⁷⁵

При придбанні товарів у принципала і наступному їх перепродажу посередник зобов'язується охороняти інтереси принципала, постійно збільшувати закупівлі й не ставити товари принципала в гірші умови, ніж товари інших принципалів. Агент повідомляє принципалу про інших своїх принципалів і контрагентів, надає інформацію про ситуацію на ринку, про свою діяльність з продажу товарів. Важливою частиною угоди про надання права на продаж є встановлення мінімального обсягу продаж протягом визначеного часу; у разі якщо обсяг продажу не досягне встановленого рівня, принципал має право розірвати угоду.

Отож, під торгово-посередницькими операціями у зовнішньоекономічній діяльності розуміють операції, пов'язані з купівлею-продажем товарів, що здійснюються за дорученням експортера чи імпортера незалежним посередником на основі спеціальних угод чи окремих доручень.

Посередники — це особи, що з'єднують сторони, які бажають укласти угоду. Самостійна торгівля на зовнішніх ринках часто буває не під силу самим виробникам, тому вони й використовують посередників. В ролі останніх можуть виступати спеціалізовані посередницькі фірми або такі форми продажу, як торги, аукціони, біржі.

---

⁷⁵ Організація зовнішньоекономічних угод : курс лекцій [Електронний ресурс] / Укладачі : Козуб В.О., Печенка О.І. - Х. : ХДУХТ, 2019.

Функції, які виконують посередницькі фірми, різноманітні. Вони пов'язані не тільки зі збутом і покупкою товару, але й охоплюють широке коло операцій і послуг, частково такі:

- пошук іноземних партнерів;
- вивчення ринку збуту;
- транспортування і страхування;
- кредитно-фінансове обслуговування учасників угоди;
- оформлення документів при укладенні угод;
- виконання митних формальностей;
- проведення рекламних та інших заходів для руху товару на зовнішні ринки;
- технічне обслуговування після продажу.

З перерахованого видно, що сфера діяльності посередницьких фірм досить широка. Однак в основному вони займаються комерційною діяльністю. Хоч деякі великі фірми виконують і виробничі операції, пов'язані, як правило, з обробкою товарів, що купляються й реалізуються.

Головна мета залучення посередників полягає в підвищенні економічності зовнішньоторгових операцій, і це можливо, оскільки використання посередників має низку переваг:

- дозволяє залучати їх капітал для здійснення транспортних, страхових, збуту і сервісних операцій, що дає можливість експортеру економити власні кошти;
- посередники часто беруть на себе обов'язки й ризик по доставленню товару в країну експортера, підготовці його до збуту, сортуванню, пакуванню, маркуванню тощо;
- посередники часто мають власну сітку збуту, складські приміщення, роздрібні магазини, що дозволяє економити кошти експортерів при здійсненні збуту товарів;
- посередники, як правило, мають більше інформації про умови ринку, можуть оперативніше реагувати на зміни кон'юнктури, що дає їм можливість успішніше працювати на ринку в інтересах експортера;

- посередники мають більш тісні контакти зі споживачами, тому володіють більшою інформацією про їх вимоги до якості, конкурентоздатності, краще знають їх попит і можуть активніше реагувати на його зміни.

В деяких випадках використання посередників стає необхідністю, частково, при таких обставинах, коли:

- окремі ринки збуту монополізовані і закриті для самостійного проникнення виробників;
- підприємства та організації не мають юридичного права на проведення зовнішньоторгових операцій;
- підприємства не можуть самостійно здійснювати дослідження закордонних ринків, займатися пошуком партнерів, грамотно розробляти умови контракту і т. д., підприємства, що виходять на зовнішній ринок, змушені використовувати посередників через те, що так склались міжнародні торговельні звичаї (наприклад, при операціях на аукціонах, при торгівлі на біржі певними товарами тощо).

Доцільно діяти через посередників при виході на віддалені й слабше вивчені ринки, а також на відомий ринок з новими товарами. Це дає можливість не витратити додаткові засоби вкорінення на новий ринок, знижує ступінь ризику підприємницької діяльності.

В залежності від характеру взаємовідносин між продавцем чи покупцем і торговим посередником, а також від функції, яку виконує торговий посередник, можна виділити декілька видів торгово-посередницьких операцій: операції по перепродажу, комісійні, агентські й брокерські.

Операції по перепродажу. Здійснюються торговими посередниками від свого імені й своїм коштом. Це означає, що торговий посередник виступає стороною договору як з експортером, так і з кінцевим покупцем і стає власником товару після його оплати. У світовій торговій практиці розрізняють два види операцій по перепродажу.

До першого відносяться операції, в яких торговий посередник щодо експортера виступає як покупець, що придбав товари на основі договору купівлі-продажу. Він стає власником товарів і може реалізувати їх на свій лад на будь-якому ринку і по будь-якій ціні. Відносини між експортером і

посередником такого виду припиняються після виконання сторонами зобов'язань по договору купівлі-продажу.

До другого виду відносяться операції, в яких експортер надає посереднику право продажу своїх товарів на певній території протягом узгодженого терміну на основі договору про надання права на продаж. Цей договір встановлює тільки загальні умови, що регулюють взаємовідносини сторін по реалізації товарів. Для його виконання сторони укладають самостійні контракти купівлі-продажу.

Комісійні операції. Суть даних операцій полягає у здійсненні одною стороною, названої комісіонером, за дорученням другої сторони, названої комітентом, угод від свого імені, але коштом комітента. Комісіонер не купляє товарів комітента, а лише укладає угоди по купівлі-продажу товарів за рахунок комітента. Це означає, що комітент залишається власником товару до його передачі в користування кінцевого споживача.

Взаємовідносини між комітентом і комісіонером регулюються договором комісії. Механізм здійснення комісійної угоди полягає в наступному: посередник, що добре знає ринок, підписує договір комісії (комісійний договір) з комітентом про поставку товару на реалізацію, знаходить покупця та укладає з ним договір купівлі-продажу. Одержаний платіж від покупця за розрахунком комісійної винагороди протягом вказаного в договорі періоду переводиться на рахунок комітента.

Таким чином, комісіонер являється посередником тільки з погляду комітента. Для третьої особи (покупця), з якою він за дорученням комітента укладає угоду, комісіонер являється стороною договору купівлі-продажу. При укладенні договорів купівлі-продажу комісіонер повинен дотримуватися узгоджених з комітентом умов продажу товарів, особливо відносно ціни, умов платежу, терміну поставки.

За свої послуги комісіонери одержують винагороду, зазначену в договорі. Різновидом комісійних операцій являються операції консигнації. Суть їх полягає в тому, що експортер (консигнант) доручає посереднику (консигнатору) реалізацію товару зі складу протягом встановленого періоду. Консигнатор не купляє цей товар у свою власність, а продає його від свого імені і здійснює платежі консигнатору через реалізацію зі складу товару покупцеві.

Консигнаційна форма продажу використовується при слабкому освоєнні ринку або ж при поставці нових товарів, мало відомих місцевим покупцям. На умовах консигнації реалізуються в основному товари масового серійного виробництва, автомобілі, трактори, запасні частини, інструменти і т. п.

Агентські операції. Полягають в дорученні одною стороною, названої принципалом, незалежній від неї другій стороні, названій торговим чи комерційним агентом, здійснення фактичних і юридичних дій, пов'язаних з продажем чи покупкою товару на оговореній території коштом і від імені принципала.

Агентські операції носять більш чи менш тривалий характер. Мінімальний термін агентської угоди, як правило, два роки. В ролі агентів можуть діяти навіть фізичні особи, але в більшості випадків - це юридичні особи, зареєстровані в торговому реєстрі. Незалежність агента виражається в тому, що він не знаходиться в трудових відносинах з принципалом і може здійснювати свою діяльність самостійно за певну винагороду.

Взаємовідносини між принципалом і агентом визначаються укладеною між ними агентською угодою, яка регулює загальні умови їх співробітництва, а поставка товару здійснюється за самостійними контрактами купівлі-продажу, підписаними з урахуванням посередницьких договорів.

Агенти лише сприяють здійсненню угоди купівлі-продажу, але самі в ній в ролі сторони контракту не беруть участі. Вони не купляють своїм коштом товари й не продають їх від свого імені. Агенти діють лише як представники принципала в рамках відповідальності, покладеної на них угодою між сторонами (агентом і принципалом).

Брокерські операції. Даний вид операцій полягає у встановленні через посередника-брокера контакту між продавцем і покупцем. Інакше кажучи, вони зводять зацікавлених продавців і покупців, самі при цьому не являються стороною в договорі та не беруть участі в ньому своїм капіталом.

На відміну від агента брокер не являється представником, не знаходиться в договірних відносинах ні з одною із сторін і діє на основі окремих доручень.

Брокер готує проєкт договору і направляє його сторонам для підписання, а потім передає кожній стороні належно підписаний екземпляр договору. Брокеру

можуть бути доручений контроль за виконанням укладеного контракту і надання рекламаций. Він не стає власником товару і не уповноважений на одержання платежів.

За свої послуги брокер одержує обумовлену, часто встановлену торговим звичаєм, винагороду. Брокери не мають права представляти інтереси другої сторони угоди й приймати від другої сторони комісію чи винагороду.

На практиці один і той же посередник може виступати одночасно в різній ролі. За різними видами угод він може бути агентом і дистриб'ютором, брокером і агентом, виконувати імпорتنі й експортні операції і т. д. Це важливо враховувати менеджерам при організації ЗЕД торгово-посередницької ланки.

7.2. Документальний супровід зовнішньоекономічних операцій

З позицій фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності надзвичайно важливе місце посідає документальний супровід зовнішньоекономічних операцій, особливо в частині митного оформлення та декларування.

Особи, які переміщують через митний кордон України товари та інші предмети або здійснюють діяльність контроль за якою покладено на митні органи зобов'язані надавати цим органам документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення. Митне оформлення розпочинається з моменту подання митному органу декларантом або уповноваженою ним особою митної декларації або документа, який відповідно до законодавства її замінює, та документів, необхідних для митного оформлення, а в разі електронного декларування – з моменту отримання митним органом від декларанта або уповноваженої ним особи електронної митної декларації або електронного документа, який відповідно до законодавства замінює митну декларацію.

Засвідчення митним органом прийняття товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів на них до митного оформлення здійснюється шляхом проставляння відбитків відповідних митних забезпечень (у тому числі за допомогою інформаційних технологій), інших відміток на митній

декларації або документі, який відповідно до законодавства її замінює, а також на товаросупровідних та товарно-транспортних документах у разі їх подання на паперовому носії.

Документи необхідні для здійснення митного контролю і митного оформлення товарів подаються митним органам при переміщенні товарів через митний кордон, а також при здійсненні інших контрольних функцій покладених на такі органи. Перелік документів, які потрібно для митного контролю та митного оформлення товарів і інших предметів залежить від характеру переміщуваних товарів, декларованого митного режиму і здійснюваних митних процедур. Сукупність таких документів в сучасній митній практиці називають зовнішньоекономічною документацією.

Повна класифікація зовнішньоекономічних документів необхідна для митного оформлення показана в додатку Б. До митних документів відносять в основному ті документи, які виступають підставою для випуску товарів на митну територію України, а також при вивезенні товарів за межі цієї території. Основними митними документами є митні декларації всіх типів і видів, рішення про визначення країни походження та коду товарів. Не менш важливими документами, які оформлюються виключно в митних цілях виступають доповнюючі митні декларації – декларація митної вартості, сертифікат країни походження товарів, документи, що підтверджують право на пільгу зі сплати митних платежів.

Митна декларація виступає письмовою заявою встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури.⁷⁶

Сьогодні виділяють основні типи й форми митних декларацій. До типів декларації відносять імпорتنі, експортні та транзитні декларації, які мають свою аббревіатуру.

---

⁷⁶ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.): введений в дію Законом України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс] – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Форми декларацій визначені Положенням про митні декларації затвердженим Постановою Кабінету міністрів України від 21 травня 2012 р. №450. Кожній формі декларації притаманні основні функціональні завдання щодо розкриття змісту і характеру проведеної зовнішньоекономічної операції, використання їх як додаткових носіїв інформації.

Товари декларуються шляхом подання митному органу:

- митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа;
- або митної декларації М-16;
- або письмової заяви, у якій зазначаються відомості про товари та іншу інформацію, необхідну для здійснення митних формальностей.⁷⁷

До вантажів, які прямують транзитом, через митну територію України, тимчасово ввозяться чи вивозяться, тобто підлягають митному оформленню в митних режимах транзиту, тимчасового ввезення (вивезення) застосовуються книжки (карнети) А.Т.А.. Використання карнетів А.Т.А. здійснюється відповідно до положень Стамбульської конвенції про тимчасове ввезення.

Організацією в Україні, що видає та гарантує відповідно до положень Стамбульської конвенції книжки (карнети) А.Т.А., є Торгово-промислова палата України. Такий документ приймається митними органами України для митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, замість вантажної митної декларації та як гарантія сплати сум ввізного мита, податків та будь-які інші суми, які вимагаються у випадку недотримання умов, визначених для тимчасового ввезення або митного транзиту товарів (у тому числі транспортних засобів).

Крім митних декларацій до митних документів відносять попередні повідомлення. Попереднє повідомлення оформляється в тих випадках коли суб'єкт ЗЕД має намір ввезти на митну територію України товари. Оформлення даного документу здійснюється з метою контролю доставки товарів.

---

⁷⁷ Положення про митні декларації (за станом на 31 січня 2014 р.): затверджено постановою Кабінету міністрів України від 21.05.2012 р. № 450 [Електронний ресурс] – Система інформаційно-правового забезпечення ЛПГА:ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛПГА», ТОВ «ЛПГА ЗАКОН», 2014.

Декларація митної вартості товарів становить собою заяву, яка містить інформацію про митну вартість товарів і виступає обов'язковим документом, потрібним для митного оформлення. Така декларація подається декларантом одночасно із необхідними для проходження митного контролю та митного оформлення товарів документами.

Важливим документом в процесі митного оподаткування виступає сертифікат походження товарів. Цей документ необхідний для визначення країни походження товару, що імпортується. Його важливість полягає у тому, що даний документ може свідчити про наявність пільг при застосуванні митного тарифу. Під сертифікатом країни походження товарів розуміють документ спеціально установленої форми, який підтверджує, що товари вироблені в чітко визначеній країні, і який містить інформацію для їх ідентифікації.

Визначення країни походження, засвідчення і видача сертифікатів походження на товари здійснюються відповідно до міжнародних конвенцій, міжнародних угод, чинного законодавства України.

Сертифікат про походження товару повинен однозначно свідчити про те, що зазначений товар походить з відповідної країни, і має містити:

- 1) письмову заяву експортера (постачальника чи виробника) про країну походження товару;
- 2) письмове посвідчення компетентного органу країни вивезення, який видав сертифікат, про те, що наведені у сертифікаті відомості відповідають дійсності.

Сертифікат про походження товару подається разом з митною декларацією, декларацією митної вартості та іншими документами, що подаються для митного оформлення. У разі втрати сертифіката приймається його офіційно завірений дублікат.

Якщо виникають сумніви з приводу достовірності сертифіката чи відомостей, що в ньому містяться, включаючи відомості про країну походження товару, митний орган може звернутися до органу, що видав сертифікат, або до компетентних організацій країни, зазначеної як країна походження товару, з проханням про надання додаткових відомостей.

До органів, які уповноваженні видавати сертифікат про походження товару відносять:

- торговельні, торговельно-промислові палати;
- асоціації експортерів та імпортерів, палати експортерів;
- митна служба країни, економічна та аграрна палати.

Визначення переліку органів, яким надано повноваження щодо видачі сертифікатів про походження товару та інших документів, що діють у сфері міжнародної торгівлі здійснюється згідно з вимогами законодавства. Найбільш поширеною є практика видачі сертифікатів торговельно-промисловими палатами країни.

Походження товарів з України та інших держав засвідчується різними формами сертифікатів. Сертифікат походження загальної форми (англійською мовою) – звичайна форма сертифіката – видається на всі товари, які мають українське походження відповідно до національного законодавства України, при експорті в країни, з якими не обумовлені правила визначення країни походження товарів; також видається у разі, коли товар не має преференційного доступу на ринок країни імпорту та у випадках відсутності або тимчасового припинення пільг на українські товари. Документи, які підтверджують країну походження товарів подано в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1

Документи, що підтверджують країну походження⁷⁸

№ з/п	Назва документу
1.	Сертифікат про походження товару форми А
2.	Сертифікат з перевезення (переміщення) товару форми EUR.1
3.	Сертифікат про походження товару форми СТ-1
4.	Сертифікат про походження товару з України (загальна форма)
5.	Офіційний лист уповноваженого органу, отриманий на запит митного органу з приводу перевірки достовірності сертифіката про походження товару чи відомостей, що в ньому містяться
6.	Сертифікат про регіональне найменування товару
7.	Сертифікат про походження товару загальної форми
8.	Декларація інвойс складена уповноваженим експортером (ЄАВТ)
9.	Засвідчена декларація про походження товару
10.	Декларація про походження товару

⁷⁸ Класифікатор документів (за станом на 31.01.2014 р.): затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р. № 1011 [Електронний ресурс] – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Преференційний (пільговий) сертифікат походження форми СТ-1 (російською мовою) – на товари, що експортуються до країн СНД та задовольняють умовам Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 30 листопада 2000 року. Для країн, які не підписали згадане Рішення, діють положення двосторонніх угод, які передбачають застосування Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 24 вересня 1993 року.

Преференційний (пільговий) сертифікат форми А (англійською мовою) є єдиною формою сертифікату про походження товару в рамках Генеральної Системи Преференцій (ГСП) – для товарів, які підпадають під преференційний режим при експорті на ринки країн-донорів (ЄС, Японія, США).

Для видачі сертифіката форми А з'ясовується, чи користується пільгами при нарахуванні мита товар, що експортується на територію країни-донора. З цією метою визначається код за ТН ЗЕД, перевіряється його наявність у списку преференційних товарів, визначається походження товару з урахуванням вимог, викладених у правилах країни-донора; визначається критерій походження товару в залежності від походження сировини; з'ясовується виконання умов, викладених у правилах.

Преференційний (пільговий) сертифікат форми EUR-1, серія М використовується у випадку експорту товарів українського походження в Республіку Македонія згідно з положеннями Угоди про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною.

З метою забезпечення контролю з боку митних органів за правомірністю використання пільгового режиму оподаткування товарів, що ввозяться на митну територію України митним законодавством передбачено подання спеціальних документів, які засвідчують право на отримання пільг в оподаткуванні при переміщенні товарів через митний кордон України. До документів, що використовуються для підтвердження застосування податкових пільг в обкладенні ввізним або вивізним митом, податком на додану вартість або акцизним податком, відносять спеціальні реєстри, свідоцтва про реєстрацію препаратів (наприклад, лікарських засобів, препаратів для лікарського призначення). Також до відповідних митних документів можна віднести

сертифікати країни походження товарів, якими підтверджено право на застосування пільги.

При ввезенні на митну територію України товарів і матеріальних цінностей, які призначені для виконання угод про розподіл продукції, підтверджуючим документом виступає договір або контракт з інвестором. Якщо поставка обладнання відбувається в межах угоди укладеної між урядом України з іншими державами, то відповідним документом на одержання пільги може виступати довідка органу виконавчої влади (наприклад, довідка органу центральної виконавчої влади про підтвердження пільг в оподаткуванні товарів, що надходять у рамках міжнародних договорів з надання матеріально-технічної допомоги).

Документи, необхідні для здійснення митного оформлення товарів із застосуванням пільг в оподаткуванні, подаються митному органу особою, що здійснює декларування товарів. Перевірка та розгляд поданих документів здійснюються посадовою особою структурного підрозділу, до функціональних обов'язків якого входять функції контролю за нарахуванням і справлянням податків і зборів, із залученням за потреби співробітників інших підрозділів митного органу.

Для здійснення митного контролю та митного оформлення подаються транспортні документи, які безпосередньо супроводжують товари і транспортні засоби, що переміщуються через державний кордон. Транспортні документи виписуються перевізником товарів для підтвердження факту прийняття товарів і інших предметів до перевезення. В таких документах зазначаються реквізити перевізник, осіб імпортера чи експортера товарів.

До транспортних документів відносять: міжнародну автомобільну накладну (CMR) або товаротransпортну накладну; свідоцтво про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення вантажів під митними печатками і пломбами; книжка міжнародного дорожнього перевізника (Garnet TIR), якщо вантаж переміщується транзитом через треті країни; вантажна відомість (каргоманіфест); авіаційна вантажна накладна (Air Waybill); коносамент (Bill of Lading); залізнична накладна (СМГС); коносамент, річкову накладну, де зазначаються найменування, маркування, кількість та/або міра

(маса, об'єм) вантажу чи кількість місць, яку він займає, а в разі необхідності – відомості про зовнішній вигляд, стан і особливі властивості вантажу.

При транзиті вантажів морським транспортом використовується коносамент, транзит вантажів залізним транспортом повинен бути забезпечений накладною СІМ. Діє залізнична накладна СІМ в країнах-учасницях Конвенції про міжнародні залізничні перевезення, в інших країнах як супровідний документ використовується залізнична накладна СМГС.

При переміщенні вантажів автомобільним транспортом використовується накладна типової форми СМР. Її використання ґрунтується на загальних положеннях Конвенції про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів (КДПВ). Положення Конвенції КДПВ застосовуються до будь-якого договору дорожнього перевезення вантажів, що передбачає винагороду, з використанням транспортних засобів, у разі якщо місце навантаження вантажу і місце доставлення вантажу, зазначені в контракті, знаходяться на території двох різних країн, з яких принаймні одна є учасницею Конвенції КДПВ.

Відповідно до вимог Конвенції КДПВ накладна СМР складається у трьох оригіналах, підписаних відправником та перевізником:

- перший примірник накладної передається відправнику;
- другий – супроводжує вантаж;
- третій – залишається у перевізника.

Книжка МДП використовується при здійсненні перевезень вантажів з використанням автомобільного транспорту. Її наявність свідчить про допущення транспортного засобу до перевезення вантажів під митними пломбами та печатками та дійсність фінансової гарантії. Даний документ виступає своєрідним паспортом перевізника, тобто основним документом контролю, який містить повну та необхідну інформацію про вантаж, для країни відправлення, транзиту і призначення. Тому під книжкою МДП розуміють документ міжнародної гарантії доставки вантажу у митницю призначення і сплати мита та митних платежів.

Документом, що засвідчує придатність транспортного засобу до перевезень під митним контролем, є Свідоцтво про допущення, оригінал якого

повинен супроводжувати транспортний засіб. Такий документ можна одержати як в індивідуальному порядку, так і для серії транспортних засобів.

Складним і одночасно важливим інститутом зовнішньоекономічної діяльності виступає зовнішньоекономічний договір (контракт). Під таким документом у вітчизняному законодавстві розуміють договір або контракт як «матеріально оформлену угоду двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, який спрямований на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності». Слід зазначити, що автори Науково-практичного коментаря до Господарського кодексу України трактують зовнішньоекономічний договір як матеріально оформлений при здійсненні господарської діяльності господарський договір між сторонами, хоча б одна з яких є суб'єктом господарювання, який спрямований на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків, реалізація яких потребує перетинання митного кордону України майном.

Такі договори можуть укладати будь-які особи, крім тих, укладання яких заборонено законодавством України. Конкретних видів зовнішньоекономічних договорів чинним законодавством не передбачено. Проте, існує перелік видів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть слугувати підказкою при необхідності складення хоча б приблизного переліку видів зовнішньоекономічних договорів. Це дозволяє суб'єктам ЗЕД вільно обирати будь-які види договірних форм оформлення зобов'язань, як тих, що передбачені й регулюються нормами національного законодавства, так і будь-яких інших видів.

Міжнародний договір купівлі-продажу - це документ, який оформляє правові аспекти зовнішньоторгової угоди купівлі-продажу. Він відбиває обов'язки продавця й покупця з постачання товару і розрахунків за нього, а також транспортні, страхові та інші послуги.

Віденська конвенція про міжнародні договори купівлі-продажу (МДКП) товарів - це міжнародна економічна угода, що забезпечує широку уніфікацію національних законодавств, які застосовують її до договору купівлі-продажу, коли комерційні підприємства сторін договору знаходяться в різних країнах.

Конвенцію було прийнято у 1980 р., вступила в силу - з 01.01.1988 р. В Україні діє з 1988 р., у решті країн СНД з 1990 р.

Віденська конвенція включає 101 статтю і складається з 4-х частин:

- 1) сфера застосування і загальні положення;
- 2) порядок укладення угоди;
- 3) порядок виконання договору;
- 4) заключні положення.

Укладання МДКП згідно з положеннями Віденської конвенції про МДКП полягає у:

- 1) встановленні форми договору - усна або письмова (в Україні, Росії, Білорусі - лише письмова);
- 2) визначенні способу укладання договору.

Договір вважається укладеним у випадку акцепту покупцем (погодження на оплату) оферти (комерційної пропозиції) продавця, яка містить істотні умови контракту (строк поставки, кількість та якість товару, ціна, платіж). Розрізняють такі види оферти:

Тверда оферта надається лише одному покупцеві із зазначенням строку, протягом якого діє пропозиція продавця, і наділяє продавця юридичною відповідальністю.

Вільна оферта надається декільком покупцям водночас і не наділяє продавця юридичною відповідальністю.

Контроферта - це відповідь покупця на пропозицію продавця, де повідомляється про те, що покупець згоден акцептувати оферту, але лише з корективом, яку просить продавця внести до оферти.⁷⁹

Слід зазначити, що в Україні окремі законодавчі норми встановлюють особливі правові механізми договірного регулювання певних видів зовнішньоекономічної діяльності. Наприклад, Закон України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» та Закон України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах».

---

⁷⁹ Організація зовнішньоекономічних угод : курс лекцій [Електронний ресурс] / Укладачі : Козуб В.О., Печенка О.І. - Х. : ХДУХТ, 2019.

Суб'єкти ЗЕД при укладанні зовнішньоекономічних контрактів, предметом яких виступають товари та інші предмети, повинні використовувати умови Правил «ІНКОТЕРМС» як умови зовнішньоекономічних договорів та здійснювати виконання умови вищенаведених договорів згідно з Правилами.

Комерційні документи виступають важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта господарювання, оскільки вони містять вартісну, якісну та кількісну характеристику товарів і транспортних засобів. До них відносяться: рахунок (проформа-рахунок), специфікація, рахунок-фактура, пакувальний лист, сертифікат якості тощо. Документи комерційного характеру виписуються у валюті контракту.

Рахунок-фактура виписується на партію товарів, що відправляються, у ньому містяться відомості про кількість товару, ціну за одиницю товару і загальну суму партії товару, що відправляється, а також дата, найменування та адреса продавця та покупця, номер контракту, скорочений опис товару, відомості щодо кількості місць та упакування, умови доставлення та інші необхідні дані.

Основне призначення рахунку-фактури – це розрахунковий документ і основа для визначення бази оподаткування митом й іншими податками на міжнародну торгівлю. Такий документ надається торгово-промисловій палаті – для одержання сертифікату країни походження товарів, до контролюючих органів – органів податкової та митної служби України. Необхідність рахунку-фактури зумовлена тим, що на підставі даного документа суб'єкти ЗЕД можуть перераховувати іноземну валюту нерезидентам з рахунків відкритих в банківській установі.

Для здійснення митного оформлення товарів і інших предметів чинним законодавством України передбачено внесення на рахунки митних органів попередньої оплати за митне оформлення. Такі правила передбачають подання копій платіжних документів і розповсюджуються як на юридичних так і на фізичних осіб.

До дозвільних документів відносяться різного виду дозволи державних органів на які покладено повноваження регулювання деяких зовнішньоекономічних операцій. Основними документами, що дозволяють

переміщення товарів і інших предметів через митний кордон України є: довідка про декларування валютних цінностей; експортні та імпорتنі ліцензії; дозволи закладів Міністерства охорони здоров'я України; дозволи міністерства культури; разова (індивідуальна) ліцензія на здійснення зовнішньоекономічної операції (Мінекономрозвитку України); дозвільні документи органів Держстандарту; сертифікат якості відповідних органів; ліцензія НБУ на операції з валютними цінностями; висновок Державного гомологічного центру; сертифікат Комітету по контролю за наркотиками; висновок експертизи з енергозбереження; дозволи органів екологічного контролю; ветеринарне свідоцтво; фітосанітарний сертифікат.

В Україні досить поширеним в митній практиці є використання нетарифних заходів регулювання. З таких заходів часто використовуються кількісні обмеження, які включають в себе систему ліцензування чи квотування або одночасно і ліцензування, і квотування. Це передбачає оформлення необхідних ліцензії на експорт або імпорт товарів, що підпадають під режим ліцензування, квотування. Такі документи видаються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та подаються митним органам з метою запобігання ускладнень під час декларування товарів, що підлягають ліцензуванню.

До інших документів відносять: зобов'язання при тимчасовому ввезенні (вивезенні); акт про проведення ідентифікаційного огляду товарів та інших предметів; акт про прийняття-передання електроенергії; акт про прийняття-передання газу; акт про прийняття-передання нафти; акт про проведення митного огляду; акт про прийняття-передання товарів (предметів) на зберігання під митним контролем; протокол про порушення митних правил.

Такі документи складаються в митних цілях під час здійснення митних формальностей, а їх використання і зазначення у митній декларації є обов'язковим. Наприклад, оформлення акту про проведення ідентифікаційного огляду товарів та інших предметів свідчить про застосування однієї з форм митного контролю, інші документи використовуються залежно від характеру проведення митного контролю, а також виявлення порушень митних правил.

7.3. Роль митних режимів у здійсненні зовнішньоекономічних операцій

Зовнішньоторговельні операції можуть здійснюватися у різноманітних формах (експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт, транзит та ін.), що своєю чергою вимагає встановлення різних правил та умов переміщення товарів через митний кордон України. Товари і транспортні засоби переміщуються через митний кордон відповідно до певних митних режимів, загальний перелік яких містить Митний кодекс України.

Митні режими надають суб'єктам ЗЕД певні економічні вигоди та переваги у формі повного чи часткового звільнення від сплати митних платежів та можливості незастосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Згідно п. 25 ст. 4 Митного кодексу України, митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення.⁸⁰

Митні режими виконують наступні функції:

- визначають вимоги до товарів, які поміщаються у конкретний митний режим;
- встановлюють порядок переміщення товарів через митний кордон України;
- визначають умови перебування товарів на митній території країни та поза її межами;
- встановлюють вимоги щодо використання товару, який перебуває в тому чи іншому митному режимі;
- регламентують права та обов'язки осіб, що переміщують товари.

В Україні можуть застосовуватися наступні митні режими, що регламентовано ст. 70 Митного кодексу України: 1) імпорт (випуск для вільного обігу); 2) реімпорт; 3) експорт (остаточне вивезення); 4) реекспорт; 5) транзит; 6)

---

⁸⁰ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

тимчасове ввезення; 7) тимчасове вивезення; 8) митний склад; 9) вільна митна зона; 10) безмитна торгівля; 11) переробка на митній території; 12) переробка за межами митної території; 13) знищення або руйнування; 14) відмова на користь держави.

Щодо класифікації митних режимів за різними ознаками то серед вітчизняних і зарубіжних науковців відсутній єдиний підхід. Так, В. Науменко, розподіляє митні режими на три групи⁸¹:

– I група – митні режими які застосовуються до основної маси об'єктів зовнішньоекономічних операцій – імпорт, експорт, реімпорт, реекспорт, вільна митна зона;

– II група – митні режими, які використовуються в межах надання цілої низки послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності та дозволяють використовувати товари лише для певних цілей при дотриманні обмежень, встановлених законодавством – митний склад, безмитна торгівля, транзит, тимчасове ввезення, тимчасове вивезення. Також до цієї групи можна віднести митні режими, що застосовуються до товарів які переміщуються через митний кордон України в межах операцій із надання таких послуг, як переробка, монтаж, збір, ремонт та ін. – переробка на митній території України та переробка за межами митної території України;

– III група – митні режими, які застосовуються при припиненні зовнішньоекономічних операцій у зв'язку з неможливістю або неефективністю проведення подальших дій з товарами на внутрішньому ринку – знищення або руйнування, відмова на користь держави.

Дубініна А.А. у підручнику «Митна справа» наводить класифікацію митних режимів, в основу якої покладено ознаку завершеності дій⁸²:

– завершені митні режими – імпорт, реімпорт, експорт, реекспорт, вільна митна зона, знищення або руйнування, відмова на користь держави;

– незавершені митні режими – тимчасове ввезення, тимчасове вивезення, митний склад, безмитна торгівля, переробка на митній території, переробка за межами митної території, транзит.

---

⁸¹ Науменко В.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. К.: Знання, 2004. С. 95.

⁸² Дубініна А.А. Митна справа. К. : Центр учбової літератури, 2010. С. 218.

Окремі науковці ⁸³ залежно від ролі та місця митних режимів у господарському процесі умовно поділяють їх на дві групи. Для першої групи характерний загальний, без будь-яких обмежень, порядок застосування митних засобів та інструментів регулювання. З економічної точки зору митні режими цієї групи є відносно самостійними та завершеними комерційними операціями (імпорт, експорт, реімпорт, реекспорт). Другу групу складають так звані економічні митні режими, що вирізняються більш гнучким використанням правових інструментів регулювання. Такі митні режими надають певні економічні вигоди та допускають використання товарів лише з чітко визначеною метою. Можливість їх використання надається лише за умови наявності економічного обґрунтування реалізації запланованої операції. Згідно даного підходу, до другої групи належать усі митні режими, окрім тих, що віднесені до першої групи.

Цікавим, на нашу думку, є поділ митних режимів, запропонований вітчизняним вченим-економістом О.П. Гребельником. Він класифікує митні режими наступним чином⁸⁴:

1) режими, які використовуються при здійсненні основного обсягу зовнішньоторговельних операцій (митні режими завершених комерційних операцій). До цієї групи належать такі режими як: імпорт, експорт, реімпорт та реекспорт;

2) митні режими, за яких переміщення товарів через кордон, поєднується зі здійсненням митними органами конкретних операцій в інтересах відповідних організацій або осіб з наданням для них певних послуг. Це режими митного складу та безмитної торгівлі;

3) митні режими, в межах яких товари переміщуються через кордон у зв'язку з їх переробкою в іншій країні. До даної групи варто віднести режими: переробка на митній території, переробка за межами митної території;

4) режими, які використовуються при припиненні зовнішньоекономічних операцій (у зв'язку з неможливістю або неефективністю реалізації інших митних

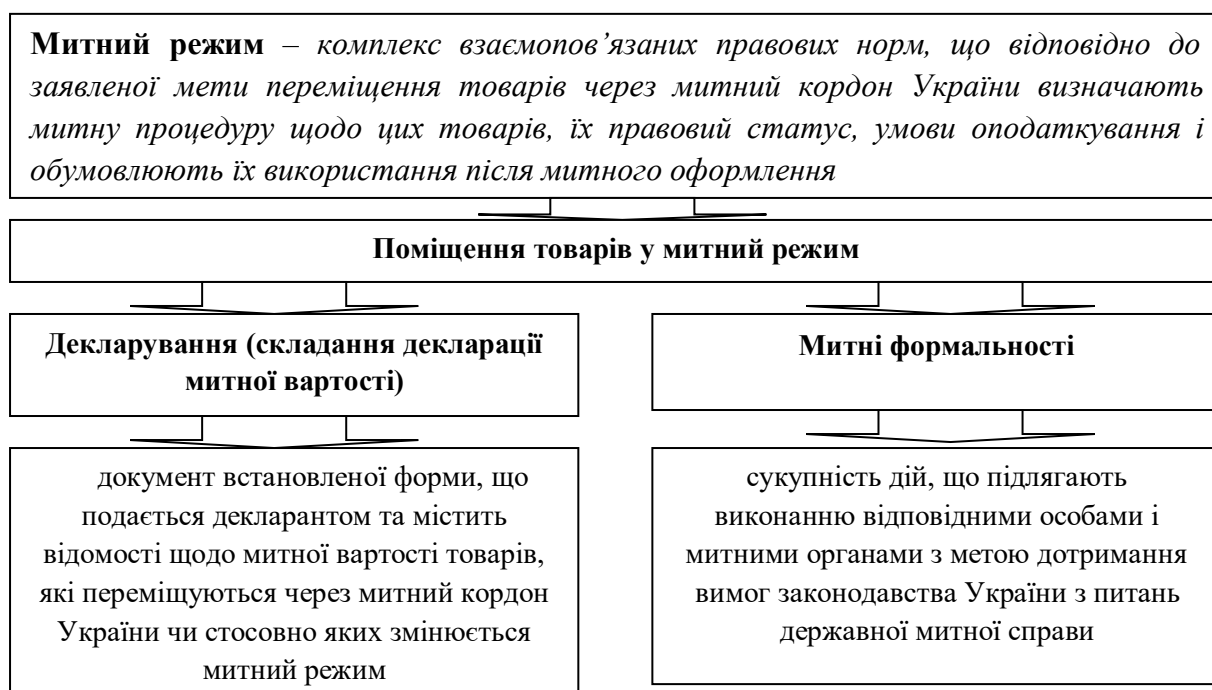
⁸³ Маслова Ю.С. Основные таможенные режимы . *Молодёжь и наука: Сборник материалов VIII Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных, посвященной 155-летию со дня рождения К. Э. Циолковского*. Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2012.

⁸⁴ Гребельник О.П. Митна справа. К. : Центр учбової літератури, 2014. С. 375-380.

режимів на території України). Це такі, як відмова на користь держави та знищення або руйнування;

5) режими, зміст яких зводиться до того, що ввезення іноземних товарів відбувається без сплати митних податків, а також без застосування до даних товарів заходів нетарифного регулювання (квотування, ліцензування). Це митні режими транзиту, вільної митної зони та митного складу.

Суб'єкт ЗЕД має право самостійно обрати митний режим, у який він бажає помістити товари, з дотриманням умов такого режиму. Поміщення товарів у митний режим здійснюється шляхом їх декларування та виконання митних формальностей (рис. 7.1).

Рис. 7.1. Процедура поміщення товарів у митний режим

При потребі, митний режим, у який поміщено товари, може бути змінено на інший, за умови дотримання заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

За митним статусом товари поділяються на українські та іноземні. Усі товари на митній території України (за винятком територій вільних митних зон) вважаються такими, що мають статус українських товарів, якщо відповідно до Митного кодексу України не встановлено, що такі товари не є українськими.

Умови перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення у відповідному митному режимі, обмеження щодо їх використання,

застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначаються Митним кодексом України, іншими законодавчими актами України з питань державної митної справи та у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

7.4. Фіскальні та правові аспекти застосування митних режимів в Україні

Імпорт (випуск для вільного обігу) – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорту цих товарів, та виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України.⁸⁵

Даний митний режим може бути застосований до товарів які:

- надходять на митну територію України;
- зберігаються під митним контролем або поміщені в інший митний режим;
- до продуктів переробки товарів, поміщених у митний режим переробки на митній території.

Процедура поміщення товарів у митний режим імпорту включає наступні етапи:

- 1) подання митному органу, що здійснює випуск товарів, документів на такі товари;
- 2) сплату митних платежів, якими відповідно до законів України обкладаються товари під час ввезення на митну територію України в режимі імпорту;
- 3) виконання встановлених відповідно до закону вимоги щодо заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Якщо іноземні товари після ввезення їх на митну територію України були пошкоджені або втрачені внаслідок аварії чи дії обставин непереборної сили або

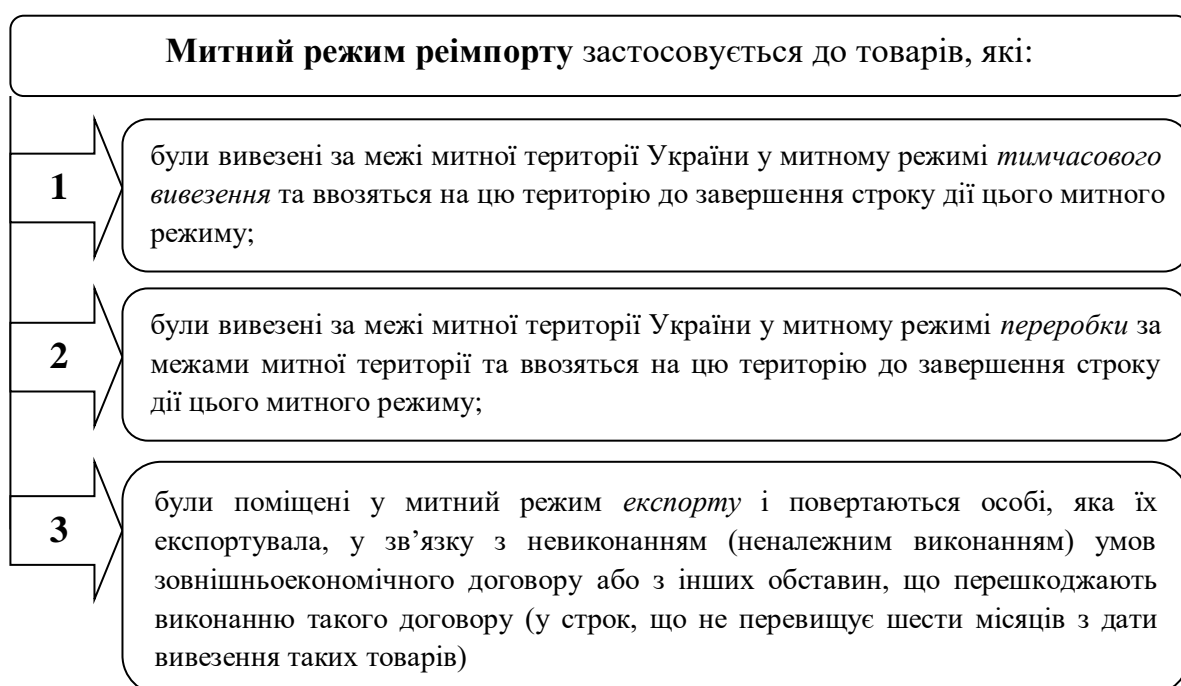
⁸⁵ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

внаслідок протиправних дій третіх осіб, що підтверджується документально, за рішенням декларанта вони можуть бути заявлені митному органу у митний режим імпорту в пошкодженому стані чи у фактичній кількості з додержанням щодо них встановлених відповідно до закону заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У разі втрати товарів після ввезення їх на митну територію України внаслідок протиправних дій третіх осіб митні платежі, встановлені на імпорт таких товарів, підлягають сплаті в повному обсязі. За рішенням декларанта або уповноваженої ним особи допускається поміщення пошкоджених товарів в інші митні режими. Товари, поміщені у митний режим імпорту, набувають статусу українських товарів.

Реімпорт – це митний режим, відповідно до якого товари, що були вивезені або оформлені для вивезення за межі митної території України, випускаються у вільний обіг на митній території України зі звільненням від сплати митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.⁸⁶

Митний режим реімпорту може бути застосований до товарів, що надходять на митну територію України, та до товарів, що зберігаються під митним контролем або поміщені в інший митний режим. Вимоги до товарів, що можуть бути поміщені у митний режим реімпорту представлені на рис. 7.2.

⁸⁶ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

Рис. 7.2. Вимоги до товарів, що можуть бути поміщені у митний режим реімпорту згідно Митного кодексу України

Товари, що поміщаються у митний режим реімпорту повинні знаходитися у тому ж стані, в якому вони були вивезені або ж оформлені у митний режим експорту крім природних змін їх якісних та/або кількісних характеристик за нормальних умов транспортування, зберігання та використання (експлуатації). Зміни у характеристиках таких товарів допускаються лише у випадках, якщо за межами митної території України:

- 1) вони піддавалися технічному обслуговуванню чи ремонту або ж іншим операціям, необхідним для їх збереження;
- 2) стан таких товарів змінився внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Для поміщення товарів у митний режим реімпорту особа, на яку покладається обов'язок щодо дотримання вимог митного режиму, повинна:

- ввезти товари на митну територію України не пізніше, ніж у встановлений законодавством строк після їх вивезення за межі митної території України;
- подати митному органу, що здійснює випуск товарів у митному режимі реімпорту, документи на такі товари;
- надати митному органу документи та відомості, необхідні для ідентифікації товарів, що реімпортуються.

Декларування товарів у митний режим реімпорту може здійснюватися у будь-якому митному органі. Замість митної декларації для декларування у митний режим реімпорту упаковок, контейнерів, піддонів та транспортних засобів комерційного призначення використовуються документи, що підтверджують попереднє вивезення зазначених товарів за межі митної території України.

Після поміщення у митний режим реімпорту товарів суми вивізного мита, сплачені при експорті цих товарів, повертаються особам, які їх сплачували, або їх правонаступникам. Акцизний податок і податок на додану вартість при

поміщенні товарів у митний режим реімпорту справляються відповідно до Податкового кодексу України.

Експорт (остаточне вивезення) – це митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення⁸⁷. Митний режим експорту може бути застосований до товарів, що призначені для вивезення за межі митної території України, та до товарів, що вже вивезені за межі цієї території та перебувають під митним контролем, за винятком товарів, заборонених до поміщення у цей митний режим відповідно до законодавства.

Для поміщення товарів у митний режим експорту особа, на яку покладається дотримання вимог митного режиму, повинна:

1) подати органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів у митному режимі експорту, документи на такі товари;

2) сплатити митні платежі, якими відповідно до закону обкладаються товари під час вивезення за межі митної території України у митному режимі експорту;

3) виконати вимоги щодо застосування передбачених законом заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

4) у випадках, встановлених законодавством, подати митному органу дозвіл на проведення зовнішньоекономічної операції з вивезення товарів у третю країну (реекспорт).

Товари, у митному режимі експорту, втрачають статус українських товарів з моменту поміщення їх у такий режим або ж їх фактичного вивезення за межі митної території України.

Реекспорт – це митний режим, відповідно до якого товари, що були раніше ввезені на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивозяться за межі митної території України без сплати вивізного мита та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.⁸⁸

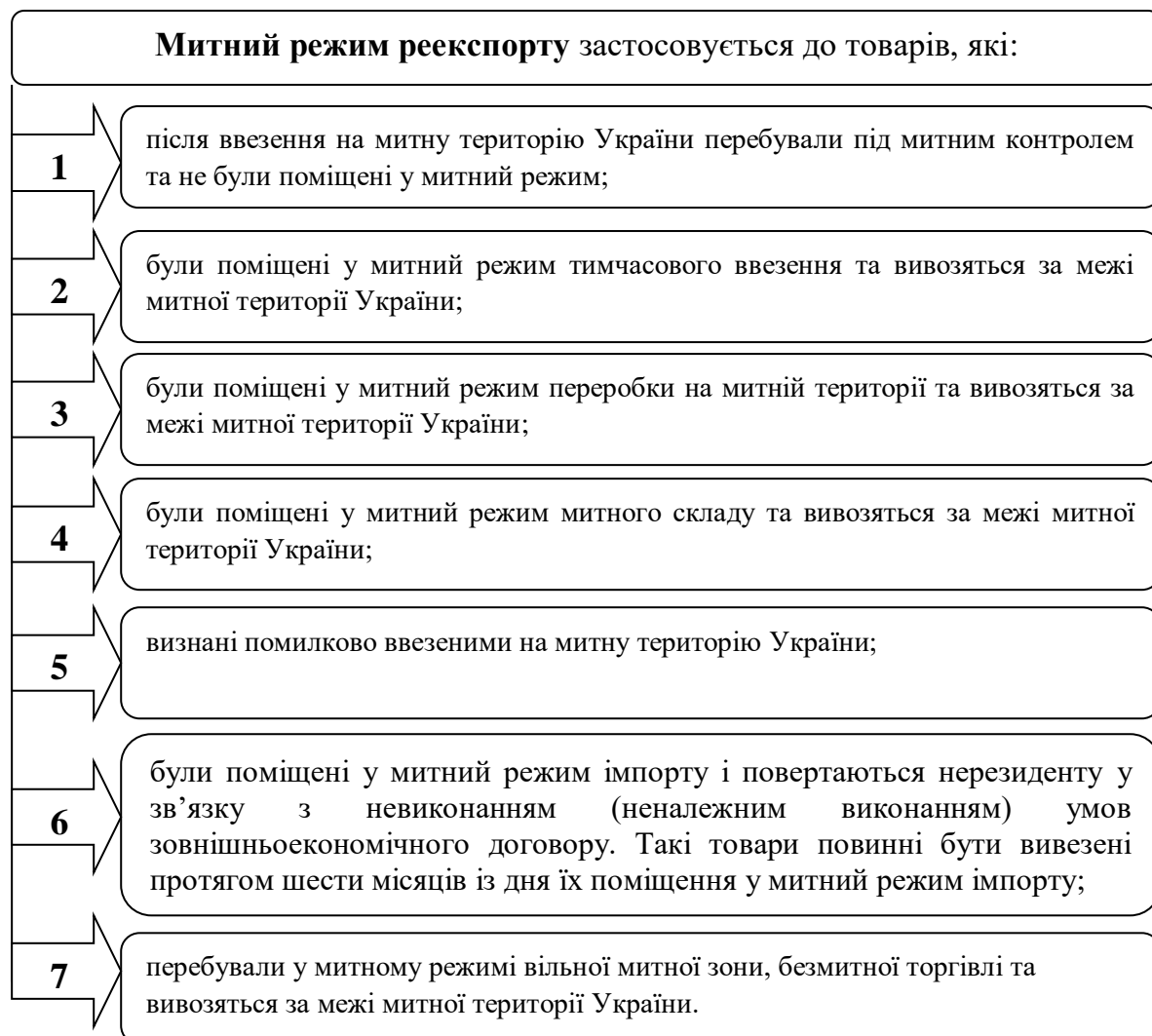
---

⁸⁷ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

⁸⁸ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

Митний режим реекспорту може бути застосований до товарів, які при ввезенні на митну територію України мали статус іноземних та відповідали одній із умов, представлених на рис. 7.3.

Товари, що поміщаються у митний режим реекспорту повинні знаходитися у тому ж стані, в якому вони були ввезені на митну територію України, крім природних змін їх якісних та/або кількісних характеристик за нормальних умов транспортування та зберігання, або у вигляді продуктів їх переробки. Зміни у характеристиках допускаються лише у випадках, якщо під час перебування таких товарів на митній території України: 1) вони піддавалися операціям, необхідним для їх збереження, а також технічному обслуговуванню чи ремонту; 2) стан таких товарів змінився внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Рис. 7.3. Вимоги до товарів, що можуть бути поміщені у митний режим реекспорту

Для поміщення товарів у митний режим реекспорту особа, на яку покладається дотримання вимог митного режиму, повинна:

1) подати митному органу, що здійснює випуск товарів, документи на такі товари;

2) надати митному органу документи та відомості, необхідні для ідентифікації товарів, що реекспортуються;

3) у випадках, встановлених законодавством, подати митному органу дозвіл на проведення зовнішньоекономічної операції з реекспорту цих товарів.

Застосування митного режиму реекспорту можливе за умови ідентифікації митним органом товарів, заявлених у цей режим, як таких, що були раніше ввезені на митну територію України. Декларування таких товарів може здійснюватися у будь-якому митному органі, а їх вивезення – не через той митний орган, через який товари ввозилися на цю територію. Крім того, товари що реекспортуються можуть вивозитися за межі митної території України однією чи кількома партіями.

Замість митної декларації для декларування у митний режим реекспорту упаковок, контейнерів, піддонів та транспортних засобів комерційного призначення використовуються документи, що підтверджують попереднє ввезення зазначених товарів на митну територію України.

Іноземні товари, поміщені у митний режим реекспорту, зберігають статус іноземних товарів, а товари, що набули статусу українських внаслідок імпорту, втрачають такий статус з моменту їх фактичного вивезення за межі митної території України.

Після поміщення товарів у митний режим реекспорту суми ввізного мита, сплачені при імпорті цих товарів, повертаються особам, які їх сплачували, або їх правонаступникам. Акцизний податок і податок на додану вартість при поміщенні товарів в митний режим реекспорту справляються відповідно до Податкового кодексу України.

Транзит – це митний режим, відповідно до якого товари та/або транспортні засоби комерційного призначення переміщуються під митним контролем між двома митними органами України або в межах зони діяльності одного митного органу без будь-якого використання цих товарів, без сплати

митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.⁸⁹

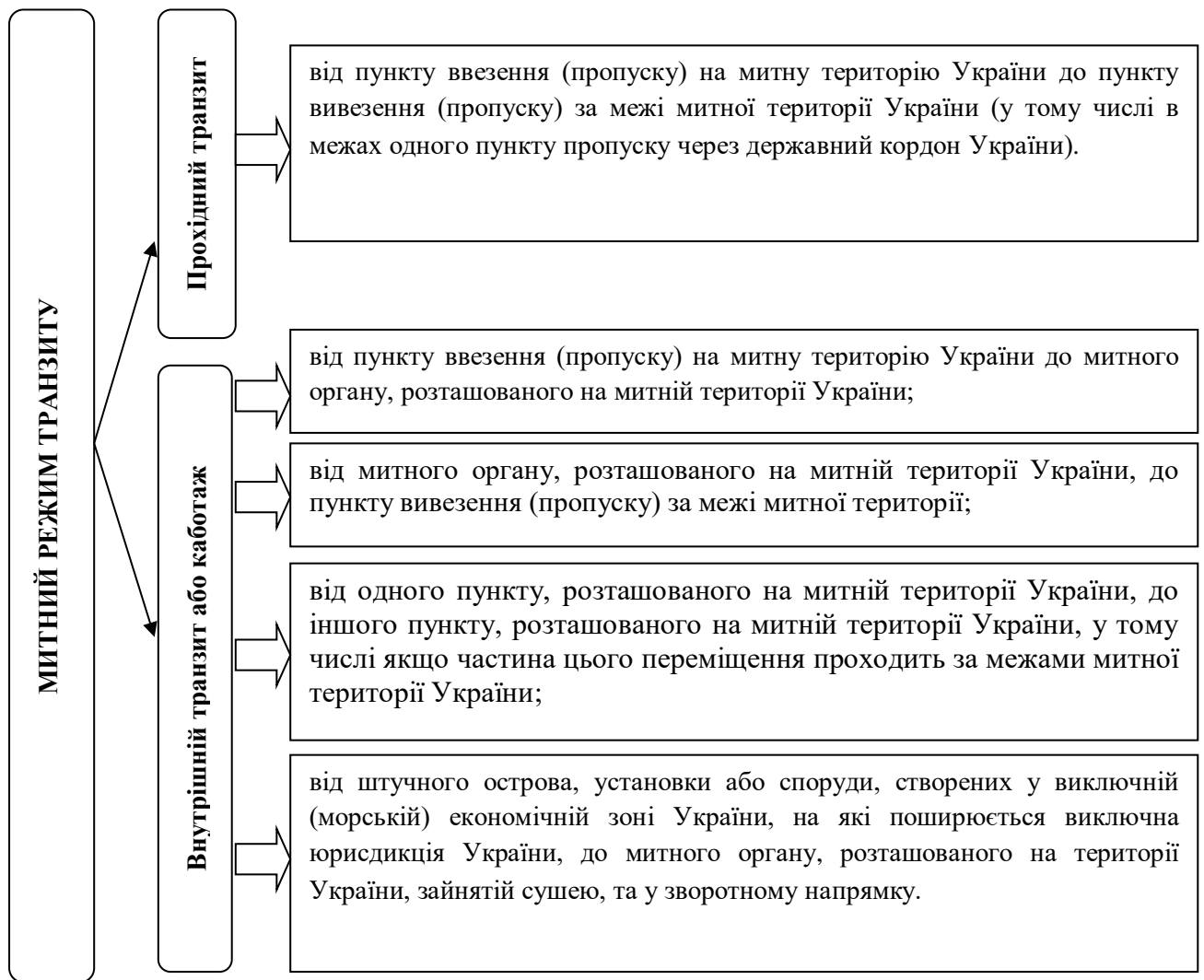
Переміщення товарів у митному режимі транзиту здійснюється як прохідний або внутрішній транзит, або каботаж (рис. 7.4).

Під каботажом розуміється перевезення українських та іноземних товарів шляхом завантаження їх на морське (річкове) судно в одному пункті на митній території України і транспортування в інший пункт території України, де здійснюватиметься їх вивантаження. При цьому товари, ввезені на митну територію України морським (річковим) судном, допускаються до каботажного перевезення між митними органами або в межах одного митного органу після їх перевантаження на інше морське (річкове) судно, що ходить під прапором України, або, за умови отримання на це дозволу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, на іноземне судно.⁹⁰

---

⁸⁹ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

⁹⁰ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

Рис. 7.4. Види транзиту

Митний режим транзиту може бути застосований як до товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що безпосередньо ввозяться на митну територію України, так і до таких, що перебувають на митній території України.

Для поміщення товарів та/або транспортних засобів комерційного призначення у митний режим транзиту особа, на яку покладається дотримання вимог митного режиму, повинна:

1) подати митному органу митну декларацію (документ, який використовується замість митної декларації – авіаційна вантажна накладна (Air Waybill); коносамент (Bill of Lading); накладна УМВС (СМГС); накладна ЦІМ (СІМ), накладна ЦІМ/УМВС (ЦИМ/СМГС, СІМ/СМГС); книжка МДП (Carnet TIR)), товарно-транспортний документ на перевезення та рахунок-фактуру (інвойс) або інший документ, який визначає вартість товару;

2) у випадках, визначених законодавством, надати митному органу дозвільний документ на транзит через митну територію України, який видається відповідними уповноваженими органами;

3) забезпечити виконання зобов'язання зі сплати митних платежів.

Товари, транспортні засоби комерційного призначення, що переміщуються у митному режимі транзиту, повинні:

– перебувати у незмінному стані, крім природних змін їх якісних та/або кількісних характеристик за нормальних умов транспортування і зберігання;

– не використовуватися з жодною іншою метою, крім транзиту;

– бути доставленими у митний орган призначення до закінчення певного строку (табл. 7.2);

– мати неушкоджені засоби забезпечення ідентифікації у разі їх застосування.

До строків, зазначених у таблиці 7.2, не включається:

1) час дії обставин непереборної сили або аварій;

2) час зберігання товарів під митним контролем (за умови інформування митного органу, який контролює їх переміщення);

3) час, необхідний для здійснення інших операцій з товарами.

Таблиця 7.2.

Строки транзитних перевезень залежно від виду транспорту

Вид транспорту	Граничний строк транзитних перевезень
для автомобільного транспорту:	10 діб
<i>у разі переміщення в зоні діяльності однієї митниці</i>	5 діб
для залізничного транспорту	28 діб
для авіаційного транспорту	5 діб
для морського та річкового транспорту	20 діб
для трубопровідного транспорту	31 доба
для трубопровідного транспорту (з перевантаженням на інші види транспорту)	90 діб

Іноземні товари, поміщені у митний режим транзиту, зберігають статус іноземних товарів, а українські товари – статус українських товарів. Митний режим транзиту завершується вивезенням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, поміщених у цей митний режим, за межі митної території України. Таке вивезення здійснюється під контролем митного органу призначення. При ввезенні товарів на митну територію України з метою подальшого їх поміщення у відповідний митний режим митний режим транзиту завершується фактичним доставленням товарів до митного органу призначення. Митний режим транзиту також припиняється у разі конфіскації товарів, їх повної втрати у наслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Тимчасове ввезення – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари, транспортні засоби комерційного призначення ввозяться для конкретних цілей на митну територію України з умовним повним або частковим звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і підлягають реекспорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання.⁹¹

Митний режим тимчасового ввезення може бути застосований до товарів, що надходять на митну територію України, та до товарів, що зберігаються під митним контролем або поміщені в інший митний режим, який передбачає їх перебування під митним контролем. Законодавством України з питань державної митної справи можуть бути визначені документи, які використовуються для декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення в митний режим тимчасового ввезення замість митної декларації.

Митний орган, що здійснює випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення у митному режимі тимчасового ввезення, повинен пересвідчитися у можливості ідентифікації цих товарів, транспортних засобів при їх реекспорті. Для поміщення товарів у митний режим тимчасового ввезення особа, відповідальна за дотримання митного режиму, повинна:

---

⁹¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

1) подати митному органу, що здійснює випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення у режимі тимчасового ввезення, документи на такі товари, транспортні засоби, що підтверджують мету їх тимчасового ввезення;

2) у випадках, передбачених законодавством, надати митному органу зобов'язання про реекспорт товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які тимчасово ввозяться, у строки, встановлені митним органом;

3) подати митному органу дозвіл відповідного компетентного органу на тимчасове ввезення товарів, якщо отримання такого дозволу передбачено законодавством;

4) сплатити митні платежі або забезпечити виконання зобов'язання із сплати митних платежів відповідно до Митного кодексу України.

Товари, транспортні засоби, можуть бути поміщені у митний режим тимчасового ввезення з умовним повним або ж з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами. Перелік таких товарів зазначений у статті 189 Митного кодексу України та Конвенції про тимчасове ввезення (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Перелік товарних груп, що можуть бути поміщені у митний режим тимчасового ввезення з повним або частковим звільненням від оподаткування митними платежами⁹²

Розділ Конвенції, що регулює порядок тимчасового ввезення певної товарної групи	Назва товарної групи
Додаток В.1	Товари, призначені для показу чи використання на виставках, ярмарках, зустрічах та подібних заходах.
Додаток В.2	Професійне устаткування (устаткування для преси, радіо- і телепередач, кінематографічне устаткування тощо).
Додаток В.3	Контейнери, піддони, упаковки, зразки та інші товари, що ввозяться в рамках торгової операції.
Додаток В.4	Товари, які ввозяться в рамках виробничої операції (матриці, друковані форми, кліше, трафарети, креслення, плани, моделі, інструменти для вимірювання, контролю і перевірки, «замінні засоби

⁹² Конвенції про тимчасове ввезення / Рада Митного Співробітництва; Міжнародний документ від 26.06.1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_472/page3

	виробництва» тощо).
Додаток В.5	Товари, що ввозяться з навчальною, науковою чи культурною метою
Додаток В.6	Особисті речі осіб, що подорожують та товари, що ввозяться для спортивних цілей
Додаток В.7	Матеріали для пропаганди туризму
Додаток В.8	Товари, що ввозяться в рамках прикордонного обігу
Додаток В.9	Товари, що ввозяться з гуманітарною метою
Додаток С	Транспортні засоби
Додаток D	Тварини

У разі порушення умов митного режиму тимчасового ввезення особа, відповідальна за дотримання режиму, зобов'язана сплатити суму податкового зобов'язання та пеню відповідно до Податкового кодексу України.

У разі тимчасового ввезення товарів з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами за кожний повний або неповний календарний місяць заявленого строку перебування на митній території України сплачується 3 відсотки суми митних платежів, яка підлягала б сплаті у разі випуску цих товарів у вільний обіг на митній території України, розрахованої на дату поміщення їх у митний режим тимчасового ввезення. Сума митних платежів сплачується при поміщенні товарів у митний режим тимчасового ввезення та розраховується за встановлений митним органом строк дії цього митного режиму. Загальна сума митних платежів, яка підлягає сплаті за час перебування товарів у митному режимі тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами, не повинна перевищувати суми, яка підлягала б сплаті у разі випуску цих товарів у вільний обіг на митній території України, розрахованої на дату поміщення їх у митний режим тимчасового ввезення.

У разі випуску товарів, поміщених у митний режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами, у вільний обіг на митній території України або передачі таких товарів у користування іншій особі митні платежі сплачуються в обсязі, передбаченому законом для ввезення цих товарів на митну територію України у митному

режимі імпорту, за відрахуванням суми, вже сплаченої на підставі умовного часткового звільнення цих товарів від оподаткування митними платежами.

Кабінет Міністрів України може встановлювати перелік товарів, які не можуть бути поміщені у митний режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами. Зміст такого переліку повідомляється Депозитарію Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбул, 1990 рік).

Строк тимчасового ввезення товарів встановлюється митним органом у кожному конкретному випадку, але не повинен перевищувати трьох років з дати поміщення товарів у митний режим тимчасового ввезення. Строк тимчасового ввезення транспортних засобів комерційного призначення встановлюється органом доходів і зборів з урахуванням того, що ці транспортні засоби повинні бути реекспортовані відразу ж після закінчення транспортних операцій, для яких вони були ввезені.

Забезпечення дотримання вимог митного режиму тимчасового ввезення здійснюється шляхом:

- 1) застосування міжнародного митного документа, що містить чинну міжнародну гарантію сплати митних платежів, встановлених законом на імпорту товарів;

- 2) надання фінансової гарантії у порядку, передбаченому Митним кодексом України.

Іноземні товари, поміщені у митний режим тимчасового ввезення, зберігають статус іноземних товарів. Митний режим тимчасового ввезення завершується шляхом реекспорту товарів, транспортних засобів комерційного призначення, поміщених у цей митний режим, або шляхом поміщення їх в інший митний режим. Також, митний режим тимчасового ввезення припиняється органом доходів і зборів у разі конфіскації товарів, транспортних засобів комерційного призначення, їх повної втрати внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Тимчасове вивезення – це митний режим, відповідно до якого українські товари або транспортні засоби комерційного призначення вивозяться за межі митної території України з умовним повним звільненням від оподаткування

митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і підлягають реімпорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання.⁹³

Митний режим тимчасового вивезення може бути застосований до товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що безпосередньо вивозяться за межі митної території України. Для поміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення у митний режим тимчасового вивезення особа, відповідальна за дотримання митного режиму, повинна:

1) подати митному органу, що здійснює випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення у режимі тимчасового вивезення, документи на такі товари, транспортні засоби, що підтверджують мету їх тимчасового вивезення;

2) у випадках, передбачених законодавством, надати митному органу зобов'язання про реімпорт товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які тимчасово вивозяться, у строки, встановлені митним органом;

3) подати митному органу дозвіл відповідного компетентного органу на тимчасове вивезення товарів, якщо отримання такого дозволу передбачено законодавством.

Транспортні засоби комерційного призначення, поміщені у митний режим тимчасового вивезення, можуть піддаватися операціям технічного обслуговування та ремонту, необхідність в яких виникла протягом строку перебування у митному режимі тимчасового вивезення.

Строк тимчасового вивезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення встановлюється органом доходів і зборів у кожному конкретному випадку, але не повинен перевищувати трьох років з дати поміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення у зазначений митний режим.

У разі якщо товари, транспортні засоби комерційного призначення поміщені у митний режим тимчасового вивезення, не можуть бути своєчасно реімпортовані внаслідок накладення на них арешту, перебіг строку тимчасового вивезення зупиняється на час такого арешту.

---

⁹³ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

При поміщенні товарів, транспортних засобів комерційного призначення у митний режим тимчасового вивезення та їх реімпорті до закінчення строку, встановленого митним органом, до цих товарів, транспортних засобів застосовується умовне повне звільнення від оподаткування митними платежами. Українські товари, поміщені в митний режим тимчасового вивезення, зберігають статус українських товарів.

Митний режим тимчасового вивезення завершується шляхом реімпорту товарів, транспортних засобів комерційного призначення, поміщених у цей митний режим, або поміщення їх в інший митний режим.

Митний склад – це митний режим, відповідно до якого іноземні або українські товари зберігаються під митним контролем із умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.⁹⁴ У митний режим митного складу можуть поміщатися будь-які товари, за винятком:

- 1) товарів, заборонених до ввезення в Україну, вивезення з України та транзиту через територію України;
- 2) товарів, строк придатності для споживання або використання яких закінчився;
- 3) товарів, що надходять в Україну як гуманітарна допомога;
- 4) живих тварин;
- 5) електроенергії, що переміщується лініями електропередачі.

Для поміщення товарів у митний режим митного складу митного органу подаються митна декларація, товарно-транспортний документ на перевезення та рахунок (інвойс) або інший документ, який визначає вартість товару. Товари, що поміщуються у митний режим митного складу, декларуються митному органу утримувачем митного складу.

Розміщення на митному складі товарів, поміщених в інші, ніж митний склад, митні режими для їх зберігання, перевантаження або дозавантаження транспортного засобу здійснюється на підставі митної декларації або документа, що її замінював (накладної УМВС (СМГС), накладної ЦІМ (СІМ), накладної ЦІМ/УМВС (ЦИМ/СМГС, СІМ/СМГС), книжки МДП (Carnet TIR) тощо). У

---

⁹⁴ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

цьому разі поміщення таких товарів у митний режим митного складу не відбувається. Товари, що вивантажуються на митний склад і призначені для зберігання більше ніж на 90 днів, підлягають поміщенню у митний режим митного складу.

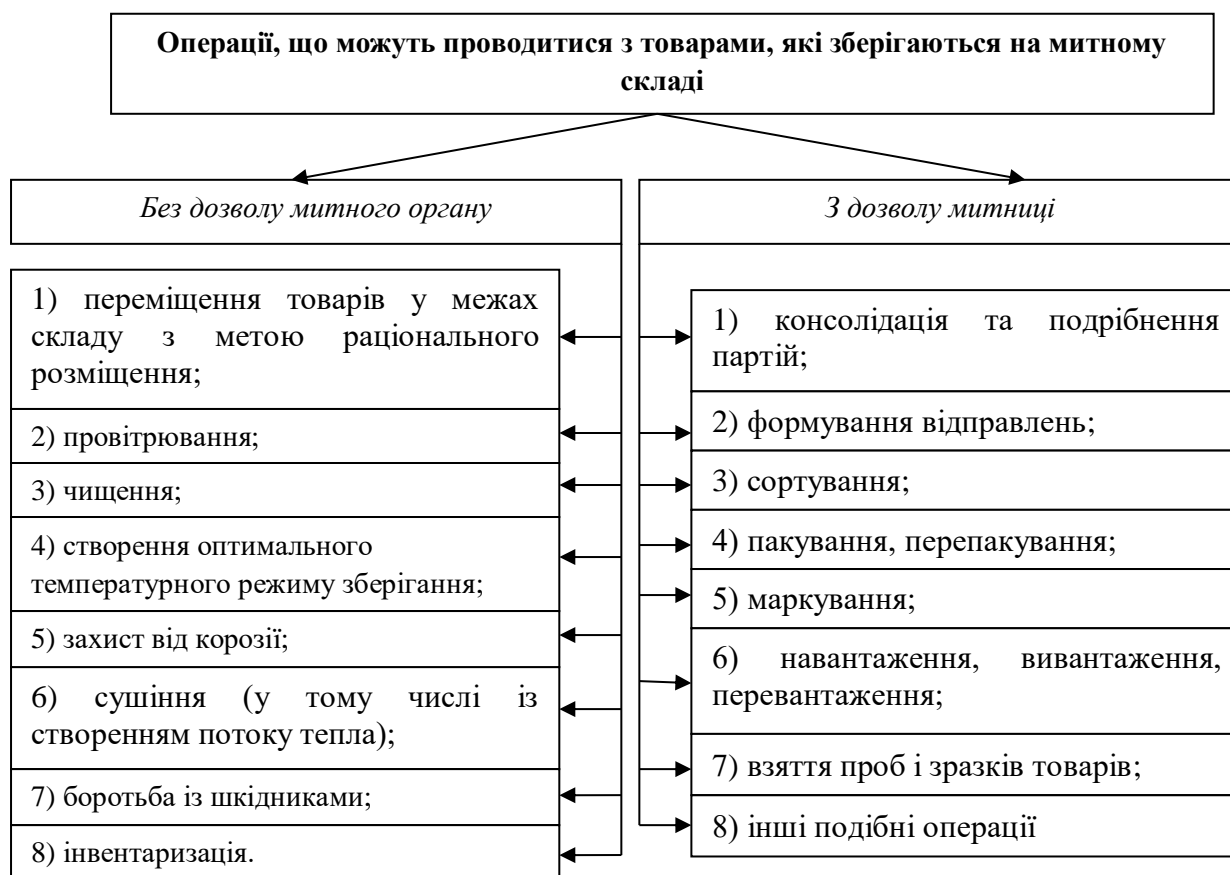
Товари, що ввозяться на митну територію України і розміщуються на митних складах, розташованих на територіях морських і річкових портів, аеропортів, залізничних станцій, в межах яких є пункти пропуску через державний кордон України, поміщуються у митний режим митного складу на підставі електронного повідомлення утримувача митного складу, що містить кількість та опис товарів, підписаного електронним цифровим підписом. Електронне повідомлення надсилається митному органу протягом чотирьох годин з моменту фактичного розміщення товарів на митному складі. Митниця надсилає утримувачу митного складу підтвердження дати та часу отримання електронного повідомлення. Розміщення товарів на митному складі дозволу митного органу не потребує.

Строк зберігання товарів у митному режимі митного складу не може перевищувати 1095 днів від дня поміщення цих товарів у зазначений митний режим. Строк зберігання в митному режимі митного складу підакцизних товарів, іноземних товарів, які були попередньо поміщені у митні режими транзиту, тимчасового ввезення або переробки на митній території України, а також продуктів переробки не може перевищувати 365 днів від дня поміщення їх у митний режим митного складу.

Іноземні товари, що зберігаються в митному режимі митного складу, до закінчення строку їх придатності або строків зберігання повинні бути задекларовані для ввезення на митну територію України в іншому митному режимі або реекспортовані. Якщо іноземні товари під час зберігання в митному режимі митного складу були зіпсовані або ушкоджені внаслідок аварії чи дії обставин непереборної сили, такі товари за умови належного підтвердження зазначених фактів дозволяється декларувати для вільного обігу на митній території України так, ніби вони були ввезені в зіпсованому (ушкодженому) стані.

Строк зберігання у митному режимі митного складу товарів, призначених для експорту, не може перевищувати одного року з дати поміщення їх у цей режим. До закінчення зазначеного строку такі товари повинні бути вивезені за межі митної території України.

З товарами, що зберігаються на митному складі, без дозволу митного органу можуть проводитися прості складські операції, необхідні для забезпечення збереження цих товарів. Власник товарів, що зберігаються в митному режимі митного складу на митному складі, або уповноважена ним особа з дозволу митного органу може проводити підготовку таких товарів до продажу (відчуження) та транспортування (рис. 7.5). Операції, що проводяться з товарами, які зберігаються в митному режимі митного складу на митному складі, не повинні змінювати характеристик, за якими ці товари були класифіковані згідно з УКТЗЕД.

Рис. 7.5. Перелік операцій, що можуть проводитися з товарами, які поміщені в митний режим митного складу

Іноземні товари, поміщені в митний режим митного складу, зберігають статус іноземних товарів. Українські товари, поміщені в митний режим митного

складу, втрачають статус українських товарів з моменту відшкодування сум податку на додану вартість відповідно до положень Податкового кодексу України.

З дозволу митного органу та за умови надання фінансової гарантії товари, поміщені у митний режим митного складу, можуть тимчасово з наступним поверненням вивозитися з митного складу на строк, обумовлений метою такого вивезення, але не більший ніж 45 днів. Не підлягають тимчасовому випуску з наступним поверненням товари, що використовуватимуться для виробництва, упаковки, експлуатації природних ресурсів, будівництва, ремонту чи обслуговування, виконання земляних або інших подібних робіт.

Митний режим митного складу завершується шляхом поміщення товарів, поміщених у цей митний режим, в інший митний режим.

Митний режим митного складу припиняється митницею у разі:

1) передачі товарів на склад митного органу у зв'язку із закінченням строків зберігання в режимі митного складу;

2) конфіскації товарів;

3) повної втрати товарів унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили, за умови підтвердження факту аварії або дії обставин непереборної сили у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну митну політику.

Після перебування на митному складі товари, оформлені у митні режими експорту, реекспорту, транзиту, тимчасового вивезення, переробки за межами митної території України, повинні бути в установлений строк вивезені за межі митної території України або поміщені в інший митний режим, який дозволяється щодо таких товарів. У разі поміщення товарів, що зберігаються на митному складі в інший митний режим, митниця встановлює строк для вивезення зазначених товарів з митного складу, виходячи з наявних транспортних засобів та навантажувально-розвантажувальної техніки, але не менший, ніж п'ять робочих днів.

Вільна митна зона – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться на територію вільної митної зони та вивозяться з цієї території за межі митної території України із звільненням від оподаткування митними платежами

та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а українські товари ввозяться на територію вільної митної зони із оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання.

Згідно ст. 430 Митного кодексу України вільна митна зона - це відповідним чином облаштована територія або склад, що призначені для зберігання товарів під митним контролем, їх переробки та/або виробництва нових товарів. Залежно від мети створення виділяють вільні митні зони трьох типів: комерційного, сервісного та промислового (рис. 7.6).

Товари, поміщені в митний режим вільної митної зони, протягом усього строку перебування у цьому режимі перебувають під митним контролем.

Операції з поміщеними у митний режим вільної митної зони товарами, що знаходяться на територіях вільних митних зон комерційного типу, обмежуються лише простими складськими операціями, необхідними для забезпечення збереження цих товарів. Також допускаються подрібнення партій, формування відправлень, сортування, пакування, перепакування, маркування, навантаження, вивантаження, перевантаження та інші подібні операції.

Рис. 7.6. Типи вільних митних зон

З поміщеними у митний режим вільної митної зони товарами, що знаходяться на територіях вільних митних зон сервісного типу, дозволяється здійснення операцій, пов'язаних із ремонтом, модернізацією, будівництвом повітряних, морських і річкових суден, інших плавучих засобів, їх складових

частин, а також операцій, необхідність у яких виникла у зв'язку з експлуатацією вільної митної зони цього типу.

Переліки видів товарів, які можуть бути поміщені у митний режим вільної митної зони з метою розміщення на територіях вільних митних зон промислового типу, та виробничих операцій, які можуть здійснюватися з такими товарами, визначаються окремими законами України для кожної такої зони.

Поміщення українських товарів у митний режим вільної митної зони для цілей оподаткування вважається експортом цих товарів. Іноземні товари, що ввозяться на територію вільної митної зони, допускаються на зазначену територію з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами.

Поміщення товарів у митний режим вільної митної зони, а також зміна цього митного режиму здійснюються митним органом, у зоні діяльності якого знаходиться така зона.

Для поміщення іноземних товарів у митний режим вільної митної зони та розміщення їх на територіях вільних митних зон комерційного типу, що розташовані в морських, річкових портах чи аеропортах, в межах яких є пункти пропуску через державний кордон України, використовуються транспортні або комерційні документи, які містять опис таких товарів та супроводжують їх при ввезенні.

Товари можуть перебувати в митному режимі вільної митної зони на території вільної митної зони протягом усього часу функціонування відповідної вільної митної зони. Товари, що перебувають на території вільної митної зони у митному режимі вільної митної зони, або товари, вироблені на території цієї зони, можуть бути вивезені повністю або частково на територію іншої вільної митної зони, за умови виконання митних формальностей для митних режимів транзиту та вільної митної зони.

Іноземні товари, поміщені у митний режим вільної митної зони, зберігають статус іноземних товарів. Товари, виготовлені (вироблені, одержані) у вільній митній зоні, мають статус іноземних товарів та вважаються такими, що поміщені у митний режим вільної митної зони. Українські товари, поміщені у митний режим вільної митної зони, отримують статус іноземних товарів.

Митний режим вільної митної зони завершується шляхом реекспорту товарів, поміщених у цей митний режим, або поміщення їх у інший митний режим. Для реекспорту іноземних товарів, поміщених у митний режим вільної митної зони використовуються транспортні або комерційні документи, які містять опис таких товарів та супроводжують їх при вивезенні. Якщо встановлені законом заборони або обмеження щодо імпорту відповідних товарів, які діяли під час перебування цих товарів у митному режимі вільної митної зони, скасовано, дозволяється завершення митного режиму вільної митної зони шляхом випуску зазначених товарів для вільного обігу на митній території України.

Митний режим вільної митної зони припиняється митницею у разі:

- 1) конфіскації товарів;
- 2) повної втрати товарів унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили, за умови підтвердження факту аварії або дії обставин непереборної сили у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Випуск у вільний обіг продуктів переробки товарів, поміщених у митний режим вільної митної зони, здійснюється зі сплатою митних платежів та процентів, що підлягали б сплаті у разі перенесення строків сплати митних платежів у зв'язку з наданням розстрочення або відстрочення їх сплати.

Безмитна торгівля – це митний режим, відповідно до якого товари, не призначені для вільного обігу на митній території України, знаходяться та реалізуються для вивезення за межі митної території України під митним контролем у пунктах пропуску через державний кордон України, відкритих для міжнародного сполучення, та на повітряних і водних транспортних засобах комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт та експорт таких товарів, та без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.⁹⁵

---

⁹⁵Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

У митний режим безмитної торгівлі поміщуються іноземні та українські товари, які ввозяться з-за меж митної території України або вивозяться з митної території України.

Поміщення товарів у митний режим безмитної торгівлі, а також зміна цього митного режиму здійснюється митним органом, у зоні діяльності якого розташований відповідний магазин безмитної торгівлі. Товари можуть перебувати в митному режимі безмитної торгівлі протягом всього строку їх придатності для споживання та/або використання. Протягом строку перебування у даному митному режимі товари знаходяться під митним контролем.

Постачання товарів магазинами безмитної торгівлі на повітряні та водні транспортні засоби комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, для реалізації пасажиром цих рейсів здійснюється за письмовою заявою утримувача магазину безмитної торгівлі на ім'я керівника митниці та на підставі відповідного договору між утримувачем магазину безмитної торгівлі та підприємством - експлуатантом зазначених транспортних засобів. Копія такого договору додається до заяви.

Постачання товарів магазином безмитної торгівлі на борт повітряного (водного) транспортного засобу комерційного призначення здійснюється під контролем посадових осіб митниці в контейнерах під митним забезпеченням. Посадовій особі митного органу, яка здійснює митний контроль та митне оформлення зазначених товарів, подаються товаросупровідні документи та звіт про такі товари (поставлені, реалізовані та не реалізовані). Посадова особа митниці перевіряє відповідність товарів у контейнері відомостям, наведеним у звіті, та за відсутності зауважень погоджує постачання товарів шляхом проставлення на звіті відбитка особистої номерної печатки. Крім того представник митного органу має право перевірити вміст контейнера на будь-якому етапі постачання товарів магазином безмитної торгівлі на транспортний засіб та повернення цих товарів до зазначеного магазину.

Іноземні товари, поміщені у митний режим безмитної торгівлі, зберігають статус іноземних товарів, а українські – отримують статус іноземних товарів.

Митний режим безмитної торгівлі завершується шляхом реекспорту товарів, поміщених у цей митний режим, або поміщення їх у інший митний

режим. У разі псування таких товарів вони підлягають поміщенню у митний режим знищення або руйнування утримувачем магазину безмитної торгівлі.

Митний режим безмитної торгівлі припиняється у разі: 1) конфіскації товарів; 2) повної втрати товарів унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Переробка на митній території – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари піддаються у встановленому законодавством порядку переробці без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за умови подальшого реекспорту продуктів переробки.⁹⁶

Поміщення товарів у митний режим переробки на митній території здійснюється з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами. У процесі переробки іноземних товарів не допускається використання українських товарів (крім палива та енергії), на які законом встановлено вивізне мито.

Поміщення товарів у митний режим переробки на митній території допускається з письмового дозволу митниці за заявою власника цих товарів або уповноваженої ним особи. Разом із заявою митному органу подаються наступні документи: 1) зовнішньоекономічні договори або документи, що їх замінюють, на підставі яких здійснюватиметься переробка товарів; 2) технологічні схеми переробки; 3) інші документи за бажанням власника товарів або уповноваженої ним особи (висновки державних органів, експертних установ, організацій, державні стандарти й стандарти підприємства, технічні умови тощо).

Дозвіл на переробку товарів на митній території України видається митним органом підприємству безоплатно протягом п'яти робочих днів від дати реєстрації відповідної заяви. У дозволі зазначається перелік операцій з переробки та спосіб їх здійснення. Рішення про відмову у видачі такого дозволу приймається у випадку недостатності, невідповідності або ж недостовірності інформації, що міститься у поданих заявником документах.

---

⁹⁶ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

Кількість операцій з переробки товарів у митному режимі переробки на митній території не обмежується. Операції з переробки товарів можуть включати:

1) власне переробку товарів, у тому числі: обробку, монтаж, демонтаж, використання окремих товарів, які сприяють чи полегшують процес виготовлення продуктів переробки;

2) ремонт товарів, у тому числі модернізацію, відновлення та регулювання, калібрування.

Строк переробки товарів на митній території України встановлюється митницею у кожному випадку під час видачі дозволу підприємству, (виходячи з тривалості процесу переробки товарів та розпорядження продуктами їх переробки). Однак загальний строк переробки не може перевищувати 365 днів.

Товари, поміщені в митний режим переробки на митній території, а також продукти їх переробки протягом всього строку перебування в цьому режимі знаходяться під митним контролем. Митниці можуть проводити їх перевірку у будь-якої особи, яка здійснює операції з переробки таких товарів.

Під час реекспорту продуктів переробки вони підлягають декларуванню з поданням переліку українських товарів, витрачених під час здійснення операцій з переробки іноземних товарів, із зазначенням їх кількості та вартості. Декларант має право заявити повністю використані під час переробки українські товари (крім палива та енергії) у митний режим експорту. Продукти переробки також можуть бути реалізовані на митній території України. У таких випадках вони підлягають митному оформленню відповідно до митного режиму імпорту з оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, передбачених законом.

Іноземні товари, поміщені у митний режим переробки на митній території, зберігають статус іноземних товарів. Продукти переробки, залишки (відходи), виготовлені (одержані) в процесі здійснення операцій з переробки іноземних товарів, мають статус іноземних товарів та вважаються такими, що поміщені у митний режим переробки на митній території.

Митний режим переробки на митній території завершується шляхом реекспорту продуктів переробки чи поміщення їх в інший митний режим.

Припинення дії даного митного режиму здійснюється митним органом у випадку конфіскації товарів або повної їх втрати унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

У разі відкликання дозволу на переробку товарів підприємство повинне: 1) протягом 20 днів від дати відкликання завершити розпочаті операції з переробки; 2) до 30 днів із дня відкликання вивезти з території України або заявити в інший митний режим товари, поміщені в митний режим переробки.

Переробка за межами митної території – це митний режим, відповідно до якого українські товари піддаються у встановленому законодавством порядку переробці за межами митної території України без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за умови повернення цих товарів або продуктів їх переробки на митну територію України у митному режимі імпорту.⁹⁷ Операції з переробки можуть включати власне переробку (обробку, монтаж, демонтаж тощо) або ремонт товарів.

Поміщення товарів у митний режим переробки за межами митної території допускається з письмового дозволу митницею за заявою власника цих товарів або уповноваженої ним особи. Разом із заявою подається такий же пакет документів як і для митного режиму переробки на митній території України (див. вище). Дозвіл на переробку товарів за межами митної території України видається підприємству митним органом безоплатно протягом п'яти робочих днів з дати реєстрації відповідної заяви. У дозволі зазначається перелік операцій з переробки та спосіб їх здійснення.

Під час ввезення продуктів переробки іноземні товари, які були витрачені у процесі переробки товарів, що вивозилися, декларуванню не підлягають.

Повне звільнення від оподаткування митними платежами застосовується до товарів, які були поміщені у митний режим переробки за межами митної території та в межах визначеного строку повертаються на митну територію України:

1) у тому самому стані, в якому вони були вивезені за межі митної території України;

---

⁹⁷ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

2) у відремонтованому вигляді, якщо ремонт проведено в рамках гарантійних зобов'язань.

До продуктів переробки застосовується часткове звільнення від оподаткування митними платежами, відповідно до якого сплаті підлягає позитивна різниця між сумою митних платежів, нарахованих на продукти переробки, та сумою митних платежів, яка підлягала б сплаті у разі імпорту відповідних товарів, які були вивезені за межі митної території України для переробки.

Товари, поміщені у митний режим переробки за межами митної території, та/або продукти їх переробки можуть бути реалізовані за межами митної території України за умови митного оформлення товарів, поміщених у митний режим переробки за межами митної території, у митний режим експорту з дотриманням вимог Митного кодексу України та інших законодавчих актів України.

Українські товари, поміщені у митний режим переробки за межами митної території, отримують статус іноземних товарів з моменту їх фактичного вивезення за межі митної території України. Продукти переробки, виготовлені (одержані) у процесі здійснення операцій з переробки товарів, мають статус іноземних товарів та вважаються такими, що поміщені у митний режим переробки за межами митної території. Митний режим переробки за межами митної території завершується:

- 1) шляхом імпорту продуктів переробки;
- 2) шляхом реімпорту відповідно товарів, що вивозилися в режимі переробки за межами митної території;
- 3) шляхом експорту продуктів переробки чи товарів, що вивозилися в режимі переробки за межами митної території;
- 4) у випадках конфіскації товарів або повної їх втрати унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

У разі відкликання дозволу на переробку товари, поміщені в митний режим переробки за межами митної території, повинні бути заявлені до іншого митного режиму протягом 20 днів від дати відкликання дозволу. У разі

невиконання підприємством зазначеної вимоги зобов'язання, забезпечені гарантією (якщо така гарантія надавалася), підлягають виконанню.

Знищення або руйнування – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари під митним контролем знищуються або приводяться у стан, який виключає можливість їх використання, з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт цих товарів, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.⁹⁸

Знищення або руйнування товарів допускається з письмового дозволу митниці за заявою власника товарів чи уповноваженої ним особи. Дозвіл на поміщення товарів у зазначений митний режим видається митним органом, якщо власником чи уповноваженою ним особою:

1) укладено договір на знищення (руйнування) товарів з підприємством, уповноваженим відповідно до законодавства України на знищення (руйнування) відповідних категорій товарів;

2) отримано дозволу на знищення (руйнування) товарів від державних органів, до повноважень яких належить контроль за переміщенням таких товарів.

Дозвіл на поміщення товарів у митний режим знищення або руйнування видається митницею безоплатно протягом трьох робочих днів з дати реєстрації відповідної заяви. У разі відмови у видачі дозволу митний орган зобов'язаний у зазначений строк письмово або в електронній формі повідомити особу, яка звернулася за отриманням дозволу, про підстави відмови.

Не вважаються операціями зі знищення або руйнування товарів:

1) використання для споживання тваринами товарів, попередньо призначених для споживання людиною;

2) проведення з товарами операцій з переробки;

3) отримання продуктів переробки, включаючи монтаж, демонтаж, переробку або обробку товарів;

4) ремонт товарів, включаючи їх відновлення;

---

⁹⁸ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

5) використання товарів як таких, що полегшують процес виготовлення продуктів переробки, якщо самі вони при цьому повністю витрачаються.

Якщо товари, які передбачається знищити або зруйнувати, можуть бути поміщені у митний режим відмови на користь держави, митний орган письмово пропонує декларантові обрати цей митний режим. За згоди власника товарів з пропозицією митниці ці товари поміщуються в митний режим відмови на користь держави.

Поміщення товарів у митний режим знищення або руйнування здійснюється митницею, у зоні діяльності якої проводяться операції зі знищення або руйнування.

Знищенню або руйнуванню можуть підлягати наступні товари:

1) лікарські і наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори;

2) неякісна та небезпечна продукція;

3) військова, мисливська, спортивна вогнепальна зброя та боєприпаси до неї;

4) холодна і пневматична зброя;

5) вибухові речовини;

6) спеціальні засоби, заряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, засоби індивідуального захисту, засоби активної оборони та засоби для виконання спеціальних операцій і оперативно-розшукових заходів.

Знищення або руйнування товарів здійснюється за рахунок їх власника, уповноваженої ним особи чи інших заінтересованих осіб. Залишки та відходи, що утворилися в результаті знищення або руйнування товарів, які мають господарську цінність, підлягають поміщенню протягом 10 днів від дати знищення товарів у відповідний митний режим як іноземні товари, які перебувають під митним контролем.

Митний режим знищення або руйнування завершується після виконання операцій із знищення або руйнування товарів та декларування у відповідний митний режим їх залишків.

Відмова на користь держави – це митний режим, відповідно до якого власник відмовляється від іноземних товарів на користь держави без будь-яких умов на свою користь.⁹⁹

У митний режим відмови на користь держави поміщуються іноземні товари. Відмова здійснюється за відповідною письмовою заявою власника цих товарів та з дозволу митного органу. Іноземні товари поміщуються у даний митний режим із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Митний режим відмови на користь держави завершується після розміщення товарів на складі митниці. Відповідальність за неправомірне розпорядження товарами шляхом їх поміщення в митний режим відмови на користь держави несе декларант. Митні органи не відшкодовують будь-які майнові претензії осіб, які мають повноваження щодо товарів, від яких декларант відмовився на користь держави.

Питання для самоперевірки

1. В чому полягає сутність зовнішньоекономічної операції?
2. Прокласифікуйте зовнішньоекономічні операції, які здійснюються в міжнародній торгівлі.
3. Яка функціональна роль посередника при здійсненні зовнішньоекономічної операції?
4. Які види зовнішньоекономічних документів використовують в Україні?
5. Що таке митний режим та які митні режими застосовуються в Україні?
6. Як можна класифікувати митні режими?
7. Які функції виконують митні режими?
8. Охарактеризуйте процедуру поміщення товарів у митний режим імпорту.
9. До яких товарів може застосовуватися митний режим реімпорту (реекспорту)?

---

⁹⁹ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.2013) /Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>

10. Яким чином здійснюється поміщення товарів у митний режим тимчасового ввезення та до яких товарів може бути застосований даний митний режим?

РОЗДІЛ VIII

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

8.1. Фіскальне регулювання ЗЕД в країнах Європейського Союзу

В сучасних умовах вибір інструментів фіскального регулювання передусім визначається обраною моделлю розвитку ринку. Так, характерною рисою оподаткування у США є відносно помірний його рівень, однак і рівень витрат з боку держави на соціальну сферу також є помірним. Азійські моделі розвитку ринку (китайська, японська) радикально відрізняються від американської та європейських, оскільки їх формування відбувалося під впливом інших культурних традицій та релігійних переконань.

Європейська модель розвитку ринку характеризується більшими гарантіями з боку держави, що супроводжується і вищим рівнем оподаткування.

Найвищий рівень централізації ВВП характерний для скандинавських країн, які відзначаються і найбільшим обсягом державного сектору та найвищими соціальними гарантіями (додаток Г).

Минуле століття характеризується активним створенням економічних інтеграційних угруповань. Прикладом економічної інтеграції, яка не має аналогів, став Європейський Союз, що поєднує в єдиній митній, торговій, правовій та економічній політиці двадцять вісім європейських держав. Фіскальне регулювання ЗЕД знаходить свій відбиток в джерелах митного права, до яких відносять установчі договори ЄС; нормативно-правові акти інституцій ЄС; рішення суду; міжнародні договори ЄС та країн-членів.

Процес економічного розвитку Європейського Союзу відповідає наступним ступеням економічної інтеграції¹⁰⁰:

- секторальна інтеграція – пов'язана з усуненням торговельних бар'єрів, щодо виробництва, в одному або декількох секторах національної економіки;
- зона вільної торгівлі – група двох або більше митних територій, на яких мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями стосовно товарів, які походять з таких територій.

Фіскальне регулювання ЗЕД країн-членів ЄС є значною мірою уніфікованою. Це пов'язано з тим, що Європейський Союз заснований на делегуванні країнами-членами частини власного суверенітету наднаціональним структурам. Згідно із засновницьких договорів фіскальне регулювання є однією із тих сфер, що потрапила у юрисдикцію інтеграційного об'єднання.

Норми права ЄС регламентують дві головні сфери фіскального регулювання:

- відносини всередині митного союзу, що утворений країнами-членами;
- відносини, що регулюють товарообмін Євросоюзу з третіми країнами.

Угодою про Європейський Союз встановлена виключна компетенція даного інтеграційного об'єднання в сфері митного та зовнішньоторговельного регулювання. Однак, в окремих випадках країни-члени мають право приймати власні національні нормативно-правові акти щодо:

---

¹⁰⁰ Митне регулювання в ЄС та Україні: порівняльно-правове дослідження. К.: ТОВ «Ніка-Прінт», 2005. 832 с.

- заборони та обмеження імпорту і експорту на основі суспільної моралі та безпеки; захисту здоров'я та життя населення; охорони рослин і тварин; охорони національного історичного, археологічного та художнього надбання; охорони промислової та комерційної власності;

- засобів захисту прав споживачів та охорони навколишнього середовища;

- реалізації прав та обов'язків за угодами країн ЄС з третіми країнами, які були укладені до 1 січня 1958 року, а для нових членів ЄС – до дати їх приєднання до Союзу.

Розвиток та становлення митного права Європейського Співтовариства прямо пов'язані зі створенням митного союзу на рівні ЄС, що передбачає загальний простір, у якому здійснюється вільний обіг товарів та переміщення осіб. При цьому установлюється спільний простір для суб'єктів ЄС для вжиття заходів в області торгової, тарифної і нетарифної політики відносно третіх країн. Правовими актами ЄС визначено межі митної території Союзу, на якій, крім деяких випадків, застосовується єдине митне законодавство.

Зважаючи на те, що основою Європейського Економічного Співтовариства є саме митний союз, Співтовариство стало перед нагальною потребою уніфікації норм митного законодавства держав-членів. Митний кодекс ЄС узагальнив положення митного законодавства, які містилися у значній кількості регламентів та директив Співтовариства. Кодекс містить загальні правила та процедури, які забезпечують застосування тарифних і інших заходів, запроваджених на рівні Співтовариства у зв'язку з торгівлею товарами між Співтовариством та третіми країнами. Також митний кодекс ЄС регулює заходи спільної сільськогосподарської та торговельної політики. Прийняття Митного кодексу створило єдину правову базу митної справи в ЄС, яка є обов'язковою для застосування на всій митній території Співтовариства і зафіксувало межі правоздатності ЄС в області митної справи.

Митна система Європейського Союзу передбачає наявність Єдиного митного тарифу, єдиних норм та правил оцінювання митної вартості товарів, встановлення країни походження товарів, єдиного порядку переміщення товарів через митний кордон Співтовариства. Єдиний митний тариф ЄС – сукупність

ставок мита, що застосовуються до товарів, які ввозяться на єдину митну територію ЄС з третіх країн.

Єдиний митний тариф є важливою умовою існування митного союзу. В договорі про заснування ЄЕС міститься вимога про прийняття єдиного митного тарифу країнами Співтовариства з метою врегулювання відносин торгового характеру з третіми країнами. Фундаментом формування єдиного митного тарифу Європейського Союзу стали митні тарифи наступних країн: Німеччини, Італії, Франції та країн Бенілюксу. Основними елементами, які враховувалися при формуванні та встановленні спільного митного тарифу стали: товарна номенклатура; митна вартість товарів; країна походження товарів. Вирішальну роль при застосуванні єдиного митного тарифу у відносинах з третіми країнами мають міжнародні угоди, насамперед Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), а також різні тарифні пільги, що встановлені на певні види і категорії товарів, які походять з окремих держав.

Сьогодні у ЄС діє TARIC (The Integrated Tariff of the European Communities) – централізована база даних інтегрованої системи митних тарифів Європейського Союзу. TARIC складається майже зі ста різноманітних баз даних та базується на комбінованій номенклатурі (CN). Варто зауважити, що внаслідок Уругвайського раунду переговорів у ГАТТ, середньозважений митний тариф Європейського Союзу знизився приблизно до 3%.

Базою для нарахування і стягнення мита та інших обов'язкових платежів є митна вартість товару. Питання обчислення митної вартості товару регламентуються Митним кодексом та Імплементативним кодексом Європейського Союзу. У ст. 28 Митного Кодексу наведено наступне визначення митної вартості імпортованого товару: «митна вартість імпортованого товару – вартість угоди, тобто ціна, яка фактично сплачена або яка має бути сплачена за товар, під час його продажу для експорту на митну територію Співтовариства».

101

Митні правила країн ЄС обмежують ввезення на територію Співтовариства деяких видів товарів. Окрім цього, існують цінові ліміти для

---

¹⁰¹ Таможенный кодекс Европейского Сообщества / Регламент Совета № 450/2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47240>

імпортованих товарів. Метою таких обмежень є недопущення шкоди від ввезених товарів населенню держави-члена, самій державі та її економіці. Так, встановлено обмеження на ввезення алкогольних (міцних і неміцних) напоїв, продуктів тваринного походження, тютюнових виробів, кави та парфумів. Загалом кожна країна ЄС має власні норми щодо ввезення товарів, у яких багато спільного, однак є і окремі відмінності.

З 1 січня 2001 року в межах реформи Митного кодексу ЄС в частині забезпечення безпеки введено норму про обов'язковість надання відомостей щодо безпечності імпортованого товару. На виконання даної норми введено «загальну декларацію прибуття» – нову форму електронної декларації для усіх видів транспорту. Постачальники імпортованих товарів зобов'язані попередньо, до прибуття товарів у митний пункт пропуску, надати митним органам електронні декларації. Це дозволяє митним органам країн-членів ЄС завчасно виявляти шкідливі товари та не затримувати товари, які викликають довіру та є безпечними. Декларація подається не пізніше, ніж за добу до прибуття товару у портові митні пункти та за одну годину – на автомобільні та повітряні пункти пропуску через митний кордон Співтовариства. Відомості про безпечність в обов'язковому порядку подаються і щодо товарів, які підлягають експорту за межі митної території Європейського Союзу.

Таким чином, основними юридичними документами ЄС, у відповідності до яких здійснюється торгівля з третіми країнами є Митний кодекс Європейського Союзу, Регламент Ради № 2454/93¹⁰², а також Розділ II «Вільне пересування товарів (ст. 28-37) Угоди про створення Європейського Союзу.¹⁰³

Митна система передбачає застосування митних процедур економічного змісту. Процедури економічного змісту включають питання, що пов'язані з роботою митних складів, вільними зонами провезення товарів під митним контролем, тимчасовим допуском контейнерів, внутрішньою переробкою товарів.

Серед джерел митного права ЄС можна виділити акти первинного та вторинного права. Найважливіше місце серед первинних джерел займає

---

¹⁰² Commission Regulation (EEC) № 2454/93 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993R2454:EN:HTML>

¹⁰³ Treaty on European Union - Maastricht Treaty [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf

Римський договір, який був підписаний у 1957 році та сформував загальні поняття і принципи Митного союзу держав-членів.¹⁰⁴ Римський договір передбачав усунення між країнами-членами митних зборів і кількісних обмежень в торгівлі, а також будь-яких інших заходів з еквівалентним ефектом. Договір також вміщував питання щодо:

- регулювання державного субсидування;
- гармонізації виробничих стандартів;
- спостереження за діяльністю державних монополій;
- гармонізації структури, ставок і бази оподаткування непрямих податків;
- абсолютної заборони дискримінації з міркувань національної приналежності;
- усунення між країнами-членами митних зборів і кількісних обмежень в торгівлі;
- ліквідація між державами-членами перешкод для вільного пересування осіб, послуг та капіталів. Серед актів вторинного права можна виділити ряд регламентів, а саме Регламент № 2813/92 від 12 жовтня 1992 року, який визначив порядок введення в дію Митного кодексу Європейського Союзу, а також Регламент № 2454/93, який детально визначив порядок застосування митного законодавства.

Не менш відомою є, так звана, Шоста директива по ПДВ, яка присвячена питанням непрямого оподаткування. Іншим джерелом є численні рішення Суду Європейського Союзу. У зв'язку з цим багато уваги приділяється інкорпорації цих рішень. Дані судові рішення роз'яснюють, визначають та встановлюють порядок використання, тлумачення, деталізації установчих договорів та інших нормативно-правових актів ЄС. Ряд рішень Суду відіграють важливу роль у закріпленні наднаціонального характеру європейського права. Система джерел митного права базується на принципі пріоритету права ЄС.¹⁰⁵

Отже, основою функціонування Європейського Союзу є Митний союз, який передбачає вільний рух товарів і послуг між державами-членами ЄС та

---

¹⁰⁴ Treaties of Rome : EEC and EURATOM treaties [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E>.

¹⁰⁵ Кузняк Б. Я., Свічкарь В. А. Особливості митного регулювання в країнах Європейського Союзу. *Ефективна економіка*. № 4. 2018.

існування єдиного митного тарифу стосовно до третіх країн. Для досягнення цілей Митного союзу були вжиті такі дії у сфері фіскального регулювання ЗЕД: ліквідовані мита та аналогічні збори між країнами-членами, прийняті певні загальні умови в сфері непрямого оподаткування, введені єдині зовнішні тарифи, ліквідовані кількісні обмеження та аналогічні заходи у внутрішній торгівлі між державами-членами. Ці заходи значно прискорили процес започаткування єдиної валютної системи Євросоюзу, що наблизило його до кінцевої мети - повна економічна інтеграція та створення економічного союзу. Митний кодекс постійно вдосконалюється, до нього вносяться необхідні поправки, враховуючи зміни, які відбуваються у функціонуванні Європейського Союзу. Митне законодавство дозволяє Європейському Союзу організувати та проводити єдину митну політику, здійснювати фіскальне регулювання ЗЕД за встановленими правилами, стимулювати розвиток внутрішнього ринку, проводити успішну єдину торговельну політику в інтересах країн-членів Євросоюзу.

Доцільно охарактеризувати особливості використання інструментів фіскального регулювання ЗЕД у взаємовідносинах між ЄС і Україною. Аналізуючи трансформації торговельної політики внаслідок реалізації поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) можна відзначити перші результати запровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС для національної економіки.

Таблиця 8.1

Позитивні та негативні наслідки створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ)

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Поліпшення доступу українських товарів, послуг, капіталів і технологій на ринок ЄС	Необхідність залучення значних фінансових ресурсів для забезпечення адаптації та імплементації нових актів законодавства
Поліпшення умов експорту української продукції у зв'язку з отриманням цінової переваги за рахунок скасування ввізного мита	Зростання фінансових витрат виробників у зв'язку з високими стандартами виробництва та якості
Підвищення обсягів двосторонньої торгівлі та збільшення надходження валютних коштів	Посилення конкурентного тиску на внутрішньому ринку України
Розширення номенклатури товарів і послуг на внутрішньому ринку	Втрата для окремих галузей промисловості внутрішнього ринку України внаслідок низького рівня конкурентоспроможності

Створення гармонізованого правового поля для забезпечення діяльності суб'єктів торговельних відносин шляхом наближення законодавства України із законодавством ЄС	Збільшення рівня імпортозалежності внутрішнього ринку від продукції з ЄС
---	--

Першою домінантою є зростання товарообороту між країнами та зростання частки європейських країн в структурі зовнішньої торгівлі України. Вперше з 2014 р. частка ЄС у 2017 р. перевищила 40 % загального товарного експорту України, а у 2016 р. теж прослідковувалися відповідні трансформації, так частка країн ЄС у порівнянні з 2015 р. збільшилась і становила в експорті 37,1 %, а в імпорті - 43,7 % (у 2014 р. - 31,5 % та 38,7 %).¹⁰⁶

Визначаючи особливості трансформацій торгової політики протягом останніх чотирьох років, коли для українських експортерів де-факто почала діяти зона вільної торгівлі з Європейського Союзу, нагадаємо, що де-юре тимчасове застосування розділу IV Угоди про асоціацію розпочалось лише 1 січня 2016 р. Однак з кінця квітня 2014 р. запрацювали автономні торговельні преференції ЄС, що забезпечили вихід на європейський ринок для українських товарів на тих самих умовах, що й в рамках поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

Зменшення ввізних мит є основною відправною точкою для створення зони вільної торгівлі. ПВЗВТ майже повністю лібералізує торгівлю товарами між Україною та ЄС, але із значною асиметрією, оскільки ЄС вже скасував ввізні мита в повному обсязі і негайно для більшості товарів, у той час як Україна відкриватиме ринок для багатьох товарів протягом трьох-семи років. Це унікальна можливість для українських виробників збільшити свій експорт на ринок ЄС, перш ніж на внутрішньому ринку розпочнеться повноцінна конкуренція. Проте для багатьох сільськогосподарських товарів безмитна торгівля залишалась обмеженою через існування тарифних квот. Однак останні не є ключовим обмеженням українського експорту в ЄС доти, доки не будуть запроваджені стандарти ЄС щодо безпечності харчових продуктів.¹⁰⁷

¹⁰⁶ БАЛЕЖЕНТИС А., ЯЦЕНКО О. Асиметрії торговельної інтеграції України та ЄС. *Міжнародна економічна політика*. №1. 2018.

¹⁰⁷ Емерсон М. Україна та Європа [Електронний ресурс] / М. Емерсон, В. Мовчан . Центр європейських політичних досліджень (CEPS), Брюссель; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД),

Зниження мита або його скасування стимулює двосторонню торгівлю, натомість гармонізація законодавства зазвичай пролонгована у часі і наслідки стануть очевидними пізніше. Так, товарна структура експорту України в ЄС залишалась сталою протягом останніх років, незважаючи на анексію Криму та воєнні дії на сході країни. Проте зниження ввізних мит ЄС не призвело до разючих змін у структурі зовнішньої торгівлі. Експерти пояснюють це тим, що нижчими митами в першу чергу скористались ті виробники, які вже експортували до ЄС¹⁰⁸. Відзначається, що структурні зрушення в національній економіці стануть помітнішими лише за кілька років, адже встановлення нових зв'язків та просування нових товарів потребує додаткового часу, найчастіше 4-5 років. В цьому контексті прослідковуються асиметрії торгівлі. Нинішня структура експорту та імпорту демонструє небезпечну для України технологічну диспропорційність: сировинний імпорт з України та високотехнологічний експорт ЄС; збереження негативного сальдо в зовнішній торгівлі за більшістю груп товарів; обмежений вихід вітчизняного бізнесу на європейський ринок.

Досліджуючи ввізні мита, то за оцінками МЕРТ, в рамках автономних торговельних преференцій були обнулені мита ЄС на 94,7% товарної номенклатури промислових товарів, а за 83,4% сільськогосподарських товарів та товарів харчової промисловості ЄС скасував мита, а до 15,9% почали діяти тарифні квоти. Останнє інтерпретується як заборони на експорт, тобто при перевищенні тарифної квоти застосовується мито. Середня ставка мита для українських товарів впала з 4,9% до 0,5%, середньозважена - з 5% до 2,6%.¹⁰⁹

Україна знизила з 2016 р. середнє ввізне мито на промислові товари з 3,8% до 1,1%, а на продукцію сільського господарства та харчової промисловості — з 8,6% до 5,6%. Загалом, зменшення та занулення мит зачепило 70% товарної номенклатури. В наступні роки мита на промтовари поступово знизяться до нуля, але для частки сільгосптоварів залишаться

Київ. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: http://www.3dcftas.eu/system/tdf/ua_brochure_EU_UKR_1.pdf?file=1&type=node&id=258&force=.

¹⁰⁸ Що змінилося в українській економіці від Угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. — Європейська правда. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/05/18/7049377/>.

¹⁰⁹ Проект «розуміння угод про асоціацію між ЄС та Україною, Молдовою і Грузією» [Електронний ресурс] // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ier.com.ua/ua/3dcftas>.

ненульовими. Також Україна застосуватиме тарифні квоти до трьох товарів — двох видів м'яса та цукру.

Найбільше скорочення відбулося в галузі сільського господарства та легкій промисловості. Проте, для частини товарів скасування мит не означає автоматичного покращення доступу до ринку, адже актуалізується питання відносно виконання вимог стосовно безпечності продукції. Рівночасно збереглися мита на окремі товарні позиції, такі як взуття, головні убори; вироби з каменю, гіпсу тощо; продукти рослинного походження та транспортні засоби тощо, проте надалі плавно відбуватиметься зниження мит на ці товари. Найперше необхідно відзначити, що початкові умови для створення ЗВТ між ЄС та Україною є несиметричними та навіть дискримінаційними по відношенню до України. Для ЄС характерна наявність великої кількості специфічних та комбінованих ставок увізного мита, тоді як в Україні ставки ввізного мита переважно адвалерні. На відміну від України ЄС застосовує складну структуру комбінованих ставок увізного мита та систему вхідних цін.

В умовах посилення неопротекціонізму важливу роль становленні торговельно-економічної співпраці відіграють нетарифні бар'єри. Одним з найбільш важливих аспектів ПВЗВТ є зближення регуляторних систем України та ЄС, що зумовить істотне зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі. Домовленості країн стосуються удосконалення щодо роботи митниць; гармонізації системи технічного регулювання; системи стандартизації, метрології, оцінки відповідності та ринкового нагляду; санітарних та фітосанітарних заходів; посилення захисту прав інтелектуальної власності.

8.2. Особливості реалізації фіскального регулювання ЗЕД в США

Фіскальне регулювання ЗЕД в США здійснюється з використанням митного тарифу на основі Гармонізованої системи найменування та кодифікації товарів (HTS – Harmonized Tariff Schedule), розробленої за участі Ради митного співробітництва. Гармонізована система складається з трьох частин: 1) структурованої товарної номенклатури; 2) загальних правил трактування; 3) правових коментарів. Ставки ввізного мита зазначені в двох стовпчиках, в

першому з яких – дві графи. Перша графа – пільговий тариф (для товарів, які ввозяться з країн, щодо яких США застосовує пільгові умови). В другій графі зазначені повні ставки мита на товари, до яких застосовується режим найбільшого сприяння. Зважаючи на те, що для надання режиму найбільшого сприяння непотрібно укласти спеціальні договори, ним можуть скористатися практично усі країни, окрім тих, перелік яких зазначено у законодавстві США (Куба, Лаос, Північна Корея). Саме до товарів із зазначених країн застосовуються окремі ставки мита, зазначені у другому стовпчику митного тарифу.

Ввезення деяких товарів здійснюється згідно встановленими Конгресом США квот, які зазначаються у Гармонізованій системі. У США застосовується два види квот: абсолютні – визначення кількості товару, дозволеної для ввезення в країну та тарифні квоти, відповідно до яких конкретна кількість товару ввозиться в США за преференційним тарифом.

Рішення про віднесення товару до тієї чи іншої групи тарифної класифікації приймається імпортером, однак, за вказівкою митниці, може бути змінене. Класифікація, здійснена митними органами США може бути оскаржена в федеральних судах або ж Суді міжнародної торгівлі. Загалом квоти розподіляються між імпортерами за принципом черговості, однак, в окремих випадках, – на основі прямих вказівок уряду.

На упакуванні будь-якого товару, що ввозиться на територію США, повинні міститися відомості про країну його походження на англійській мові. Продукти, які на момент перетину кордону не містять інформації про країну-виробника, підлягають реекспорту або під наглядом митної служби на них зазначається країна походження. В іншому випадку товари підлягають знищенню. Крім того, сплачуються штрафні платежі в розмірі 10% від вартості товарів, які стали об'єктом порушення.

Федеральне законодавство США передбачає відносно до імпортних товарів велику кількість вимог, спрямованих на захист здоров'я та безпеки людей, тварин та рослин, а також – на правильне застосування митного законодавства. Також, митні органи США здійснюють перешкоду для ввезення

товарів, які виготовлені з порушенням авторських прав, товарних знаків та патентів.

Для ввезення окремих груп товарів необхідно мати ліцензію. Це, для прикладу, алкогольні напої, товари рослинного або тваринного походження, деякі ліки, вогнепальна зброя та боєприпаси, нафтопродукти та ін. Крім того, об'єктом застосування додаткових норм безпеки є такі продукти як текстиль, одяг, транспортні засоби, радіо та телевізори, медичне обладнання. Зазначені товарні групи повинні відповідати цілому ряду вимог, що стосуються їх зовнішнього вигляду та етикеток.

На товари, ціни на які в США нижчі від тих, що застосовуються в країні виробництва товару, можуть встановлюватися антидемпінгові мита з метою захисту американських виробників. Функції оцінювання відповідності ціни імпортованого товару його ринковій вартості покладено на Департамент торгівлі, а оцінюванням втрат від демпінгу займається Міжнародна торговельна комісія. Якщо виникає підозра про заниження ціни імпортованого товару на нього накладається додаткове (антидемпінгове) мито, що дорівнює різниці між звичайною ринковою ціною країни походження товару та ціною пропозиції на американському ринку. Варто зазначити, що антидемпінгова процедура може бути ініційована будь-якою зацікавленою особою.

Якщо іноземний товар, який ввозиться в США вважається об'єктом субвенції іноземної держави на стадії виробництва або ж експорту, на нього може бути встановлено компенсаційне мито.

Важливе значення у митному регулюванні США відіграє Північно-Американська угода про вільну торгівлю (НАФТА). НАФТА – домовленість про вільну торгівлю між Канадою, США та Мексикою, яка заснована як прототип моделі Європейського Союзу. Основною метою НАФТА є зняття будь-яких торговельних бар'єрів та обмежень між країнами-учасницями. Так, в середині угруповання для країн учасниць діє безмитний режим на експорт та імпорт товарів і послуг.

На відміну від Європейського Союзу НАФТА не ставила за мету створення міждержавних адміністративних органів. На сьогодні основними завданнями даного інтеграційного об'єднання є:

- усунення торговельних перешкод та стимулювання руху товарів і послуг між країнами-учасницями домовленості;
- створення та підтримання умов для справедливої конкуренції в зоні вільної торгівлі;
- залучення інвестицій в економіку країн-учасниць; забезпечення належного і ефективного захисту та охорони прав інтелектуальної власності;
- створення підґрунтя для майбутньої тристоронньої, регіональної та міжнародної кооперації тощо.

Для розуміння значення Північно-Американської угоди про вільну торгівлю варто навести наступні дані. В США реалізується близько 75-80 % канадського експорту (20 % ВВП Канади). Частка США в прямих іноземних інвестиціях в Канаді – більше 75 %, а Канади в США – 9 %. До США спрямовується близько 70 % мексиканського експорту, а звідти надходить 65 % імпорту. ВВП США в 14,5 разів перевищує ВВП Канади та у 19 разів – Мексики.¹¹⁰

Розміри чинних ставок мита, що застосовуються в межах Угоди, залежать від країни-виробника. За загальними правилами митні платежі скасовуються тільки до тих товарів, які походять з країни-учасниці НАФТА. Для прикладу, товари, які виготовлені у Гватемалі та перевозяться з Мексики до США не потрапляють у сферу дії угоди. Зважаючи на це, митна служба США приділяє особливу увагу визначенню країни походження товару.

Щодо митних процедур, то будь-який товар, що ввозиться на територію Сполучених Штатів Америки повинен пройти визначену кількість формальностей, призначених не лише для правильного застосування митного тарифу, а також для того, щоб переконатися, що імпортери дотримуються американських правил визначення країни походження, технічних норм, правил гігієни, безпеки та наявності етикеток. Тільки після цього товар може бути ввезений на митну територію країни. Американська митна служба накладає збір, що компенсує витрати, пов'язані з її діяльністю. Цей збір складає 0,21 % від вартості імпортованих товарів (ставка може змінюватися за рішенням Міністра

Фінансів, при цьому вона не повинна перевищувати 0,21 % та бути нижчою ніж 0,15 % від вартості товарів). Також стягується фіксований збір на вантажні автомобілі, контейнери і вагони, що в'їжджають або ж ввозяться на територію США.

Обов'язки із заповнення необхідних документів при ввезенні товарів на територію США покладаються на відповідального імпортера. Як правило, ним виступає власник вантажу, покупець або ж митний брокер. На практиці документи також можуть бути заповнені особою, що зазначена в коносаменті або сертифікаті перевізника. Іноземні юридичні або фізичні особи також мають право виконувати адміністративні формальності з імпорту. В такому випадку необхідно надати американську гарантію для забезпечення сплати митних платежів, а також призначити місцевого представника, уповноваженого на отримання будь-яких документів в інтересах іноземця.

Митне оформлення вантажів у США включає два основних етапи. Спочатку імпортер заповнює відповідний формуляр та документи, необхідні для оцінювання розміру ввізного мита митним агентом. Після того імпортер зобов'язаний протягом 10 днів заповнити імпортерське доосьє – документ, за яким митна служба визначає належний до сплати розмір мита.

Для оформлення ввізної митної декларації необхідно подати наступні документи:

- коносамент, авіа накладну та сертифікат перевізника із зазначенням імені отримувача, щоб останній міг розпочати митне оформлення;
- комерційний рахунок, що містить опис та вартість товару;
- повідомлення про ввезення;
- інші супровідні документи, необхідні для допуску товарів на територію США.

Як тільки формуляри будуть заповнені, імпортер зазначає тарифний код товарів і, якщо необхідно, сплачує ввізне мито. На митних документах вказується двозначний код, що полегшує митній службі електронний контроль імпортованих товарів в межах Автоматизованої митної системи, до якої митні агенти мають безпосередній доступ.

Деякі види товарів повинні супроводжуватися експортним сертифікатом, який засвідчує, що товари легально вивезені з країни-виробника. Необхідність представлення даного документу найчастіше обумовлюється міжнародними договорами або ж митним законодавством країн-експортерів.

Аналізуючи особливості використання інструментів фіскального регулювання в США в останні роки, можемо констатувати, що черговий сплеск політики протекціонізму в міжнародній торгівлі розпочався після приходу до влади президента США Дональда Трампа. Загалом зміни торкнулися торговельної політики США в чотирьох аспектах:

1) відмови від Транстихоокеанського партнерства, ТТП (Trans-Pacific Partnership, TPP), створення якого активно просувала попередня адміністрація США;

2) проголошення намірів переглянути умови Північноамериканської зони вільної торгівлі (North American Free Trade Agreement, NAFTA);

3) відмови від укладання багатосторонніх торговельних угод на користь двосторонніх;

4) намірів підвищити імпорتنі тарифи на товари з Мексики та Китаю, які, зокрема, погрожують перерости в торговельну війну між США й Китаєм.¹¹¹

Вочевидь, посилення протекціонізму в торговельній політиці США спричинить зміни в торговельній політиці країн світу й у всій системі світової торгівлі. Їх необхідно аналізувати з позицій торговельних інтересів України - які ризики вони несуть і які можливості можуть відкрити в торгівлі та розвитку внутрішнього виробництва - і враховувати ці ризики та можливості в торговельній політиці країни.

Так, президент США Дональд Трамп у січні 2017 р. підписав указ щодо виходу США з торговельної угоди про Транстихоокеанське партнерство й оголосив про наміри збільшити імпорتنі тарифи на товари з Китаю, Мексики та деякі товари з інших країн.¹¹² ТТП стало результатом десятирічного процесу, протягом якого склад його учасників поступово розширювався. Початковим

---

¹¹¹ Осташко Т.О. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України. К., 2019. 350 с. <http://ief.org.ua/docs/mg/310.pdf>

¹¹² «Блакитна настанова» із впровадження правил Європейського Союзу щодо продукції (2014 рік) / офіц. сайт ДП «Укрметрестандарт». http://www.csm.kiev.ua/images/stories/2015/bl_nastanova.pdf

кроком стало підписання у 2005 р. угоди про Транстихоокеанське стратегічне економічне партнерство між Новою Зеландією, Сінгапуром, Чилі та Брунеєм. У 2008 р. до переговорів приєдналися США, Австралія, Перу та В'єтнам. Упродовж наступних п'яти років до переговорів приєдналися Малайзія (2010 р.), Канада та Мексика (2012 р.) і Японія (2013 р.). ТТП проектувалося як «жива угода», тобто відкрита для будь-яких майбутніх членів, зокрема й Китаю, які зможуть її підписати на умовах, визначених засновниками. Це визначило стратегічну спрямованість угоди. Навіть без Китаю ТТП мало би стати найбільшим регіональним блоком у світі з населенням країн-учасниць понад 800 млн осіб (2016 р.) і сукупним ВВП близько 28 млрд дол. США. Частка у світовому ВВП та експорті мала сягнути 40%.

Уже 16 серпня 2017 р. розпочалися переговори щодо перегляду NAFTA між США, Канадою та Мексикою. Наступним кроком протекціоністської політики США стало впровадження з 23 березня 2018 р. загальних захисних заходів у вигляді додаткового 25% ввізного мита на сталь і 10% - на алюміній. Ці заходи впроваджено для більшості країн (за деякими винятками), зокрема й Китаю. 3 квітня 2018 р. Китай направив нотифікацію в Комітет із загальних захисних заходів СОТ,¹¹³ у якій повідомив про впровадження еквівалентних заходів (призупинення поступок) у формі підвищення імпорتنих тарифів на товари із США, перелік яких наведено в додатку до цієї нотифікації. Цей перелік включає, зокрема, свинину, фрукти, вина, горіхи. 3 квітня 2018 р. адміністрація президента США опублікувала список із 1300 товарів, на які було запропоновано ввести додаткові тарифи в торгівлі з Китаєм (після консультацій із американським бізнесом). У відповідь Китай оголосив про наміри вжити проти товарів із США еквівалентних торговельних заходів, зокрема впровадити додаткове 25% мито на імпорт літаків, автомобілів та сої.

Передумови для посилення протекціонізму у світовій торгівлі створюють також проголошені наміри Д. Трампа підвищити тарифи на імпорт із деяких країн, аби змусити їхні уряди піти на поступки в укладанні та перегляді торговельних угод, а також застосувати тарифні методи, аби повернути

---

¹¹³ Технічне регулювання / Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&tag=TekhnichneReguliuвання>

виробництво у США і зберегти робочі місця. В аналітичному звіті агентства Moody зазначено, що від протекціоністської тарифної політики програють автомобілебудування, нафтопереробка та високотехнологічні галузі США, які значною мірою залежать від міжнародних ланцюгів поставок. Проте очікується позитивний вплив на металургію та інші галузі промисловості, які зазнають серйозної конкуренції з боку імпорту.

Небезпека виникнення торговельних воєн унаслідок вжиття Китаєм та Мексикою протекціоністських заходів у відповідь на посилення тарифного захисту ринків США, від чого постраждає насамперед сільськогосподарський експорт США.

8.3. Азійська модель використання фіскальних інструментів в міжнародній торгівлі

В сучасних умовах в системі функціонування фіскального регулювання ЗЕД сенсаційним для світової спільноти є стрімкий розвиток зовнішньоекономічних відносин Китаю, який в останню чверть ХХ ст. показав надзвичайно високі темпи розвитку й наблизився до найпотужніших в економічному плані країн. При цьому країна зберігає позитивний баланс у зовнішньоторговельних відносинах і практично повністю контролює ринок Східної Азії та динамічно захоплює ринки Східної Європи, Росії й Америки.

Таблиця 8.2

Зовнішньоторговельна діяльність окремих країн (показники за січень-вересень 2018 р.)¹¹⁴

Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі за січень-вересень 2018 р.						
Всього, країна походження (призначення)						
	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	у % до відп. періоду попер. року	у % до загальн. обсягу	вартість, тис. дол. США	у % до відп. періоду попер. року	у % до загальн. обсягу
Італія	2 006 941,3	117,3	100,0	1 437 974,8	130,3	100,0

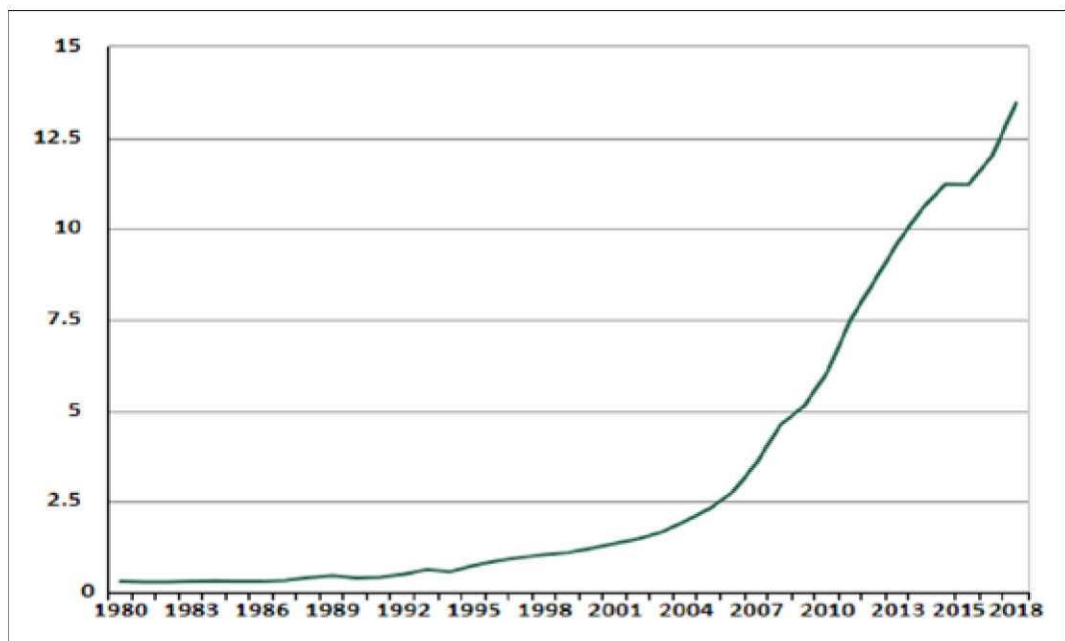
¹¹⁴ Франчук В.І., Шупрудько Н.В. Зарубіжний досвід фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності та можливості його використання для зміцнення економічної безпеки України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління.* № 6. 2018. С.7

Велика Британія	419 930,0	119,9	100,0	639 210,6	110,5	100,0
Німеччина	1 513 628,0	120,5	100,0	4 557 178,0	112,3	100,0
Франція	389 393,1	120,1	100,0	1 074 188,3	93,1	100,0
Китай	1 443 890,7	99,1	100,0	5 229 429,7	129,9	100,0
Японія	173 189,1	102,9	100,0	519 137,2	97,1	100,0
США	797 476,3	131,2	100,0	2 160 016,5	113,4	100,0

Досягнення таких результатів стало наслідком відкритої зовнішньоекономічної політики, яка була орієнтована на розширення економічних зв'язків із закордонними партнерами, залучення іноземного капіталу в економіку країни та створення спеціальних економічних зон і відкритих економічних регіонів.

Серед основних причин процвітання Китаю можна виділити:

- 1) Експортно-орієнтована промислова політика.
- 2) Градуалістський підхід до реформ.
- 3) Стійкість і стабільність політичної системи.
- 4) Технологія в обмін на ринок, яка передбачала поступку частини вітчизняного ринку транснаціональним корпораціям в обмін на передачу Китаю іноземних технологій.
- 5) Занижений курс юаня.
- 6) Дешева робоча сила.

Рис. 8.1. Динаміка ВВП Китаю за період 1980-2018 рр. (млрд дол. США)¹¹⁵

Загалом, еволюція стратегії розвитку торгівлі Китаю може бути розділена на 2 етапи: до вступу у СОТ і після. У фазі «до вступу у СОТ» стратегія розвитку торгівлі Китаю складалася з чотирьох етапів з 1980 по 2001 рік: «імпортозаміщення та маргінальне стимулювання експорту» (1980-1983 рр.), «стимулювання експорту, що нейтралізує імпортозаміщення» (1984-1990 рр.), «стимулювання експорту та лібералізація зовнішньої торгівлі» (1991-1993 рр.) і «радикальна лібералізація торгівлі» (1994-2001 рр.).

Що стосується фази «після вступу до СОТ», то Китай перетворив попередню стратегію розвитку торгівлі з акцентом на імпортозаміщення на іншу, більш збалансовану, яка була спрямована на забезпечення сталого розвитку, внутрішнього та зовнішнього попиту, координованої імпортової та експортної торгівлі.

За загальним планом економічного розвитку з 2001 року на сьогодні Китай проходить три етапи, а саме: «виконання зобов'язань перед СОТ та продовження лібералізації торгівлі» (2001-2005 рр.), «адаптація торговельної політики та трансформація моделі зростання» (2006-2008 рр.), а також «відновлення після глобальної фінансової кризи» (2008- до тепер).

Зі вступом до СОТ зовнішньоекономічна політика Китаю стає ще більш ліберальною, що виявляється у зниженні тарифних і нетарифних обмежень та створенні сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій. Наявність значного внутрішнього ринку Китаю та ліберальної інвестиційної політики дало змогу вийти на друге місце у світі (після США) за щорічним залученням іноземного капіталу в економіку країни.

Відзначимо, що державна система регулювання розвитку економіки Китаю припускає декілька задач: створення можливостей зовнішньоторговельної діяльності всіх корпорацій, напрям і заохочення діяльності всіх корпорацій, що виробляють в Китаї, розвивати свою зовнішньоторговельну діяльність. В рамках цих принципів проводиться величезна робота, в якій зацікавлено все китайське

---

¹¹⁵ Стегней М., Король М., Парлаг С. Особливості зовнішньоторговельної політики Китаю в сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. Випуск №20. 2019.

суспільство і разом з тим практично всі беруть участь в реалізації даних програм, але одночасно не є жорсткого регулювання, при дуже уважному контролі за діяльністю підприємців (рис. 8.2).

Починаючи з 2017 року, Китай реалізує стратегію зовнішньої торгівлі, в якій можна виокремити створення нових механізмів для сталого розвитку торгівлі: впровадження більш активної політики імпорту, спрощення процедур торгівлі, розробка нових видів торгівлі і сприяння інноваційному розвитку переробної торгівлі.

З 1 липня 2018 року Китай продовжує спрощення процедур імпортного адміністрування та знижує імпортні тарифи на 1,4 тис. товарів широкого (народного) споживання. Тарифні ставки будуть понижені з 15,3% до 6,9% протягом 2001-2018 рр. в рамках режиму найбільшого сприяння в торгівлі (MFN). З 15,9% до 7,1% буде знижена тарифна ставка на одяг, взуття, головні убори, кухонне начиння, спортивні товари, з 20,5% до 8% - на побутову техніку (пральні машини та холодильники), з 8,4% до 2,9% - на побутову хімію та косметику.

Рис. 8.2. Архітектура державного управління зовнішньоекономічною діяльністю Китаю¹¹⁶

Якщо порівняти особливості використання тарифних інструментів регулювання сфери ЗЕД в Україні та Китаї, то відмітимо наступне. У табл. представлено середні рівні тарифного захисту України і Китаю. Середній зв'язаний тариф (рівень, на якому країни при вступі до СОТ зобов'язалися "зв'язати" свої тарифи згідно з графіком тарифних скорочень) становить 5,9% для України і 10% для Китаю. Це означає що на сьогодні, коли обидві країни вже виконали свої зобов'язання стосовно скорочення тарифів, рівень тарифного захисту Китаю значно перевищує рівень тарифного захисту України.

Таблиця 8.3

Середній рівень тарифного захисту ринків України і Китаю¹¹⁷

Показник	Загальний		Сільськогосподарські товари		Несільськогосподарські товари	
	Україна	Китай	Україна	Китай	Україна	Китай
Середній зв'язаний тариф, %	5,9	10,0	11,0	15,7	5,0	9,1
Середній тариф режиму найбільшого сприяння (2017 р.), %	4,5	9,8	9,2	15,6	3,7	8,8
Середній зважений тариф (2016 р.), %	2,9	5,2	5,4	11,8	2,7	4,6
Тарифні квоти на сільськогосподарські товари, % тарифних ліній			0,0	4,5		

Причому середній зв'язаний тариф України по сільськогосподарських товарах становить 11%, а Китаю - 15,7%. Більш відчутною є різниця середніх зв'язаних тарифів України і Китаю по несільськогосподарських товарах - відповідно 5,0 і 9,1%. Більше того, ринок сільськогосподарських товарів Китаю захищений тарифними квотами, які встановлені на 4,5% тарифних ліній сільськогосподарських товарів. Україна ж має тільки одну тарифну квоту на імпорт цукру-сирцю з тростини обсягом 267,8 тис. т за ставкою імпортного мита 2% у межах квоти.

¹¹⁶ Чень Цзюнь Особливості державного регулювання зовнішньої торгівлі КНР. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. №4 (75).2014. С. 100.

¹¹⁷ Осташко Т.О., Олефір В.К. Перспективи вільної торгівлі з Китаєм: розвиток вітчизняного експорту і ризику імпортозалежності. *Економіка і прогнозування*. №1. 2019.

Китай у 2017 р. застосовував тарифні квоти до 47 тарифних ліній, зокрема у групі "10: Зернові культури" на пшеницю і суміш пшениця та жита (меслін), кукурудзу, рис; у групі "11: Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; інουλін; пшенична клейковина" до борошна із зерна інших зернових культур, крім пшеничного або із суміші пшениці та жита (меслину), та круп, крупки та гранули із зерна зернових культур; у групі "17: Цукор і кондитерські вироби з цукру" до цукру з цукрової тростини або з цукрових буряків; у групі "31: Мінеральні або хімічні добрива"; "51: Вовна, піддана кардо- або гребенечесанню" і "52: Бавовна". Всі тарифи в межах квот адвалерні. У більшості випадків поза квотами застосовуються зв'язані тарифи.

Середні зважені (на обсяги торгівлі) тарифи у 2016 р. в Україні становили 2,9%, а в Китаї - 5,2%. Особливо значною у 2016 р. була різниця у середніх зважених тарифах на сільськогосподарські товари - 5,4% в Україні та 11,8% у Китаї. Середні зважені тарифи на несільськогосподарські товари в 2016 р. у Китаї також були вищими - 4,6% проти 2,7% в Україні. Таким чином, наведені у табл. дані демонструють, що рівні тарифного захисту України та Китаю є несиметричними.

Проведений порівняльний аналіз тарифних режимів України та Китаю недвозначно свідчить про їх несиметричність, що створює несиметричні умови у взаємній торгівлі, більш вигідні для Китаю. З огляду на цю обставину взаємна лібералізація тарифних режимів вигідна Україні. Але всі переваги лібералізації китайською стороною митних тарифів можуть бути зведені нанівець через особливості митного нетарифного регулювання КНР.

Ще одним показовим прикладом азійської моделі є японська практика фіскального регулювання ЗЕД, яка регулюється досконалою нормативно-правовою базою. Системою заходів законодавчого й адміністративно-правового регулювання є ієрархічна піраміда, яку завершує закон про валютний обмін і зовнішню торгівлю. Цей закон визначає загальну концепцію державного регулювання і має узагальнений характер. Він делегує повноваження детального фіскального регулювання ЗЕД у тих чи інших сферах підзаконним актам. На думку японців, це дасть змогу більш повно враховувати й адекватно реагувати на зміни в міжнародній законодавчій ситуації і нові моменти в розвитку

національного господарства. Також законодавство становлять закони, які регулюють основні блоки фіскального регулювання ЗЕД: експортно-імпортні операції; митно-тарифну сферу; обслуговування зовнішньої торгівлі (закони про експортну інспекцію, страхування зовнішньої торгівлі, надзвичайні заходи з розвитку імпорту і розширення прямих інвестицій в Японії, банках, страховому бізнесі, цінних паперах, біржах та ін.); стандарти і технічні вимоги (закон про промислову стандартизацію та ін.); права інтелектуальної власності (закони про патенти, авторські права тощо). Митне регулювання ЗЕД тісно пов'язується із завданнями структурної переорієнтації економіки. Розв'язанню поставлених завдань сприяє широка диференціація ставок митного тарифу.

Слід зазначити, що митний тариф в Японії передбачає використання великої різноманітності мит, диференціюється залежно від методу визначення тарифної ставки. Таке становище забезпечує більш надійний рівень захисту внутрішньої продукції, передусім сільськогосподарської, у процесі світових цінових коливань або ввезення на територію країни дешевого імпорту. Близько 95% усіх категорій імпортованих до Японії товарів обкладаються адвалорними митами. Базою для визначення розміру специфічних мит служить загальний обсяг товару (кількість одиниць, геометричний об'єм, вага тощо). Нині такими митами обкладаються вино і рослинна олія.

Сезонні тарифи на певні товари змінюються в Японії залежно від пори року. Сьогодні сезонні тарифи застосовуються до імпорту свіжих і попередньо перероблених апельсинів і бананів, а також свіжого винограду.

Ввезення до Японії деяких сільськогосподарських товарів регулюється тарифними квотами. Як правило, тарифні квоти визначаються відніманням обсягу внутрішнього виробництва з обсягу попиту на даний товар усередині країни. Тарифні квоти встановлюються щорічно особливою постановою кабінету міністрів. Чинна в Японії система спеціальних мит охоплює компенсаційні мита, антидемпінгові мита та надзвичайні мита. У лютому 1993 р. щодо імпорту ферро-сіліконового марганцю з Китаю Японія вперше у своїй торговельній практиці ввела антидемпінгові мита на китайську продукцію. Компенсаційних та надзвичайних мит Японія дотепер не застосовувала.

Японія практикує використання тарифних ставок, мета яких, як відзначало Міністерство фінансів Японії, полягає у захисті національної промисловості, розвитку торгівлі, науки, соціального забезпечення, недопущенні подвійного оподаткування. Не менш ефективно діє в Японії система регулювання імпорту, яка, так само як і регулювання експорту, базується на принципах вільної торгівлі.

8.4. Стандарти та вимоги до фіскального регулювання ЗЕД міжнародних інституцій

Важливою складовою національних стратегій розвитку в умовах глобальної інституалізації є ефективна взаємодія держав у роботі міжнародних економічних організацій, серед яких найвпливовішою є Світова організація торгівлі, яка регулює систему міжнародного руху товарів, послуг, пов'язаних з торгівлею інвестиціями і продуктами інтелектуальної власності майже для 150-ти країн світу. При цьому в глобальній лібералізації зацікавлені найбільш технологічно розвинуті країни, які, підтримуючи конкурентність власного бізнесу, ігнорують нагальні потреби соціально-економічного розвитку менш розвинених країн, стосовно яких здійснюється глобальна експансія. Членство у Світовій організації торгівлі для більшості таких країн світу відкриває нові можливості виходу на закордонні ринки, що в довгостроковому плані має компенсувати можливі негативні впливи на внутрішній ринок.¹¹⁸ Відповідно до масштабів та завдань, державне регулювання міжнародної торгівлі, може бути одностороннім, двостороннім і багатостороннім.

Розглядаючи одностороннє регулювання, відмітимо, що воно здійснюється урядом держави без узгодження з іншими країнами та зорієнтоване на вирішення внутрішніх проблем чи укріплення власних позицій на світовому ринку. Також таке регулювання може здійснюватися у відповідь на аналогічні дії інших країн. За двостороннього державного регулювання міжнародної торгівлі передбачається узгодження щодо торгової політики між країнами -

---

¹¹⁸ Пасемко Г.П., Бага Л.Г., Довгаль С.В. Державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”. № 2. 2018.

торговими партнерами. Частіше всього таке регулювання застосовується для держав з різним правовим полем та відмінними між собою технологічними та якісними нормами виробництва товарів. Багатостороннє державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації є найбільш часто використовуваним методом формування торгової взаємодії. За такого регулювання торгова політика узгоджується і регулюється багатосторонніми угодами, спираючись на нормативи наддержавних торгових організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародна торгова палата (МТП) та ін.

Світова організація торгівлі (СОТ) - це міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. Головними цілями організації є забезпечення тривалого і стабільного функціонування системи міжнародних торговельних зв'язків, лібералізація міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, забезпечення прозорості торговельних процедур.

СОТ була створена у січні 1995 року після підписання відповідної багатосторонньої угоди у м. Марракеш (Марокко) 15 квітня 1994 року. СОТ стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) - організації, яка проіснувала з 1947 по 1994 рік і нараховувала 128 членів. У рамках ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх переговорів, спрямованих на лібералізацію торгівлі, скасування тарифних обмежень та зниження.¹¹⁹ Сьогодні членами СОТ є 164 країни з світовим торговельним оборотом 98 %, з яких 117 – країни, що розвиваються, або окремі митні території. Функції СОТ:

- нагляд за станом світової торгівлі й надання консультацій з питань управління в галузі міжнародної торгівлі;
- забезпечення механізмів улаштування міжнародних торговельних спорів;
- розробка й прийняття світових стандартів торгівлі;
- нагляд за торговельною політикою країн;
- обговорення нагальних проблем міжнародної торгівлі.

---

¹¹⁹ Гребельник О. П. Оподаткування зовнішньоекономічної діяльності. Ірпінь : Університет ДФС України, 2018. 554 с.

Основні принципи діяльності СОТ:

Недискримінація. Країна не повинна дискримінувати своїх торгових партнерів і не повинна дискримінувати національні та закордонні товари, послуги чи суб'єкта господарювання.

Більша відкритість. Зниження торговельних бар'єрів є одним із найбільш очевидних способів заохочення торгівлі; ці бар'єри включають митні збори (або тарифи) та заборони на ввезення товарів, надання послуг або квоти, що вибірково обмежують кількість.

Передбачуваність та прозорість. Іноземні компанії, інвестори та уряди повинні бути впевнені, що торговельні бар'єри не створюються довільно. Завдяки стабільності та передбачуваності заохочуються інвестиції, створюються робочі місця і споживачі можуть повною мірою використовувати переваги вільної торгівлі.

Сприяння конкуренції. Сприяння справедливій конкуренції протирічать субсидіям та демпінгу. Якщо ж країна їх застосовує, то її торговельний партнер має право використати компенсаційні заходи. Але основна позиція СОТ полягає в забороні застосування субсидій та демпінгу.

Вигідніші умови для менш розвинених країн. Понад три чверті членів СОТ є країнами, що розвиваються, та країнами, що переходять до ринкової економіки. Угоди СОТ більш гнучкі та передбачають спеціальні привілеї для таких країн; надають їм перехідні періоди для адаптації до більш складних положень СОТ.

Охорона довкілля. Угоди СОТ дозволяють країнам-членам вживати заходів щодо захисту не тільки навколишнього середовища, але й громадського здоров'я, захисту тварин та рослин. Однак, ці заходи повинні застосовуватися однаково як до національного, так і до іноземного бізнесу. Тобто, країни-члени не повинні використовувати заходи захисту навколишнього середовища як засоби маскуванню протекціоністської політики.

Загалом сфера діяльності СОТ охоплює:

- митно-тарифне регулювання;
- антидемпінгове регулювання;
- використання субсидій та компенсацій;

- нетарифні обмеження;
- діяльність митних союзів та зон вільної торгівлі;
- торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності;
- торгівлю окремими товарами (текстиль, сільгосппродукція, авіатехніка тощо);
- торговельні аспекти інвестиційних заходів та ін.¹²⁰

16 травня 2008 року Україна стала повноправним членом СОТ. Вступ України до СОТ відкрив перспективи для розвитку національної економіки. Україна на рівноправних з іншими членами організації умовах бере безпосередню участь у формуванні новітніх правил торгівлі на світовому ринку з метою максимального врахування національних інтересів у сфері ЗЕД.

Як член СОТ Україна отримала право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, що сприяє справедливому вирішенню будь-яких спорів з її торговими партнерами з приводу дотримання положень угод СОТ. Таким чином, було позитивно вирішено низку важливих суперечок щодо дискримінаційного оподаткування та ліцензування певних видів української продукції. Членство в СОТ дає можливість Україні розширити можливості українських експортерів та сприяє присутності українських товарів на зовнішніх ринках.

Набуття Україною членства в СОТ створило необхідні передумови для створення зони вільної торгівлі з ЄС, угода про яку набула чинності з 1 січня 2016 року. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС (ПВЗВТ) спрямована на скасування Україною та ЄС ввізних мит на більшість товарів, що імпортуються на ринки один одного, лібералізацію доступу до ринку послуг, а також на приведення Україною своїх технічних регламентів, вимог щодо безпеки харчових продуктів, санітарних і фітосанітарних заходів у відповідність з європейськими; спрощення митних процедур і попередження правопорушень у сфері транскордонного переміщення вантажів.

Створення зони вільної торгівлі з Європейським Співтовариством та членство в СОТ вимагають від України урахування вимог та виконання прийнятих на себе зобов'язань, що диктує обмеження для застосування

---

¹²⁰ World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org/index.htm>

фіскального інструментарію з метою проведення політики, спрямованої на захист внутрішнього ринку від глобалізаційних загроз, та розвитку експортоорієнтованих галузей економіки.

Загалом переваг від членства в СОТ досить багато, вони стосуються різних сфер економічного життя. Важливою перевагою набуття Україною членства в СОТ є створення прозорого та передбачуваного бізнес-середовища. Обов'язковою умовою для цього є удосконалення системи стандартизації, сертифікації, застосування санітарних, фітосанітарних заходів і технічних регламентів. Таке вдосконалення для держави має особливе значення і може бути забезпечено лише у вигляді кардинальної реформи всієї вітчизняної системи технічного регулювання. Беззаперечним є той факт, що система технічного регулювання країни повинна бути ефективною та прозорою. До позитивних наслідків вступу до СОТ для держави та загалом для економіки спеціалісти відносять такі:

- СОТ сприяє збереженню миру, запобігає виникненню військових конфліктів завдяки зміцненню міжнародної стабільності;
- інституційні механізми організації, які створені в межах СОТ, дають змогу конструктивно вирішувати виникаючі торговельні суперечки, тим самим це дає вдало вирішувати спірні питання та конфлікти;
- забезпечення однакових можливостей для всіх учасників: діяльність Світової організації торгівлі ґрунтується на правилах, вироблених і ухвалених усіма країнами-членами, а не на впливі (владі) окремих країн;
- здійснення лібералізації світової торгівлі сприяє зниженню вартості життя (прожиткового мінімуму);
- розвиток міжнародної торгівлі забезпечує споживачам можливість ширшого вибору як за асортиментом, так і за якістю і ціновими параметрами товарів і послуг;
- завдяки правилам сучасної торговельної системи бар'єри у торгівлі поступово знижуються, що зумовлює зростання їх обсягів і, одночасно, доходів держави, виробників і громадян;
- торгівля стимулює економічне зростання та призводить до створення нових робочих місць;

- реалізація основних принципів міжнародної торгівлі робить світову торговельно-економічну систему більш економічно ефективною тощо.

Основною метою проведення тарифних переговорів у рамках вступу до СОТ є досягнення взаємоприйнятної та збалансованої угоди про зв'язування і зниження тарифів на різноманітні товари країною, що вступає. Це означає, що в ході переговорів така країна бере на себе зобов'язання не підвищувати тарифи на конкретні товари понад узгоджений «зв'язаний» рівень.

У переговорах між країнами-членами СОТ щодо зв'язування і зниження тарифів застосовуються два головних методи: зниження тарифів на основі узгодженої формули або принципу (наприклад, лінійне зниження тарифів) та проведення переговорів по товарній основі у формі запитів і пропозицій.

Лінійне зниження тарифів застосовується в межах проведення раундів багатосторонніх торговельних переговорів. Перед проведенням переговорів погоджується певна формула або принцип. Головними елементами, що враховуються при визначенні формули, є:

- періоду, протягом якого повинне відбутися зниження всіх тарифних ставок на певний відсоток;

- граничний рівень ставок тарифів, вище якого будь-яка країна-член не може підвищувати свої ставки діючих тарифів;

- встановлення спільного зниження на визначений відсоток від середньозваженого рівня тарифу, за умови, що буде встановлене деяке мінімальне відсоткове зниження за кожною тарифною позицією і що граничний рівень тарифу не буде перевищувати визначений рівень;

- мінімальна кількість тарифних позицій, які мають бути зв'язані.

В угодах СОТ фактично немає положення, що визначає певний рівень тарифних поступок для окремих країн, що вступають. Ставки тарифів у кожному конкретному випадку залежать від результатів тарифних переговорів країни, що вступає, із країнами-членами СОТ. Проте при вирішенні питання про бажану ставку тарифу необхідно брати до уваги відносні ставки зв'язаних тарифів інших країн-членів СОТ, економічний рівень розвитку і соціальні умови яких є подібними, у тому числі і для проведення тарифних переговорів у СОТ у майбутньому.

У регулюванні міжнародної торгівлі важливе місце займає Конференція ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД). Це - орган Генеральної Асамблеї ООН, заснований у 1964 р. Її утворення ґрунтувалося на тій підставі, що ГАТТ біла напівзакритою організацією, своєрідним «клубом обраних» вхід до якого був закритим для багатьох країн. Тому за ініціативою соціалістичних і низки країн, що розвиваються, було вирішено створити орган в системі ООН, який би регулював міжнародну торгівлю за принципами, як передбачалося, більш справедливими. Головна ідея полягає в переносі наголосу в механізмі регулювання на користь країн, що розвиваються, особливо найменш розвинутих. Ці принципи знайшли особливе відбиття в «Хартії економічних прав і обов'язків держав», яку було розроблено ЮНКТАД і прийнято Генеральною Асамблеєю в 1976 р.

Головна мета ЮНКТАД - сприяння розвитку міжнародної торгівлі для прискорення міжнародного розвитку, особливо країн, що розвиваються, допомога їм у вирішенні проблем, які виникають у зв'язку з процесами глобалізації та інтеграції в світову економіку на рівноправній основі. ЮНКТАД досягає цих цілей шляхом досліджень та аналізу політики, міжурядових нарад, технічного співробітництва та взаємодії з підприємницьким сектором. Основні завдання ЮНКТАД:

- аналіз тенденцій у глобальній економіці та оцінка їхнього впливу на розвиток;
- сприяння країнам, що розвиваються, зокрема найменш розвинутих країнам у максимальному посиленні позитивного впливу глобалізації та лібералізації торгівлі, а також їхньої інтеграції в міжнародну торговельну систему та активної участі в міжнародних торгових переговорах;
- вивчення глобальних тенденцій у потоках прямих іноземних інвестицій та їхній вплив на торгівлю, технології, економічний розвиток;
- допомога країнам, що розвиваються, в залученні інвестицій;
- допомога країнам, що розвиваються, в розвитку підприємств та підприємництва, зокрема, малих та середніх підприємств;
- допомога країнам, що розвиваються, та країнам з перехідною економікою в підвищенні ефективності установ сприяння торгівлі.

Комісія ООН з питань права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) заснована в 1966 р. Вона є головним правовим органом ООН в галузі питань з права міжнародної торгівлі. Головна мета ЮНСІТРАЛ - зменшувати та усувати розбіжності, що виникають внаслідок застосування законів різних держав з питань міжнародної торгівлі, які перешкоджають міжнародним торговельним потокам, розвитку міжнародної торгівлі. Основні завдання ЮНСІТРАЛ:

- сприяння узгодженню та уніфікації права міжнародної торгівлі;
- координація роботи міжнародних організацій в сфері права міжнародної торгівлі;
- сприяння широкої участі держав в існуючих міжнародних конвенціях і розробці нових міжнародних конвенцій з права міжнародної торгівлі;
- підготовка кадрів в галузі права міжнародної торгівлі, особливо для країн, що розвиваються.

Діяльність ЮНСІТРАЛ знаходить головне вираження в розробленні й прийнятті конвенцій - документів, у яких містяться узгодженні норми, принципи й стандарти в галузі міжнародного торговельного права.

Вагоме місце в здійсненні фіскального регулювання ЗЕД посідає ще одна міжнародна інституція – Всесвітня митна організація. Всесвітня митна організація є єдиною універсальною міжнародною міжурядовою організацією, яка повноцінно займається вирішенням митних питань у міжнародному масштабі. Міжнародне митне регулювання виступає комплексним та багатостороннім явищем, спрямованим на вирішення сучасних міжнародних проблем. Всесвітня митна організація - це форум, де її члени узгоджують свої власні інтереси у сфері митних відносин на засадах паритетності. Кожну державу-члена представляє один представник і кожний член має право одного голосу. Як офіційні робочі мови у Всесвітній митній організації використовуються англійська, французька, іспанська та російська.

Враховуючи значну кількість держав-членів та їх широке географічне представництво, а також з метою ознайомлення із потребами всіх її членів, у 1984 році організацією було прийнято рішення стосовно застосування у Всесвітній митній організації системи регіонального представництва. Ґрунтуючись на цілому спектрі чинників, таких як робоча мова, географічна

наближеність, вже існуючий порядок регіональних структур інших міжнародних організацій, було прийнято рішення про заснування шести робочих регіонів Ради, а саме: Східна і Південна Африка; Західна та Центральна Африка; Північна Америка, Близький та Середній Схід; Далекий Схід, Південна та Південно-Східна Азія, Австралія і Тихоокеанські острови; Північна, Південна, Центральна Америка і Карибський басейн; Європа. Україна входить до складу регіону Європи, як і інші нові незалежні держави, що утворились після розпаду СРСР.¹²¹

На цей час Всесвітня митна організація об'єднує 179 митних адміністрацій, які охоплюють митними процедурами приблизно 98% світової торгівлі.¹²² Всесвітня митна організація забезпечує процес конвенціональної інституціоналізації світової торгівлі соціальної спрямованості. Перспектива розвитку Всесвітньої митної організації реалізується в можливостях її трансформації в об'єкт інноваційного удосконалення людства. Це положення поряд з розробкою конвенціональної інституціональної системи торговельно-митної політики в рамках соціального інституту міжнародного митного співтовариства, також передбачає повноцінні зусилля всіх адміністративних органів держав-учасниць міжнародних організацій в реалізації всіх конвенціональних інститутів. Місія Всесвітньої митної організації полягає у формуванні спільної всесвітньої та національної внутрішньо торговельної та митної політики. Спираючись на принцип узгодженості, Всесвітня митна організація передбачає створення сприятливого правового, економічного та стабільного простору, утворюючого умови для збереження та розвитку національного господарства, що не суперечить тенденціям та структурам міжнародних господарських відносин.

На сучасному етапі Всесвітня митна організація: приймає різноманітні рекомендації, які спрощують та уніфікують митні процедури; розробляє конвенції та інші документи; реалізує посередницькі та примирювальні функції у випадках виникнення спорів і конфліктів; вивчає питання співробітництва в митній сфері; досліджує технічні аспекти митної системи; поширює інформацію

---

¹²¹ Ківалов С. В. Всесвітня митна організація: історія і сучасність. *Митна справа*. 2009. № 6 (66). С. 3-9.

¹²² Колодій І. М. Всесвітня митна організація: структура та функції. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. № 1. 2015.

щодо митних процедур; співпрацює з іншими міжнародними організаціями. Всесвітня митна організація підтримує тісний зв'язок з Інтерполом, Службою контролю за наркотиками Організації Об'єднаних Націй та іншими організаціями.

Виступаючи спеціалізованою міжурядовою міжнародною організацією в сфері митної справи Всесвітня митна організація бере активну участь у створенні норм міжнародного права, сприяючи тим самим розвитку такої галузі міжнародного права як міжнародне митне право. Структура ВМО подана на рис.8.3.

Рис. 8.3. Структура Всесвітньої митної організації¹²³

Отже, основна діяльність ВМО спрямована на надання країнам-членам допомоги в досягненні найбільш ефективного здійснення процедур митного оформлення, організації роботи митних органів.

¹²³ Кредісов А., Бережнюк І. Всесвітня митна організація як інститут управління митною справою на міжнародному рівні. *Журнал європейської економіки*. №2. 2009. С. 168.

Щороку члени ВМО розробляють Стратегічний план, який є основою їх діяльності на наступний рік. У контексті пріоритетів, закладених у Стратегічний план, зараз Організація надає пріоритет іншим новим основним пріоритетам, які будуються на безпеці та допомозі міжнародній мережі торговельного постачання.

На даний час такими пріоритетними завданнями визначені:

- забезпечення безпеки глобальної мережі міжнародної торгівлі;
- боротьба з митною комерційною фальсифікацією;
- боротьба з контрабандою тютюну і сигарет;
- боротьба з порушенням прав інтелектуальної власності;
- сприяння обміну інформацією між митними органами;
- боротьба з відмиванням грошей;
- сприяння спрощенню та гармонізації торгівлі;
- застосування інформаційних та комунікаційних технологій у роботі митних органів;
- боротьба з корупцією в митних органах;
- партнерство в митному академічному дослідженні і розвитку;
- організація розвитку інституційних спроможностей.

Питання для самоперевірки

1. Які сфери митного регулювання регламентують правові норми Європейського Союзу?
2. Охарактеризуйте суть митного союзу як інтеграційного об'єднання.
3. В чому особливості фіскального регулювання ЗЕД в США ?
4. Які інструменти фіскального регулювання ЗЕД застосовують в Китаї?
5. Охарактеризуйте основні фіскальні аспекти регулювання міжнародної торгівлі в Японії.
6. Які міжнародні інституції функціонально забезпечують регулювання ЗЕД в світі?
7. Які режими пропуску вантажів через митний кордон діють у США?
8. Порядок встановлення ставок мита в рамках Світової Організації торгівлі.

9. Охарактеризуйте завдання ВМО.

10. Назвіть основні завдання Північно-Американської угоди про вільну торгівлю (НАФТА).

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності. К. : «Центр навчальної літератури», 2013. 452 с.
2. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
3. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. К.: Знання, 2008. 406 с.
4. Горін Н.О. Міжнародне науково-технічне співробітництво як чинник модернізації економіки. *Наукові записки*. 2012. №3(40). С. 30-35.
5. Морозова Т. Г., Дурдыев Ю. М., Тихонов В. Ф. и др. Государственное регулирование экономики. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 255 с.
6. Амбрик Л. П. Розбудова фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 232 с.
7. Паєнтко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. *Ефективна економіка*. №8. 2011.
8. Словник іншомовних слів. К., 1974. С. 575.
9. Словник іншомовних слів. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/36/53412/250242.html>
10. Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период. К. : ООО «ДКС центр», 2011. 242 с.
11. Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
12. COUNTRY PROFILE UKRAINE. Clean Clothes Campaign. URL: <https://cleanclothes.org/file-repository/livingwage-europe-country-profiles-ukraine/view>
13. Данилишин Б. Як перейти від сировинного експорту до технологічного. Укрінформ. 05.09.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2773823-ak-perejti-vid-sirovinnogo-eksportu-do-tehnologicnogo.html>
14. Evenett S.J., Fritz J. Going It Alone? Trade policy after Three Years of Populism. The 25th Global Trade Alert Report. 2019. London : CEPR Press. URL: <https://www.globaltradealert.org/reports>

15. Жилінська О., Мельничук О., Антонюк Л. та ін. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>
16. Фінансова думка України. Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. У 3 т. 2010. 687 с.
17. Суторміна В.М. Держава – податки – бізнес (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економії). К.: Либідь, 1992.
18. Ван П. Теоретичні аспекти дослідження умов міжнародних торговельних відносин. – Електронний ресурс. Доступно з: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34963/06-Van.pdf?sequence=1>
19. Міжнародна торгівля. К.: ЦУЛ, 2011. 512с.
20. Вернадский В.И. О внешней торговле. Русский вестник. 1856. Т. 2, Кн. 4. С.603-604.
21. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
22. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16.04.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/card2#Card>
23. Закон України «Про місцеве самоврядування» № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
24. Положення «Про Державну митну службу України», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>
25. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n616 (дата звернення: 20.03.2020).
26. Doing Business. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05376d6c-3772-4027-ac6f-73e33e2905a8&title=DoingBusiness2019> (дата звернення: 20.03.2020)

27. Порядок взяття на облік осіб, які здійснюють операції з товарами, затверджений наказом Міністерства фінансів України № 552 від 15.06.2015 р.
28. Інструкція про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, затвердженою наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України № 30 від 18 січня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-96>
29. Шкурупій О.В., Гончаренко В.В., Артеменко І.А. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. К.: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.
30. Організації Об'єднаних Націй. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9E%D0%B1%27%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9
31. World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org/index.htm>
32. Інфляційне таргетування. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F
33. Рішення Ради НБУ «Про Стратегію монетарної політики Національного банку України» від 13.07.2018 № 37-рд URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr037500-18>
34. Закон України «Про валюту і валютні операції» № 2473-VIII від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
35. Закон України «Про ціни та ціноутворення» № 5007-VI від 21.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>
36. Зелена книга. Аналіз державного цінового регулювання. Офіс ефективного регулювання. 2018. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/9b/4c/45/cd/regulation.gov.ua_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-

%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-
%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0
%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

37. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2008 – 2018 роки. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>

38. Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» № 331-XIV від 22.12.1998 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14/ed20010511>

39. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. - Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. М.: 416 с. URL: https://www.e-reading.club/bookreader.php/151441/Kireev_-_Mezhdunarodnaya_ekonomika.pdf
с. 248 – 250

40. Яка модель субсидіювання аграрного сектора потрібна Україні. Центр економічної стратегії. 2018. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/%D0%AF%D0%BA%D0%B0>

41. Угода про субсидії та компенсаційні заходи від 15.04.1994р. № 981_015 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015

42. Митна енциклопедія. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013.

43. Дубініна А. Митна справа. К.: Центр учбової літератури, 2010.

44. Панченко В., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. № 2 (27). 2017. С.98.

45. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року: Міжнародний офіційний документ від 15 квітня 1994 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=981_003

46. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4495-17

47. Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту національного товаровиробника від субсидованого, демпінгового та зростаючого імпорту: Закон України від 10 квітня 2008 року № 252-VI //

Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/252-17>

48. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22 грудня 1998 року № 330-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/330-14/page>; Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22 грудня 1998 року № 331-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua>; Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22 грудня 1998 року № 332-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.59.9&nobreak=1>

49. Бидик А.Г. Особливі види мита як інструмент державної непротекціоністської політики. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 18. 2017.

50. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

51. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. К.: Альфа-ПК 2014. 140 с.

52. Котиш О. М. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «зовнішньоекономічна операція». *Економіка розвитку*. № 2 (70). 2014.

53. Сотченко Є.В. Сучасний стан та проблеми підвищення ефективності експортно-імпортних торговельних операцій та розрахунків за ними у зовнішньоекономічній діяльності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 18. 2017.

54. Положення про митні декларації (за станом на 31 січня 2014 р.): затверджено постановою Кабінету міністрів України від 21.05.2012 р. № 450 [Електронний ресурс] – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

55. Класифікатор документів (за станом на 31.01.2014 р.): затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р. № 1011 [Електронний ресурс] – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН,

Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

56. Козуб В.О., Печенка О.І. Організація зовнішньоекономічних угод : курс лекцій. Х.: ХДУХТ, 2019.

57. Науменко В.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. К.: Знання, 2004. С. 95.

58. Маслова Ю.С. Основные таможенные режимы / Ю.С. Маслова, Э.В. Степанова. *Молодёжь и наука: Сборник материалов VIII Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных, посвященной 155-летию со дня рождения К. Э. Циолковского [Электронный ресурс]*. Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2012.

59. Гребельник О.П. Митна справа. К. : Центр учбової літератури, 2014. С. 375-380.

60. Митне регулювання в ЄС та Україні: порівняльно-правове дослідження. К.: ТОВ «Ніка-Прінт», 2005. 832 с.

61. Таможенный кодекс Европейского Сообщества / Регламент Совета № 450/2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47240>

62. Commission Regulation (EEC) № 2454/93 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993R2454:EN:HTML>

63. Treaty on European Union - Maastricht Treaty [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.

64. Treaties of Rome : EEC and EURATOM treaties [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E>.

65. Кузник Б. Я., Свічкарь В. А. Особливості митного регулювання в країнах Європейського Союзу. *Ефективна економіка*. № 4. 2018.

66. Балежентіс А., Яценко О. Асиметрії торговельної інтеграції України та ЄС. *Міжнародна економічна політика*. №1. 2018.

67. Емерсон М. Україна та Європа [Електронний ресурс] / М. Емерсон, В. Мовчан. — Режим доступу до ресурсу: [http://www.3dcftas.eu/system/tdf/ua_brochure_EU_UKR_1 .pdf?file=1&type=node&id=258&force=.](http://www.3dcftas.eu/system/tdf/ua_brochure_EU_UKR_1.pdf?file=1&type=node&id=258&force=)
68. Що змінилося в українській економіці від Угоди про асоціацію— Режим доступу до ресурсу: [https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/05/18/7049377/.](https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/05/18/7049377/)
69. Проект «розуміння угод про асоціацію між ЄС та Україною, Молдовою і Грузією» [Електронний ресурс] // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ier.com.ua/ua/3dcftas>.
70. Северо-Американская зона свободной торговли (НАФТА) / Мировая экономика : интернет журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ereport.ru/articles/ecunions/nafta.htm>
71. Осташко Т.О. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України. К., 2019. 350 с.
72. Блакитна настанова» із впровадження правил Європейського Союзу щодо продукції (2014 рік) / офіц. сайт ДП «Укрметртестстандарт». http://www.csm.kiev.ua/images/stories/2015/bl_nastanova.pdf
73. Технічне регулювання / Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&tag=TekhnichneRegulivannia>
74. Франчук В.І., Шупрудько Н.В. Зарубіжний досвід фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності та можливості його використання для зміцнення економічної безпеки України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління.* № 6. 2018. С.7
75. Стегней М., Король М., Парлаг С. Особливості зовнішньоторговельної політики Китаю в сучасних умовах. *Економіка і суспільство.* №20. 2019.
76. Чень Цзюнь Особливості державного регулювання зовнішньої торгівлі КНР. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* №4 (75). 2014. С. 100.

77. Осташко Т.О., Олефір В.К. Перспективи вільної торгівлі з Китаєм: розвиток вітчизняного експорту і ризику імпортозалежності. *Економіка і прогнозування*. №1. 2019.
78. Пасемко Г.П., Бага Л.Г., Довгаль С.В. Державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки“*. № 2. 2018.
79. Гребельник О. П. Оподаткування зовнішньоекономічної діяльності. Ірпінь : Університет ДФС України, 2018. 554 с.
80. Ківалов С. В. Всесвітня митна організація: історія і сучасність. *Митна справа*. 2009. № 6 (66). С. 3-9.
81. Колодій І. М. Всесвітня митна організація: структура та функції. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. № 1. 2015.
82. Кредісов А., Бережнюк І. Всесвітня митна організація як інститут управління митною справою на міжнародному рівні. *Журнал європейської економіки*. №2. 2009. С. 168.
83. Герчаківський С.Д. Митна справа. Тернопіль: Вектор, 2020. 316 с.
84. Крисоватий А.І., Герчаківський С.Д., Дем'янюк О.Б. Митна справа. Тернопіль: ВПЦ «Екон. Думка ТНЕУ», 2014. 540 с.
85. Приймаченко Д.В. Сучасний стан та перспективи розвитку митних правовідносин в Україні. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 272 с.

ДОДАТКИ